

บทที่ 3

หลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทนของผู้ประกอบการจากบริษัทประกันภัย ที่ได้รับผลกระทบจากการชุมนุมเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

การที่ผู้รับประกันภัยจะชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยจะต้องปรากฏว่ามีความเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่วัตถุที่เอาประกันภัยและจะต้องสามารถคำนวณเป็นเงินได้ จึงจะทราบได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นมีมูลค่าเท่าใด จะต้องชดเชยให้เป็นจำนวนเท่าใด ซึ่งอาจได้มีการตกลงกันไว้ จุดประสงค์ของฝ่ายผู้เอาประกันภัยคือ เพื่อให้ได้รับความคุ้มครองเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้นกับสิ่งที่ตนได้เอาประกันภัยไว้จะได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากผู้รับประกันภัย

3.1 หลักกฎหมายประกันวินาศภัยของประเทศไทย

ธุรกิจการประกันภัยเป็นการระดมเงินทุนอีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ในรูปเบี้ยประกันและเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนประหยัดเงินทางอ้อมธุรกิจประกันภัยจึงเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับมหาชน ซึ่งตั้งอยู่บนมาตรฐานของความมั่นคงและเชื่อถือของประชาชน การประกันภัยจึงเป็นการที่รัฐต้องเข้าควบคุมอย่างใกล้ชิดคล้ายกับกิจการธนาคาร บริษัทเงินทุนและเครดิตฟองซิเอร์

3.1.1 หลักเกณฑ์สำคัญเกี่ยวกับสัญญาประกันวินาศภัย

สัญญาประกันภัยเป็นเอกเทศสัญญาชนิดหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ลักษณะ 20 ว่า “สัญญาประกันภัย” สัญญาชนิดนี้มีบทบัญญัติพิเศษแตกต่างไปจากสัญญาทั่วไปบ้าง แต่ยังคงยึดหลักทั่วไปของนิติกรรมสัญญาไว้ เช่น สัญญาชนิดอื่นที่ไม่มีชื่อเรียกในบทบัญญัติของบรรพ 3 สัญญาประกันภัยนั้นหากไม่มีบทบัญญัติเฉพาะดังกล่าวไว้ในลักษณะ 20 แล้วก็นับบังคับตามบทบัญญัติทั่วไปในเรื่องนิติกรรมสัญญาตามบรรพ 1 และบรรพ 2

3.1.1.1 ความหมายของสัญญาประกันวินาศภัย

สัญญาประกันวินาศภัย คือ สัญญาซึ่งผู้รับประกันภัยตกลงจะใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือใช้เงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์ โดยมีเงื่อนไขว่าวินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่นำมาประกันภัย

อันว่า คำว่าวินาศภัย หมายความว่ารวมเอาความเสียหายใด ๆ บรรดาซึ่งจะพึงประมาณ เป็นเงินได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 869) หรือ วินาศภัย ตามความหมายของ พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2551 หมายความว่า ความเสียหายอย่างใด ๆ บรรดาที่จะพึง ประมาณเป็นเงินได้ และหมายความรวมถึงความสูญเสียชีวิตในสิทธิ ผลประโยชน์ หรือรายได้ด้วย (มาตรา 4)

ซึ่งหากสรุปรวมกันแล้วน่าจะหมายถึง ความเสียหายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้วสามารถตี หรือกะความเสียหายนั้นเป็นเงินได้ เช่น รถยนต์ประสบอุบัติเหตุ เป็นเหตุให้รถยนต์และทรัพย์สิน ในรถยนต์เสียหาย ไฟไหม้บ้าน สินค้าถูกคนร้ายลักไป ค่าเสื่อมราคาของรถยนต์ที่ถูกชนเป็นต้น¹⁷

3.1.1.2 ลักษณะของสัญญาประกันวินาศภัย

(1) เป็นสัญญาต่างตอบแทน คือคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่างเป็นเจ้าของหนี้คู่กันตอบแทนกัน ทางฝ่ายผู้เอาประกันภัยต้องส่งเบี้ยประกันภัย ทางฝ่ายผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงภัยโดยอาจ ต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือใช้เงินตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้

(2) เป็นสัญญาเสี่ยงโชคหมายถึงสัญญาซึ่งการชำระหนี้ตามสัญญานั้นจะ กระทำกันก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์อันไม่แน่นอนเกิดขึ้น ซึ่งมีผลบางประการที่ผิดแปลกจากสัญญาธรรมดา อื่น ๆ คือฝ่ายหนึ่งจะไม่ชำระหนี้โดยอ้างว่าหนี้ของอีกฝ่ายหนึ่งไม่แน่นอนนั้นไม่ได้เพราะความ ไม่แน่นอนนี้เองเป็นลักษณะหนึ่งของอีกฝ่ายหนึ่ง

(3) เป็นสัญญาที่ต้องสุจริตต่อกันอย่างยิ่ง คือเป็นสัญญาที่คู่สัญญาต้องสุจริตต่อกันอย่างยิ่ง ตามหลักทั่วไปเป็นหน้าที่คู่สัญญาแต่ละฝ่ายจะต้องสืบสวนใครครวญส่วนได้เสียของตนเอาเอง เหตุเช่นนี้จะป็นธรรมก็ต่อเมื่อคู่กรณีมีโอกาสเท่าเทียมกันในอันที่จะได้รู้ถึงรายละเอียดต่าง ๆ ในเรื่องที่จะทำสัญญานั้น กฎหมายจึงได้บัญญัติไว้ในมาตรา 162 ในนิติกรรมสองฝ่ายการที่ คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจงใจนิ่งเฉยเสียไม่แจ้งข้อความจริงหรือคุณสมบัติอันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้ การนั้นจะเป็นกลฉ้อฉล หากพิสูจน์ได้ว่าถ้ามิได้นิ่งเฉยเช่นนั้น นิติกรรมก็จะมิได้ทำขึ้นซึ่งบัญญัติไว้ เป็นเฉพาะมาตรา 685 วรรค 1

(4) เป็นสัญญาที่ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ (มาตรา 867) ซึ่งเห็นได้ว่า กฎหมายมิได้บังคับว่าสัญญาประกันภัยต้องมีแบบดั่งนั้น สัญญาจึงเกิดขึ้นด้วยคำเสนอคำสนอง ถูกต้องตรงกันแม้ไม่ได้ทำเป็นหนังสือ สำหรับสัญญาที่เกิดขึ้นสมบูรณ์ตามกฎหมายด้วยวาจา นั้น แม้จะเป็นสัญญาที่มีผลตามกฎหมายก็ตาม แต่เมื่อจะต้องฟ้องร้องบังคับคดีกฎหมายบังคับว่าต้องมี หลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบเป็นสำคัญจึงฟ้องร้องได้ คำว่าหลักฐานเป็น

¹⁷ ภาสกร ญาณสุธี. (2540). *สุคตีประกันภัย*. หน้า 27.

หนังสือนั้นหมายถึงการจัดทำข้อความใด ๆ ลงในเอกสารเพื่อให้เกิดความหมายว่าได้มีการทำสัญญาประกันภัยกันขึ้น หากฝ่ายผู้เอาประกันภัยทำขึ้นผู้รับประกันภัยก็สามารถใช้เป็นหลักฐานฟ้องร้องคดีได้ เช่นเรียกเบี้ยประกันภัยได้ แต่หากฝ่ายผู้รับประกันภัยทำขึ้นไว้เป็นกรรมธรรม์ประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็สามารถใช้เป็นหลักฐานฟ้องร้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนได้

(5) เป็นสัญญาที่ไม่มีแบบ สัญญาประกันภัยเป็นสัญญาที่มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายโดยอาศัยคำเสนอและคำสนองที่ถูกต้องตรงกันเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานอื่นใดอีก จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสัญญาปากเปล่าที่สำเร็จด้วยวาจา การที่ผู้รับประกันภัยต้องออกกรรมธรรม์ประกันภัยให้ผู้เอาประกันภัยนั้นเป็นเพียงการออกหลักฐานเป็นหนังสือเพื่อแสดงว่าได้มีการทำสัญญาประกันภัยซึ่งมีข้อความเช่นเดียวกับที่ได้ระบุไว้ในกรรมธรรม์ประกันภัยนั่นเอง กรรมธรรม์ประกันภัยไม่ใช่สัญญาประกันภัย แต่สัญญาประกันภัยเป็นที่มาของกรรมธรรม์ประกันภัย

(6) การขออนุญาตประกอบกิจการประกันภัย เกี่ยวกับความสมบูรณ์ของสัญญาประกันภัย ยังมีข้อที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ. 2471 ซึ่งบังคับเป็นประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 58 ลงวันที่ 26 มกราคม 2515 อันมีบทบัญญัติระบุให้การประกอบกิจการประกันภัยเป็นการค้าที่กระทบถึงความปลอดภัยของประชาชน ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเสียก่อนจึงจะทำการรับประกันภัยได้ และตามพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 เดิมนี้การรับประกันต้องทำในรูปบริษัท และต้องได้รับใบอนุญาตตามที่กฎหมายกำหนด ฉะนั้นการรับประกันภัยซึ่งทำขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตตามที่บัญญัติไว้ จึงเป็นการที่มีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งตามกฎหมายตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันพระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2551 บัญญัติให้บริษัทประกันภัยต้องจัดตั้งในรูปของบริษัทมหาชน

3.1.1.3 กรรมธรรม์ประกันภัย

กรรมธรรม์ประกันภัย เป็นหนังสือสำคัญที่ผู้รับประกันภัยต้องออกให้แก่ผู้เอาประกันภัย บริษัทผู้รับประกันภัยอาจออกแบบแตกต่างกันออกไปได้ แต่ต้องมีข้อความตามที่บังคับไว้ในมาตรา 867 และมีลายมือชื่อของผู้รับประกันภัย แต่กรรมธรรม์มิใช่สัญญาประกันภัย

สาระสำคัญของกรรมธรรม์อย่างน้อยต้องมี 4 ประการ คือ

(1) ข้อความสำคัญของสัญญา เพื่อระบุสาระสำคัญที่คู่สัญญาพึงปฏิบัติและข้อผูกพันที่มีต่อกัน

(2) เงื่อนไขการรับประกัน เป็นข้อกำหนดเพื่อให้ผู้เอาประกันภัยปฏิบัติตามสัญญาเพื่อความสมบูรณ์แห่งสัญญาและมีผลบังคับ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น เช่น ข้อกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องแจ้งเหตุวินาศภัยให้ผู้รับประกันภัยทราบภายในเวลาที่กำหนด

(3) ตารางแห่งกรรมธรรม์ เป็นรายละเอียดของบริษัทรับประกันภัยและเอาประกันภัย สิ่งที่เขาประกัน ระยะเวลาของกรรมธรรม์ อัตราดอกเบี้ย ฯลฯ

(4) ข้อยกเว้น เป็นข้อกำหนดที่บริษัทรับประกันภัยไม่ให้ความคุ้มครองแก่ทรัพย์สิน บางประเภท หรือเหตุการณ์บางอย่างที่จะเกิดแก่วัตถุที่เขาประกันภัย¹⁸ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 867)

3.1.2 หลักการเรียกค่าสินไหมทดแทน

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เขาประกันภัยและเป็นความเสียหายที่ ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแล้ว ขั้นตอนการพิจารณาต่อมาคือ ต้องดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัย

3.1.2.1 หลักเกณฑ์แห่งความรับผิดชอบ

หนี้ของผู้รับประกันภัยเป็นหนี้อันไม่แน่นอนแล้วแต่เงื่อนไขว่าจะเกิดวินาศภัยขึ้นใน ภายหน้าหรือไม่ หลักเกณฑ์แห่งความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยในอันจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามสัญญาคือ

- (1) มีเหตุการณ์เกิดดังระบุไว้ในสัญญา
- (2) มีความเสียหายประมาณเป็นเงินได้เป็นผลโดยตรงจากเหตุการณ์นั้น

หลักเกณฑ์ประการที่ 1 ที่ว่า มีเหตุการณ์เกิดขึ้นดังระบุไว้ในสัญญานั้น เป็นข้อที่จะต้อง พิจารณาจากสัญญาประกันภัย หรือที่ระบุไว้ในกรรมธรรม์ประกันภัยตามมาตรา 867(2) ที่ให้ระบุภัย ใดที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยง เป็นหน้าที่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าได้ เกิดภัยขึ้นตามที่ได้ระบุไว้ในสัญญา เป็นต้นว่าภัยที่รับเสี่ยงภัยคืออัคคีภัย ย่อมจะหมายถึง ไฟตาม ความเข้าใจสามัญ คือต้องมีการติดไฟไหม้ขึ้น แต่ไม่หมายถึงความร้อนอย่างอื่นของไฟแต่มิได้เกิด จากการติดไฟไหม้ขึ้นและไฟที่ติดไหม้ขึ้นนั้นก็ต้องเป็นไฟที่สัญญามุ่งหมายจะรับประกันภัย ไม่ได้หมายถึงไฟที่ตั้งใจให้เกิดไหม้อยู่แล้วตามปกติ เช่นไฟที่ใช้หุงหาอาหารในครัวหรือที่ให้ความ อบอุ่นในเตาผิง หรือไฟที่เผาหม้อน้ำในโรงงานตามปกติ เป็นต้น จะอ้างว่าเครื่องครัวหรือห้องที่อยู่ อาศัยเสียหายไปเพราะความร้อนหรือควันจากเตาหรือเตาผิงไม่ได้ แต่หมายถึงไฟที่ลุกไหม้หม้อน้ำ เกินกว่าปกติเพราะความประมาทจนหม้อน้ำระเบิดด้วย มีคดีตัวอย่างในศาลอังกฤษเรื่องหนึ่ง คนใช้ ของผู้เอาประกันภัยลืมเปิดท่อเครื่องบอกความร้อน เป็นเหตุให้ความร้อนในเตาอบร้อนเกินขนาด จนทำความเสียหายให้แก่ฝ้าตาที่ทำการเกี่ยวกรองอยู่ชั้นบน ตัดสินว่าไม่ได้มีไฟไหม้สิ่งใด นอกจากที่ได้ใช้อยู่ในโรงงานตามปกติ และไฟนั้นก็เผาเตาอบอยู่ตามปกติ แต่ความร้อนจากไฟนั้น

¹⁸ แหล่งเดิม. หน้า 8-9.

ทำความเข้าใจหายผิดปกตึขึ้น อันมิใช่เสียหายเพราะการไหม้ของไฟแต่ถ้าไฟที่ติดไหม้อยู่ตามธรรมชาตินั้นไหม้สิ่งอันที่ผิดปกตึขึ้น ย่อมได้ชื่อว่าเกิดไฟไหม้อันเป็นภัยขึ้นตามสัญญาแล้ว ถ้าหากข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นเช่น ของที่ซ่อนไว้นั้นมิได้ไหม้ไฟในเตาผิง แต่หากเสียหายเพราะความร้อนที่เกิดจากไฟในเตาผิง เพียงเท่านี้ต้องถือว่าไฟไหม้วัตถุในเตาตามปกติ ไม่มีไฟเกิดขึ้นตามสัญญา และไฟก็มิได้ไหม้สิ่งทีเอาประกันภัยเมื่อไฟมิได้ไหม้สิ่งอื่นผิดไปจากธรรมดา ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบถ้าไฟในเตาผิงไปไหม้สิ่งอื่นเข้า ก็ถือได้ว่าเป็นไฟที่ไหม้ผิดไปจากปกติ ได้ชื่อว่าไฟที่เกิดขึ้นตามสัญญา แม้ไฟนี้จะมิได้ไหม้สิ่งทีซ่อนไว้ แต่ความร้อนจากไฟที่เกิดขึ้นตามสัญญาทำให้นั้นเสียหายเป็นผลโดยตรงจากไฟนั้นแล้ว ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบตามหลักเรื่องผลความเสียหายเกิดจากเหตุการณ์ตามสัญญาในหลักเกณฑ์ประการที่ 2 ต่อไป

หลักเกณฑ์ประการที่ 2 ที่ว่าความเสียหายประมาณเป็นเงินได้นั้นเป็นผลของบทบัญญัติมาตรา 869 ที่จำกัดความหมายของวินาศภัยไว้ว่า ต้องเป็นความเสียหายทีประมาณเป็นราคาเงินได้ส่วนทีว่าต้องเป็น

3.1.2.2 ข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย

ข้อยกเว้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัย มี 2 กรณีคือ ตามเงื่อนไขทีกำหนดในกรมธรรม์ และตามบทบัญญัติของกฎหมาย

ข้อยกเว้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยมี 2 กรณี คือ

- (1) ตามเงื่อนไขทีกำหนดไว้ในกรมธรรม์
- (2) ตามบทบัญญัติของกฎหมาย

1. ข้อยกเว้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยตามเงื่อนไขทีกำหนดไว้ในกรมธรรม์ ในกรมธรรม์ประกันภัยทุกฉบับมักจะกำหนดเงื่อนไขข้อยกเว้นความรับผิดชอบไว้ในกรมธรรม์ว่าผู้รับประกันภัยจะไม่รับผิดชอบในกรณีวินาศภัยเกิดจากเหตุใดบ้าง และในบางกรณีจะกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนทีจะเรียกให้ผู้รับประกันภัยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

ตามหลักกฎหมายไทย เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติเช่นไร ซึ่งต้องดูทีกรมธรรม์ประกันภัยเป็นหลักว่ามีเงื่อนไขให้ผู้เอาประกันภัยปฏิบัติเช่นไรบ้าง และข้อปฏิบัตินั้นจะต้องเป็นเงื่อนไขโดยชัดแจ้ง ถ้าไม่เป็นการชัดแจ้งว่าเป็นเงื่อนไขแล้วศาลไม่ถือว่าเป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย¹⁹ตามปกติหากข้อความไม่ชัดเจนว่าเป็นเงื่อนไข ศาลมักจะตีความให้เป็นคุณแก่ผู้เอาประกันภัยเพราะกรมธรรม์ประกันภัยเป็นเอกสาร

¹⁹ คำพิพากษาฎีกาที 596/2507.

สำเร็จรูปโดยผู้รับประกันภัยเป็นผู้จัดเตรียมขึ้น ผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนร่วมในการร่าง ดังนั้นในการตีความของศาลจึงมักจะพิจารณาก่อนว่าข้อความที่ผู้รับประกันภัยอ้างว่าผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามเป็นเงื่อนไขหรือไม่ ถ้าเป็นเงื่อนไขศาลจะตัดสินให้ผู้รับประกันภัยพินิจ แต่หากไม่แน่ชัดว่าผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขหรือแม้ว่าผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไข แต่ผู้รับประกันภัยมิได้ถือเอาประโยชน์จากการกระทำที่ผิดหลักเกณฑ์การวินิจฉัยของศาลไทยเช่นเดียวกับศาลอังกฤษคือ เมื่อผู้รับประกันภัยไม่ถือเอาประโยชน์จากการกระทำผิดของผู้เอาประกันภัยแล้วถือว่ามี การกระทำที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขในกรมธรรม์ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น ๆ

ถ้าผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์โดยชัดแจ้ง ผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่เกิดขึ้นในกรณีที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายไปทั้งหมด แต่หากทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายไปเพียงบางส่วนและระยะเวลาการคุ้มครองตามกรมธรรม์ยังไม่หมดสิ้นไป กรณีนี้ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบอยู่อีกต่อไปหรือไม่ และจะรับผิดชอบเป็นจำนวนเท่าใด ผู้เขียนเห็นว่าแม้ผู้รับประกันภัยจะไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะผู้เอาประกันภัยกระทำผิดเงื่อนไข ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยที่จะต้องซ่อมแซมทรัพย์สินที่เอาประกันภัยให้คืนดังเดิมด้วยค่าใช้จ่ายของตัวเอง เมื่อกรมธรรม์ยังไม่สิ้นสุดระยะเวลาผู้รับประกันภัยยังคงมีความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ต่อไป และจำนวนเงินที่ต้องรับผิดชอบต้องเป็นจำนวนที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์เป็นสำคัญ เพราะถือว่าเมื่อกรมธรรม์ประกันภัยยังไม่สิ้นสุดผลความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยยังคงมีอยู่เช่นเดิมจึงต้องรับผิดชอบเต็มตามจำนวนที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ มิใช่ตามมูลค่าของทรัพย์สินที่ลดน้อยถอยลงหลังจากเกิดวินาศภัย โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะมีความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยนี้มาก่อนหรือไม่ เพราะเมื่อผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขผู้รับประกันภัยจะหลุดพ้นความรับผิดชอบเฉพาะการกระทำในครั้งนั้นเท่านั้น มิได้หมายความว่า จะหลุดพ้นความรับผิดชอบไปเสียทีเดียวทั้งหมดเพราะว่ากรมธรรม์ที่ทำไว้ยังมีผลบังคับอยู่ และทรัพย์สินที่เอาประกันภัยยังคงอยู่เช่นเดิมมิได้ถูกทำลายไปหมด หนี้ของผู้รับประกันภัยจึงยังคงมีอยู่มิได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ดังนั้นผู้รับประกันภัยจึงคงมีความรับผิดชอบอยู่ครบถ้วนที่กรมธรรม์ยังไม่สิ้นสุดหรือวัตถุที่เอาประกันภัยยังคงมีอยู่มิได้ถูกทำลายสูญหายไปหมดในคราวที่ผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขในกรมธรรม์

2. ข้อยกเว้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยตามที่กำหนดในกฎหมาย หากผู้เอาประกันภัย หรือผู้รับประโยชน์จงใจก่อให้เกิดวินาศภัยหรือกระทำการด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นภัยทางศีลธรรม (Moral Hazard) หลักกฎหมายทั่วไปของการประกันภัยจะไม่ยินยอมให้ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์ได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งแม้การกระทำดังกล่าวจะมีได้กำหนดไว้ในกรมธรรม์ แต่ก็มีผลให้ผู้รับ

ประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนรวมทั้งการที่วัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายขึ้นในตัวเอง ซึ่งถือเป็น Physical Hazard ข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยทั้ง 2 กรณีนี้เป็นไปโดยอำนาจของกฎหมาย แยกพิจารณาออกได้ดังต่อไปนี้

(1) เกิดจากความทุจริตหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัย วินาศภัยที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ถือว่าเป็นภัยทางศีลธรรม (Moral Hazard) อยู่นอกเหนือขอบเขตความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย ดังนั้นจึงต้องพิจารณาพฤติการณ์ของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดภัยเป็นสำคัญ

ก) วินาศภัยที่เกิดจากการกระทำโดยทุจริต

หลักกฎหมายไทย การกระทำโดยทุจริตแล้วก่อวินาศภัยให้เกิดขึ้นมีบัญญัติอยู่ในมาตรา 879 วรรคแรกการกระทำโดยทุจริตนี้ถือว่ามีความสำคัญกับสัญญาประกันภัยมากกฎหมายจึงได้ขยายข้อกำหนดดังกล่าวมาถึงผู้รับประกันภัยด้วยกล่าวคือ ถ้าวินาศภัยเกิดขึ้นเพราะความทุจริตหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงแล้ว ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบตามกรมธรรม์ประกันภัยนั้น²⁰ แม้ว่าผู้รับประกันภัยจะทราบว่าตนเป็นผู้รับประกันภัยหรือไม่ก็ไม่เป็นข้อสำคัญที่จะต้องพิจารณา เพราะว่าคุณคัดลอกไม่สามารถถือเอาประกันภัยจากการกระทำผิดของตนได้²¹ การกระทำโดยทุจริตนี้หมายถึงการกระทำที่มีความมุ่งหมายจะก่อให้เกิดภัยขึ้นโดยตรงหรือโดยลักษณะที่เห็นได้ว่าภัยนั้นเป็นผลอันจำต้องเกิดจากการกระทำอันนั้น²² การกระทำโดยทุจริตของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยนี้ ผู้เขียนเห็นว่ามาจากหลักอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Public policy) ที่ไม่ต้องการให้คุณคัดลอกถือเอาประกันภัยจากการกระทำที่ผิดกฎหมายจึงได้มีการบัญญัติห้ามไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การพิจารณาว่าผู้เอาประกันภัยก่อให้เกิดวินาศภัยขึ้นด้วยความทุจริตหรือไม่ ต้องดูพฤติการณ์ของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยเป็นสำคัญ นอกจากนี้หากวินาศภัยเกิดขึ้นโดยความทุจริตของบุคคลอื่นที่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยมิได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจด้วยแล้ว ผู้รับประกันภัยยังคงมีความรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนอยู่²³ ทั้งนี้เนื่องจากข้อความในมาตรา 879 เป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย ดังนั้นจึงต้องตีความอย่างเคร่งครัด จะขยายความให้รวมไปถึงบุคคลอื่นไม่ได้

²⁰ สิทธิโชค ศรีเจริญ ข (2529). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการประกันภัย. หน้า 90.

²¹ สิทธิโชค ศรีเจริญ ค (2526). กฎหมายพาณิชย์ 2. หน้า 713.

²² จิตติ ดิงศักดิ์ ก (2528). กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย. หน้า 89.

²³ คำพิพากษาฎีกาที่ 3151/2529.

ข) วินาศภัยที่เกิดจากการกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง

ตามหลักกฎหมายไทย ข้อยกเว้นความรับผิดอันเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนี้เป็นข้อยกเว้นอันเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน คู่สัญญาจะตกลงกันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ และข้อยกเว้นความรับผิดในกรณีนี้ได้ขยายไปถึงการกระทำโดยประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้รับประโยชน์เช่นเดียวกับการกระทำโดยทุจริตด้วย²⁴ การกระทำด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงนี้ถือเสมือนว่าเป็นเจตนาที่ฉ้อฉลอย่างหนึ่ง²⁵ ตามหลักเกณฑ์ของศาลไทยหากวินาศภัยเกิดขึ้นโดยความไม่ตั้งใจของผู้เอาประกันภัย ศาลมักจะถือว่าเกิดโดยความประมาทเลินเล่ออย่างธรรมดาทำให้ผู้รับประกันยังคงต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนอยู่

(2) เกิดจากตัววัตถุที่เอาประกันภัยเอง ข้อยกเว้นความรับผิดของผู้รับประกันภัยนอกจากจะเกิดจากการกระทำของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์แล้วยังรวมไปถึงการที่ทรัพย์สินนั้นเกิดความชำรุดบกพร่องทรัพย์สินนั่นเองด้วย (Physical Hazard) ข้อจำกัดความรับผิดของผู้รับประกันภัยโดยปริยายนอกเหนือจากความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์จะเกิดขึ้นใน 2 กรณี คือ จากการเสื่อมราคาของทรัพย์สินนั่นเอง (Wear and tear) และเกิดจากความบกพร่องของทรัพย์สินนั่นเอง (Inherent vice) อีกประการหนึ่ง²⁶

ก) เกิดจากการเสื่อมราคาของทรัพย์สินนั่นเอง (Wear and tear)

ตามกฎหมายไทย มาตรา 879 วรรคสองกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยไม่ต้องรับผิดในความเสียหายอันเกิดจากความไม่สมประกอบในเนื้อแห่งวัตถุที่เอาประกันภัย ซึ่งน่าจะหมายความว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามสภาพหรือโดยธรรมชาติของวัตถุที่เอาประกันภัยเป็นผลตามธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นภายใต้สิ่งแวดล้อมปกติของสิ่งนั้น²⁷ เช่น ทรัพย์สินสึกหรอไปเนื่องจากการใช้งานย่อมเห็นได้ว่ามิใช่ภัยที่ต้องเสี่ยงแต่อย่างใดเพราะการสึกหรอนี้เป็นธรรมชาติที่จะต้องเกิดขึ้นโดยแน่นอนไม่มีการเสี่ยง เป็นที่เห็นได้ชัดว่าคู่สัญญาไม่ประสงค์จะตกลงประกันการเสียหายจากเหตุนี้²⁸ ข้อยกเว้นความผิดของผู้รับประกันภัยตามอนุมาตรานี้มีเหตุผลมาจากว่าสัญญาประกันภัยนั้นมุ่งพิเคราะห์ถึงอันตรายที่มาจากภายนอกไม่ใช่ภัยอันตรายที่เกิดขึ้นในตัววัตถุตัวเนื้อของทรัพย์สินที่เอาประกันภัย เพราะฉะนั้นหากว่ามีเหตุวินาศภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงไว้เกิดขึ้นก็จริงแต่นับเนื่องมาจากความไม่สมประกอบในเนื้อของวัตถุที่เอาประกันภัยแล้ว ถ้าไม่มีข้อตกลงกันไว้เป็น

²⁴ สิทธิโชค ศรีเจริญ ค เล่มเดิม. หน้า 687.

²⁵ ฉาวร ต้นตราภรณ์. (2516). *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย*. หน้า 68.

²⁶ Raoul Colinvax. Op.cit. p. 67.

²⁷ สิทธิโชค ศรีเจริญ ข เล่มเดิม. หน้า 156.

²⁸ ประมุท สุวรรณสร. (2495). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย*. หน้า 60.

อย่างอื่นว่าผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเนื่องมาจากเหตุอันนี้ เกี่ยวกับเรื่องความไม่สมประกอบในเนื้อแห่งวัตถุที่เอาประกันภัยนี้ ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้ว่า ความสึกหรออันเป็นธรรมดาแห่งการใช้ย่อมถือได้ว่าเป็นความไม่สมประกอบในเนื้อแห่งวัตถุอย่างหนึ่ง เช่น ถ้าเรือเป็นวัตถุที่เอาประกันภัย การที่ผ้าใบเรือฉีกขาดหรือสายสมอขาดหลุด หากการฉีกขาดหรือขาดหลุดเป็นไปด้วยสึกหรออันเป็นธรรมดาแห่งการใช้แล้วผู้รับประกันไม่ต้องรับผิดชอบในวินาศภัยนั้น²⁹ เมื่อวิเคราะห์ความเสียหายอันเนื่องมาจากความไม่สมประกอบในตัวทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยที่มีสาเหตุมาจากการเสื่อมโดยสภาพของวัตถุนั้นเอง

ข) เกิดจากความบกพร่องของตัวทรัพย์สินนั้นเอง (Inherent vice)

ตามกฎหมายไทย มาตรา 879 วรรคสองบัญญัติข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยว่ามาจากความไม่สมประกอบในเนื้อ แห่งวัตถุที่เอาประกันภัย แยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณีคือ เกิดจากการเสื่อมราคา (Wear and tear) และเกิดจากความบกพร่องภายในตัวทรัพย์สินนั้นเอง (Inherent vice) ความไม่สมประกอบที่มาจากความบกพร่องภายในตัวทรัพย์สินนี้ กล่าวคือ หากวัตถุที่เอาประกันภัย เช่น เนื้อเกิดการเน่าเสียหรือถ่านหินเกิดการลุกไหม้ขึ้นมาเองจากการทำปฏิกิริยากับอากาศถือว่าเป็นความเสียหายที่เกิดจากตัววัตถุนั้นเอง ข้อสังเกตของความเสียหายในกรณีนี้คือ วินาศภัยจะต้องเกิดขึ้นเองโดยปราศจากการแทรกแซงของบุคคลอื่นใดทำให้ทรัพย์สินนั้นเกิดความเสียหาย หลักเกณฑ์การพิจารณาจึงต้องอาศัยพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่อง ๆ ไป แต่อย่างไรก็ตามข้อยกเว้นความรับผิดชอบตามมาตรา 879 วรรคสองนี้ กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้สัญญาตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้ กล่าวคืออาจจะมีการตกลงให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบในความวินาศภัยอันเป็นผลโดยตรงมาแต่ความไม่สมประกอบในเนื้อแห่งวัตถุที่เอาประกันภัย ข้อตกลงนี้ใช้ได้และมีผลบังคับไม่ขัดกับความสงบเรียบร้อยเหมือนเช่นมาตรา 879 วรรคแรก ที่ผู้สัญญาจะยกเว้นความรับผิดชอบอันเกิดจาก Moral Hazard ไม่ได้ถือว่าเป็นโมฆะ

3.1.2.3 ขอบเขตความเสียหายที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

การที่ผู้รับประกันภัยจะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยจะต้องปรากฏว่ามีความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งแก่วัตถุที่เอาประกันภัยและจะต้องสามารถคำนวณเป็นราคาสินทรัพย์ได้ จึงจะทราบได้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นมีมูลค่าเท่าใด จะต้องชดใช้เท่าใด

หลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันวินาศภัยที่คุ้มครองความเสียหายหรือสูญหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยคือ ความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตัวทรัพย์สินโดยตรง

²⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 999/2496.

ความบอบสลายของทรัพย์สินเนื่องจากการปิดป้องวินาศภัย และค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สินไม่ให้วินาศ (มาตรา 877)

1. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อจำนวนวินาศภัยอันแท้จริง

ขอบเขตของความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนกรณีนี้ต้องมีความเสียหายหรือสูญหายหรือสูญเสียดังกล่าวที่เอาประกันภัย ทั้งนี้ไม่ว่าสาเหตุแห่งความเสียหายจะเกิดจากสาเหตุเดียวหรือหลายสาเหตุ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงข้อความในกฎหมายและตัวกรมธรรม์ประกอบกัน และแยกการพิจารณาออกเป็น 2 แบบ

(1) นาศภัยต้องเกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัย

ตามกฎหมายไทย หลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนที่บัญญัติไว้ในมาตรา 877 (1) จะต้องพิจารณาควข้อง ไปกับมาตรา 867 (2) ว่า ความเสียหายเป็นภัยที่รับเสี่ยงหรือไม่เพราะถ้าวินาศภัยที่เกิดเป็นภัยอย่างอื่นผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หลักเกณฑ์การพิจารณาของศาลไทย คือศาลจะพิจารณาว่ามีเหตุวินาศภัยตามที่รับประกันภัยไว้เกิดขึ้นหรือไม่ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 229/2520 ประกันภัยจากเพลิงไหม้เกิดแก่เครื่องเฟอร์นิเจอร์ เครื่องปรับอากาศ เหตุเกิดขึ้นโดยหม้อน้ำระเบิด ทรัพย์สินที่เอาประกันไว้เสียหาย เหตุที่เกิดเพราะสายไฟฟ้าเข้าบ่มร้อน จดฉนวนไหม้ละลาย ไฟฟ้าลัดวงจร เครื่องบ่มหยุด น้ำเย็นไม่เข้าหม้อน้ำจึงร้อนจนระเบิด ดังนี้ไม่พอฟังว่าฉนวนไหม้ละลายนั้นเป็นไฟไหม้ตามสัญญา ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ คดีนี้จะเห็นว่าฉนวนละลายเพราะความร้อนของสายไฟฟ้าจึงไม่ใช่ไฟไหม้ แต่ถ้าความร้อนของสายไฟฟ้าทำให้ฉนวนไหม้ ซึ่งเข้าใจได้ว่าเป็นไฟไหม้ฉนวนละลาย ก็เป็นไฟที่เกิดขึ้นตามสัญญา มีผลทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย³⁰

(2) วินาศภัยที่แท้จริงโดยอาศัยหลักสาเหตุใกล้ชิด

หลักสาเหตุใกล้ชิดนี้กฎหมายไทยไม่ได้มีการบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง เมื่อพิจารณาแล้วมีเพียงบัญญัติไว้ในมาตรา 877 (2) ที่ว่า “เพื่อความบอบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สิน ซึ่งได้เอาประกันภัยไว้ เพราะได้จัดการตามสมควร เพื่อป้องกันความวินาศภัย” อันถือได้ว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักสาเหตุใกล้ชิดเท่านั้น เพราะหากพิจารณาตามหลักกฎหมายของอังกฤษแล้วการนำเอาหลักสาเหตุใกล้ชิดมาใช้ นั้น ศาลได้ย้อนกลับไปพิจารณาถึงสาเหตุแรกที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน หรือชีวิตว่ามีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงถึงสาเหตุที่ผู้เอาประกันภัยได้รับหรือไม่ มีเหตุการณ์อื่นเข้ามาแทรกแซงหรือไม่ เนื่องจากศาลต้องการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้เอาประกันภัยเพราะวินาศภัยที่เกิดขึ้นมักจะมีข้อเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยรวมอยู่ด้วยเสมอ ทำให้ศาลต้องนำหลักนี้

³⁰ จิตติ ดิงศักดิ์ ก เล่มเดิม. หน้า 85.

ขึ้นมาใช้เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีที่เกิดขึ้น เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาหลักในมาตรา 877 (2) ของไทยแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นเพียงหลักการพิจารณาถึงสาเหตุใกล้ชิดหลักย่อย ๆ หลักหนึ่ง เพราะมุ่งที่จะพิจารณาถึงการป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเป็นสำคัญ ตัวอย่างที่จะพอนำมาอธิบายให้เห็นถึงการเป็นสาเหตุใกล้ชิดในกรณีตามมาตรา 877 (2) เช่น ถ้าเกิดอัคคีภัยในบ้านข้างเคียงกับบ้านที่เอาประกันภัยไว้ และเพื่อป้องกันมิให้อัคคีภัยลุกลามต่อไป จึงมีการฉีดน้ำเพื่อดับไฟ ดังนั้นแม้บ้านของผู้เอาประกันภัยจะไม่ถูกเผาเพราะอัคคีภัย แต่ก็ได้รับความเสียหายเนื่องมาจากน้ำที่ฉีดดับไฟ เช่น กระจกแตกหรือฝ้าบ้านพัง และแม้ว่าในกรมธรรม่อัคคีภัยจะไม่ได้คุ้มครองความเสียหายที่เกิดขึ้นจากน้ำก็ตาม ถือได้ว่าบ้านได้เกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากอัคคีภัยซึ่งเป็นสาเหตุใกล้ชิด และเมื่อบ้านเกิดความบอบสลายไปเช่นนี้ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 877(2)

เมื่อกฎหมายไม่ได้บัญญัติหลักสาเหตุใกล้ชิดเอาไว้ การนำเอาหลักนี้มาใช้จึงต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง และต้องสร้างความเป็นธรรมให้แก่คู่สัญญาทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือ ต้องพยายามหาสาเหตุที่แท้จริงของความเสียหายที่เกิดขึ้นให้ได้ว่ามาจากสาเหตุใด และเหตุอันเป็นผลโดยตรงที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ หากความเสียหายเป็นผลโดยตรงมาจากภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงไว้ กรณีนี้ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบ

2. ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความบอบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สินซึ่งเอาประกันภัย

หลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนประการที่สองคือ การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยในกรณีที่มีความบอบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สินซึ่งได้เอาประกันภัยไว้ เพราะผู้เอาประกันภัยได้จัดการตามสมควรเพื่อป้องกันความวินาศภัย ความเสียหายที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในกรณีนี้มีใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยวินาศภัยกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัย แต่เป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตัวทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเนื่องจากการป้องกันทรัพย์สินนั้นให้พ้นจากความวินาศ³¹ ความเสียหายอันเนื่องจากการป้องกันทรัพย์สินนี้แตกต่างกับความเสียหายในประการแรกที่วินาศภัยต้องเกิดขึ้นกับตัวทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยแล้วทำให้วัตถุที่เอาประกันภัยนั้นเกิดความสูญหายหรือเสียหายนั้น ในกรณีนี้ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอาจจะไม่ได้รับความเสียหายจากวินาศภัยโดยตรง แต่เป็นเรื่องที่ผู้เอาประกันภัยได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปเพื่อมิให้วัตถุที่เอาประกันภัยเสียหาย ซึ่งกฎหมายบัญญัติให้ผู้รับประกันภัยต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ เพราะถ้าไม่บัญญัติไว้ชัดแจ้งผู้รับประกันภัยอาจปฏิเสธความรับผิดชอบได้³² จะเห็นได้ว่าเป็นการขยายหลักการ

³¹ สิทธิโชค ศรีเจริญ ก เล่มเดิม.

³² จรัส เขมะจารุ. (2530). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย*. หน้า 137.

ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนออกไปเพราะวินาศภัยไม่ได้เกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัยโดยตรงแต่ผู้รับประกันภัยยังคงมีความรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอยู่ หลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความบอบสลายของทรัพย์สินนี้มีความคล้ายคลึงกับหลักสาเหตุใกล้ชิด (Proximate cause) เพราะการพิจารณาความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยเบื้องต้นจะต้องปรากฏว่า มีวินาศภัยเกิดขึ้นแล้วต่อมามีความเสียหายอันเป็นผลโดยตรงมาจากวินาศภัยนั้นกล่าวคือ ความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ไม่ได้ขาดตอนลง ยังคงดำเนินอยู่จนก่อให้เกิดความเสียหายแก่วัตถุที่เอาประกันภัย แม้ว่าจะมีเหตุอื่นแทรกเข้ามาหรือไม่ก็ได้ตัดความสัมพันธ์ของสาเหตุเดิม และเหตุที่แทรกแซงนี้เกิดจากความตั้งใจของบุคคลที่กระทำเพื่อมิให้วินาศภัยแพร่ขยายลูกกลมจนอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย การกระทำเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินนี้ หากก่อให้เกิดความบอบสลายแก่วัตถุที่เอาประกันภัยถือว่าความเสียหายมาจากภัยที่รับประกันภัยไว้ ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบ จะเห็นว่าการบัญญัติความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยในกรณีนี้มีความใกล้เคียงกับความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยอันเกิดขึ้นเนื่องมาจากสาเหตุใกล้ชิดผู้เขียนเห็นว่ามาตรา 877 (2) นี้กฎหมายไทยได้ยอมรับหลักสาเหตุใกล้ชิดมาใช้ในการกำหนดความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์ตามมาตรา 877 (2) เป็นเพียงหลักเกณฑ์ย่อย ๆ เพียงหลักเดียวของหลักสาเหตุใกล้ชิด

3. ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สิน

นอกจากผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยเพื่อความบอบสลายของทรัพย์สินที่ได้เอาประกันภัยไว้ เพราะได้จัดการตามสมควรเพื่อป้องกันความวินาศภัยแล้ว ผู้รับประกันภัยยังมีหน้าที่ที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยในกรณีผู้เอาประกันภัยได้กระทำการใด ๆ ลงไปเพื่อมิให้วินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย กล่าวคือหากผู้เอาประกันภัยต้องเสียค่าใช้จ่ายไปเพื่อรักษาทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมิให้วินาศแล้ว ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายจำนวนนี้ด้วย

3.1.3 ข้อสัญญาในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

เมื่อมีวินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยและเป็นความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแล้ว ขั้นตอนการพิจารณาต่อมาคือ ต้องดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยแล้ว หลักเกณฑ์การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนมาตรา 877 วรรคสอง บัญญัติว่า “อันจำนวนวินาศจริงนั้นท่านให้ตราค่า ณ สถานที่และในเวลาซึ่งเหตุวินาศภัยนั้นได้เกิดขึ้น อนึ่งจำนวนเงินซึ่งได้เอาประกันภัยนั้นท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นหลักประมาณอันถูกต้องในการตราค่าเช่นนั้น” และในวรรคสุดท้ายยังได้บัญญัติย้ำหลักเกณฑ์ Indemnity ไว้อีกว่า “ท่านห้ามมิให้คิดค่าสินไหมทดแทนเกิดไปกว่าจำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัยไว้”

หลักเกณฑ์ตามมาตรา 877 วรรคสอง กฎหมายให้ตราค่าทรัพย์สินที่เกิดวินาศภัย ณ สถานที่และในเวลาที่มีเหตุวินาศภัยเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทสันนิษฐานไว้ด้วยว่าให้ถือเอาจำนวนเงินที่เอาประกันภัยเป็นหลักในการตราค่า หากผู้รับประกันภัยพิสูจน์ไม่ได้ว่าความเสียหายมีจำนวนเท่าใด ก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยตามจำนวนเงินที่เอาประกันภัย สำหรับในวรรคสุดท้ายนั้น กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่เกิดจำนวนเงินที่เอาประกันภัยไว้ ซึ่งจะนำมาใช้ในกรณีผู้เอาประกันภัยเอาประกันภัยไว้ต่ำกว่ามูลค่าของส่วนได้เสียที่ตนมีอยู่ในทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัย และความเสียหายที่เกิดขึ้นมีมากกว่าจำนวนเงินที่เอาประกันภัยไว้ ในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจึงต้องนำหลักนี้มาประกอบการพิจารณาด้วย

การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัย นอกจากจะต้องวิเคราะห์ในประเด็นของการตราค่าทรัพย์สินและการระงับการพิสูจน์ความเสียหายแล้ว ยังจะต้องพิจารณาต่อไปถึงจำนวนเงินที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนรวมทั้งวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อจะได้เป็นหลักเกณฑ์การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริงเพื่อให้ผู้เอาประกันภัยกลับคืนสู่สถานะเดิมเหมือนก่อนเกิดวินาศภัย ดังนั้นขอบเขตของการศึกษาจึงสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้คือ

- (1) การตราค่าความเสียหายที่เกิดจากวินาศภัย
- (2) การระงับการพิสูจน์ความเสียหาย
- (3) จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้
- (4) วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

3.1.3.1 การตราค่าความเสียหายที่เกิดจากวินาศภัย

เมื่อผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยสิ่งแรกที่ผู้รับประกันภัยต้องกระทำคือ ตราค่าทรัพย์สินที่เกิดจากความวินาศภัยนั้นว่าจะมีราคาเท่าใด ทั้งนี้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ในมาตรา 877 วรรคสอง ซึ่งต้องพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเสียหายทั้งหมดหรือแค่บางส่วนหลักเกณฑ์การตราค่าจะแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะการเอาประกันภัยโดยกำหนดจำนวนเงินที่เอาประกันภัยไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยนั้นไม่ใช่การตกลงกำหนดราคาแห่งมูลค่าประกันภัยว่าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยจะต้องมีราคาตามจำนวนเงินที่เอาประกันภัยแต่อย่างใด³³ ดังนั้นจำนวนเงินที่เอาประกันภัยจึงเป็นเพียงการกำหนดจำนวนเงินสูงสุดที่ผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ให้แก่ผู้เอาประกันภัยเท่านั้น กล่าวคือหากผู้รับประกันภัยไม่สามารถตราค่าวินาศภัยที่แท้จริงได้ก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปตามจำนวนเงินที่เอาประกันภัย แต่หากความเสียหายเกิดขึ้นบางส่วนการตราค่าจะทำเช่นใด จำนำค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สินมาหักออกได้

³³ สิทธิโชค ศรีเจริญ ข เล่มเดิม. หน้า 86.

หรือไม่ การคิดมูลค่าของทรัพย์สินก่อนและหลังจากวินาศภัยเกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึง ดังนั้นจึงแบ่งขอบเขตของการศึกษาออกได้ดังต่อไปนี้คือ

1) การตีราคาความเสียหายกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นทั้งหมด

เมื่อมีวินาศภัยเกิดขึ้นและทำให้ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายไปทั้งหมดหรือสูญเสียเอกลักษณ์หรือความคงอยู่ของทรัพย์สินนั้นถือได้ว่าทรัพย์สินนั้นเกิดความเสียหายทั้งหมดได้

กฎหมายไทย หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน ตามมาตรา 877 วรรคสอง ให้ตีราคา ณ สถานที่และเวลาซึ่งเหตุวินาศภัยนั้นได้เกิดขึ้น จึงทำให้เห็นหลักเกณฑ์การตีราคาวินาศภัยว่ามีหลักการพิจารณาดังต่อไปนี้คือ³⁴

ก. การตีราคาวินาศภัยต้องกระทำ ณ สถานที่และในเวลาที่เกิดวินาศภัยเกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากราคาทรัพย์สินที่เอาประกันภัยในระหว่างอายุสัญญาที่อาจมีราคาสูงขึ้นหรือเสื่อมลงในสถานที่และเวลาที่ต่างกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้น ณ ที่ใด ต้องตีราคา ณ สถานที่นั้นและเวลาที่เกิดวินาศภัยหรือใกล้เคียงกับเวลาที่เกิดวินาศภัยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ข. จำนวนเงินที่เอาประกันภัยตามมาตรา 867 (4) เป็นข้อสันนิษฐานว่ามีความเสียหายตามจำนวนที่กำหนดไว้ กฎหมายบัญญัติข้อสันนิษฐานนี้เป็นคุณแก่ผู้เอาประกันภัยในกรณีที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยถูกทำลายไปทั้งหมดไม่สามารถตีราคาดังกล่าวในข้อ ก. ได้ ผู้รับประกันภัยจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามจำนวนซึ่งเอาประกันภัยไว้ แต่ถ้าสามารถตีราคากันได้หรือสามารถพิสูจน์ได้ตามมาตรา 874³⁵ ผู้รับประกันภัยก็มีสิทธิได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามจำนวนวินาศภัยที่ตีราคาหรือพิสูจน์ได้ซึ่งไม่เกินจำนวนที่เอาประกันภัยไว้ตามมาตรา 877 วรรคท้าย

สำหรับการตีราคา ณ สถานที่และในเวลาที่เกิดวินาศภัยนั้นใช้ราคาตลาดของวัตถุนั้น ๆ³⁶ มาเป็นหลักในการตีราคาไม่ใช้ราคาในชั้นที่ตกลงทำสัญญากันซึ่งอาจมีผลแตกต่างกันได้ และหลักเกณฑ์ที่นำมาใช้คำนวณค่าสินไหมทดแทนก็คือค่าแห่งทรัพย์สินที่ถือได้ว่าผู้เอาประกันภัยมีอยู่ในเวลาที่เกิดวินาศภัยขึ้นนั้น³⁷ และในการตีราคานี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้รับประกันภัยที่จะต้องทำการสำรวจความเสียหาย หากผู้รับประกันภัยไม่สามารถตีราคาค่าเสียหายด้วยวิธีสำรวจค่าเสียหาย

³⁴ สิทธิโชค ศรีเจริญ ค เล่มเดิม. หน้า 710.

³⁵ มาตรา 874 ถ้าผู้เอาประกันภัยได้กำหนดราคาแห่งมูลค่าประกันภัยไว้ ผู้รับประกันภัยชอบที่จะลดจำนวนค่าสินไหมทดแทนก็ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าราคาแห่งมูลค่าประกันภัยตามที่ตกลงกันไว้เป็นจำนวนสูงเกินไปหนัก.

³⁶ จิตติ ดิงศักดิ์. เล่มเดิม. หน้า 98.

³⁷ ประมุท สุวรรณสร. เล่มเดิม. หน้า 89.

ณ สถานที่และในเวลาที่เกิดเหตุวินาศภัยขึ้นได้แล้ว ผู้รับประกันภัยจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามจำนวนเงินที่เอาประกันภัยไว้

การที่จะถือว่าทรัพย์สินใดเกิดความเสียหายขึ้นทั้งหมดหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาประเภทของการประกันภัยและทรัพย์สินที่เอาประกันภัยประกอบด้วย เช่น กรณีการประกันอัคคีภัยที่จะถือว่าเป็นความเสียหายทั้งหมดตามสัญญาประกันอัคคีภัยจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้คือ

1. ถ้าทรัพย์สินนั้น โดยสภาพไม่อาจที่จะซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ถือว่าเสียหายทั้งหมด

2. เมื่อทรัพย์สินนั้นเสียหายจนเสียเอกลักษณ์ กล่าวคือ ตามสภาพที่ปรากฏไม่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นทรัพย์สินนั้นต่อไป

3. ในกรณีที่มีกฎหมายห้ามซ่อมแซมทรัพย์สินนั้นซึ่งเท่ากับว่าไม่สามารถจะซ่อมแซมทรัพย์สินนั้นให้กลับสู่สภาพและใช้งานดังเดิมได้³⁸

2) การตีราคาความเสียหายกรณีความเสียหายเกิดขึ้นบางส่วน

ถ้าวินาศภัยเกิดกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายแต่เพียงบางส่วนมิได้ถูกทำลายลงไปหมด กรณีนี้ผู้รับประกันภัยจะต้องตีราคาความเสียหายเพื่อจะให้ผู้เอาประกันภัยกลับคืนสู่สภาพเดิมเหมือนเช่นก่อนเกิดวินาศภัย

ตามกฎหมายไทย มาตรา 877 วรรคสอง บัญญัติแต่เพียงว่าการตีราคาวินาศภัยให้ตีราคา ณ สถานที่และในเวลาที่เกิดวินาศภัย และยังได้บัญญัติต่อไปอีกว่าจำนวนเงินซึ่งได้เอาประกันภัยไว้ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นหลักประมาณอันถูกต้องในการตีราคา ข้อสันนิษฐานของกฎหมายดังกล่าวข้างต้นน่าจะนำมาปรับกับข้อเท็จจริงได้เฉพาะในกรณีที่วัตถุที่เอาประกันภัยเสียหายทั้งหมดเท่านั้น³⁹ ในกรณีที่วินาศภัยทำให้เกิดความเสียหายแก่วัตถุที่เอาประกันภัยเพียงบางส่วนข้อสันนิษฐานตามมาตรานี้น่าจะนำมาใช้ไม่ได้ เพราะความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมจะไม่เต็มตามจำนวนที่เอาประกันภัยไว้ จึงจำเป็นต้องมีการตีราคาค่าเสียหายอันแท้จริง⁴⁰ ดังนั้นปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าการตีราคาค่าเสียหายจะต้องตีราคาโดยใช้หลักอะไร ผู้เขียนเห็นว่าหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์จำเป็นต้องย้อนกลับไปวิเคราะห์ลักษณะของความเสียหายก่อน กล่าวคือตามปกติแล้วเมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายแต่เพียงบางส่วนจะเห็นได้ว่าผู้รับประกันภัยจะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้เฉพาะความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับเท่านั้น มิได้ชดใช้ให้เต็มตามจำนวนที่เอา

³⁸ มานพ นาคทัต. (2525, มกราคม-มีนาคม). *การตีความค่าเสียหาย*, 7 (1).

³⁹ ไชยศ เหมะรัชตะ. (2525). *กฎหมายว่าด้วยประกันภัย*. หน้า 220.

⁴⁰ จาริส เขมะจารุ. เล่มเดิม. หน้า 136.

ประกันภัย และการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนี้ควรจะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งใด เมื่อพิจารณาแล้วก็จะพบว่าเมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายบางส่วนวิธีการปกติที่นิยมปฏิบัติกันก็คือ ช่อมแซมทรัพย์สินให้กลับคืนสภาพเดิมเหมือนก่อนวินาศภัยเพื่อผู้เอาประกันจะได้ใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินต่อไป ดังนั้นราคาความเสียหายที่แท้จริงก็คือราคาที่จะต้องช่อมแซมทรัพย์สินให้สภาพกลับไปเหมือนสภาพเดิม ก่อนที่จะเกิดวินาศภัยให้มากที่สุด⁴¹ และหากมีปัญหาต่อไปอีกว่าปกติแล้วทรัพย์สินช่อมแซมสภาพลงตามธรรมชาติ กรณีนี้จะต้องหักค่าเสื่อมราคาของทรัพย์สินออกจากราคาวินาศภัยได้หรือไม่ หลักเกณฑ์การพิจารณาในกรณีนี้มีข้อสำคัญที่ต้องคำนึงอยู่เสมอว่า เมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายไปเพียงบางส่วน ก็จำเป็นที่จะต้องช่อมแซมทรัพย์สินนั้นให้กลับมีสภาพดีเช่นเดิม หากให้มีการหักค่าเสื่อมราคาแล้วจำนวนค่าสินไหมทดแทนอาจไม่เพียงพอที่จะนำมาช่อมแซมทรัพย์สินให้มีสภาพดีเช่นเดิมได้ ดังนั้นจึงไม่น่าจะนำค่าเสื่อมราคามาหักออกจากจำนวนค่าสินไหมทดแทนได้ คงจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเท่าที่จะต้องใช้จ่ายเพื่อช่อมแซมทรัพย์สินนั้นให้คงสภาพเช่นเดิม แต่ไว้ในกรณีเป็นความเสียหายทั้งหมดจะต้องพิจารณาในเรื่องค่าเสื่อมราคาด้วยเพราะจะต้องตีราคาทรัพย์สิน ณ เวลาและขณะที่เกิดเหตุวินาศภัย

3.1.3.2 ภาระการพิสูจน์ความเสียหาย

เมื่อวัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายขึ้นทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วขึ้นตอนต่อมาของการดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนคือต้องมีการพิสูจน์ความเสียหายว่า วินาศภัยที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร ผู้รับประกันจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือไม่ เป็นหน้าที่ของคู่สัญญาฝ่ายใดที่จะต้องนำสืบถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น

ตามกฎหมายไทย ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจนว่า เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น ภาระการพิสูจน์ความเสียหายจะตกอยู่แก่ผู้ใด ซึ่งควรอยู่ในหลักเกณฑ์ทั่วไปของการนำสืบพยานหลักฐาน และหากพิจารณาเทียบเคียงกับหลักเกณฑ์ของกฎหมายอังกฤษที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะเห็นว่าเมื่อเกิดภัยขึ้นตามสัญญาช่อมแซมเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยจะต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเป็นภัยตามที่ระบุไว้ในสัญญา⁴² และหากผู้รับประกันภัยเห็นว่าความเสียหายมาจากข้อยกเว้นหรือเกิดจากการกระทำโดยทุจริตของผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวนี้จึงตกอยู่แก่ผู้รับประกันภัยเป็นผู้พิสูจน์ หากพิสูจน์ได้ผู้รับประกันภัยก็พ้นผิด แต่หากพิสูจน์ไม่ได้ผู้รับประกันภัยก็ต้องรับผิดชอบไปตามนั้น และหากปรากฏว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นมาจากภัยที่เอาประกันไว้ แม้ว่าจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดหรือบางส่วน

⁴¹ มานพ นาคทัต. เล่มเดิม. หน้า 25.

⁴² บัญญัติ สุชีวะ. (2519). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย. หน้า 26.

ผู้รับประกันภัยก็ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยตามความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์การตีราคาค่าเสียหายตามที่กล่าวมาแล้วในข้อ

3.1.3.3 จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้

การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยเมื่อผ่านการตีราคาและการพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับแล้ว ต่อมาต้องมีการจ่ายเงินตามกรมธรรม์ประกันภัยไว้ในกรมธรรม์ชนิดใดซึ่งตามปกติแล้ว ในสัญญาประกันวินาศภัยผู้เอาประกันภัยสามารถเลือกเอาประกันภัยตามกรมธรรม์ที่มีอยู่ 2 ชนิดคือ กรมธรรม์แบบกำหนดค่า (Valued policy) และกรมธรรม์แบบไม่กำหนดค่า (Unvalued policy) การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยจะแตกต่างกันตามชนิดของกรมธรรม์และตามความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับ ดังนั้นการจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทนจึงแบ่งออกได้เป็น 2 อย่างตามชนิดของกรมธรรม์คือ

1) การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์แบบกำหนดค่า (Valued policy)

ลักษณะของกรมธรรม์แบบกำหนดค่านี้คือ คู่สัญญากำหนดจำนวนค่าสินไหมทดแทนเอาไว้ในกรมธรรม์ล่วงหน้าก่อนแล้วในขณะที่ทำสัญญาเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปตามนั้น

ตามหลักกฎหมายไทย ตามกรมธรรม์แบบกำหนดค่านี้มีความใกล้เคียงกับกรณีการเอาประกันภัยชนิดกำหนดมูลค่าประกันภัยไว้ล่วงหน้า⁴³ คือคู่สัญญาจะตกลงกันกำหนดมูลค่าของเหตุที่เอาประกันภัยกันไว้ นั่น ในกรณีที่มีการกำหนดมูลค่าประกันภัยไว้เช่นนี้ การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในกรณีทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่เอาประกันภัยต้องวินาศไปย่อมเป็นไปตามจำนวนแห่งมูลค่าประกันภัยที่กำหนดกันไว้ กล่าวคือ เมื่อได้ตกลงกำหนดกันไว้ล่วงหน้าแล้วก็ย่อมผูกพันคู่สัญญาเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้นก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามนั้น⁴⁴ ซึ่งผลย่อมเป็นไปตามมาตรา 874 ตามบทบัญญัตินี้จะเห็นว่าการกำหนดราคาแห่งมูลค่าประกันภัยไว้ มีผลเสมือนหนึ่งเป็นการกำหนดจำนวนค่าสินไหมทดแทนกันไว้ล่วงหน้าในกรณีที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมีอันต้องวินาศไปทั้งหมดเป็นการผูกพันคู่สัญญาให้มีการได้แย้งจำนวนราคาของทรัพย์สินที่เอาประกันภัยกันต่อไปอีก ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อนำมาตรา 874 มาปรับใช้กับกรณีการเอาประกันแบบกรมธรรม์กำหนดค่านี้หากมีความเสียหายเกิดขึ้นทั้งหมดจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่จะต้องชดใช้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ ผู้รับประกันภัยจะอ้างเหตุอื่นเพื่อชดใช้ค่าสินไหมทดแทนน้อยกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ไม่ได้ มีเพียงกรณีเดียวที่จะยกอ้างได้คือ ราคาแห่งมูลค่าประกันภัยที่ตกลงกันไว้

⁴³ ถาวร ตันตราภรณ์. เล่มเดิม. หน้า 60.

⁴⁴ จิตติ ดิงศักดิ์. เล่มเดิม. หน้า 101.

มีจำนวนสูงเกินไปหนัก ซึ่งต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นกรณี ๆ ไป อันเป็นหลักเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกับกฎหมายอังกฤษเพียงแต่ในดับพทมาตรา 27 (3) ของ Marine Insurance Act 1906 กำหนดไว้ชัดเจนถึงเรื่องการถือผลที่จะทำให้สัญญาไม่มีผลบังคับ แต่ในกฎหมายไทยต้องการให้ผู้รับประกันภัยพิสูจน์ถึงราคาแห่งมูลประกันภัยซึ่งสูงเกินไปหนัก แต่ก็มีวัตถุประสงค์อันเดียวกันคือไม่ต้องการให้ผู้เอาประกันภัยแสวงหาประโยชน์จากการเกิดวินาศภัยนั้น ๆ

สำหรับกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นบางส่วน ผู้เขียนเห็นว่าผู้เอาประกันภัยควรจะได้รับ การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงโดยจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ได้รับ ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์มาตรา 877 (1) และมาตรา 877 วรรคสองเป็นสำคัญคือ จะต้องเป็นจำนวน วินาศภัยอันแท้จริงซึ่งจะต้องตีราคา ณ สถานที่ และในเวลาที่เกิดวินาศภัยนั้น ได้เกิดขึ้นกล่าวคือ เฉพาะในส่วนที่ได้รับความเสียหายเช่นเดียวกับกรมธรรม์ทั่วไปชนิดไม่กำหนดค่า

2) การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์แบบไม่กำหนดค่า (Unvalued policy) ตามกฎหมายไทย การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์แบบไม่กำหนดค่านี้ต้องเป็นไปตามหลักในมาตรา 877 (1) และมาตรา 877 วรรคสอง กล่าวคือผู้รับประกันภัยจะชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนเพื่อจำนวนวินาศภัยอันแท้จริง (Actual loss) และการที่จะทราบว่าความเสียหายที่แท้จริง มีจำนวนเท่าใดมีวิธีคำนวณตีราคา 2 วิธีคือ

1. ในกรณีที่ตีราคาได้ ต้องตี ณ สถานที่และในเวลาซึ่งวินาศภัยเกิดขึ้น โดยมีการหัก ค่าเสื่อมราคาออก

2. ในกรณีที่ตีราคาไม่ได้ กรณีนี้จะต้องตีราคาเท่าจำนวนเงินซึ่งได้เอาประกันไว้

3.1.3.4 วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

เมื่อได้ศึกษาหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตั้งแต่ต้นจนถึงข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้ถือเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันวินาศภัย การศึกษา ถึงข้อนี้จะศึกษาเฉพาะหลักเกณฑ์ของวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนว่ามีอย่างไรบ้างแต่ละวิธีการมี จุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ ต้องการให้ผู้เอาประกันภัยได้กลับคืนสู่สถานะเดิมเหมือนก่อนเกิด วินาศภัยในการศึกษาจะไม่ก้าวไปถึงปัญหาของวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแต่ละวิธี เพราะอยู่นอกเหนือขอบเขตของการศึกษา เพียงแต่ต้องการจะชี้ให้เห็นถึงหลักเกณฑ์ทั่วไปของวิธีการชดใช้ ค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น

การเอาประกันภัยวินาศภัยตามปกติแล้วกรมธรรม์ประกันภัยจะกำหนดวิธีการชดใช้ ค่าสินไหมทดแทนไว้เป็นที่แน่นอนว่าหากมีความเสียหายเกิดขึ้น ผู้รับประกันภัยจะชดใช้ ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยด้วยวิธีใดบ้าง ในทางปฏิบัติถือว่าผู้รับประกันภัยมีสิทธิ เลือกวิธีการชำระค่าสินไหมเพราะการชำระค่าสินไหมทดแทนนี้ถือว่าผู้รับประกันภัยเป็นลูกหนี้เงิน

แต่จะตกลงกันได้เป็นอย่างไร ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 198 แต่ถ้าในกรณีที่ผู้เอาประกันภัยประสงค์จะให้ผู้รับประกันภัยชำระค่าสินไหมทดแทนด้วยวิธีการใด โดยเฉพาะจะต้องกำหนดวิธีการนั้นไว้ให้ชัดเจน

การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยนั้นสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้คือ

- 1) การจ่ายเป็นเงินสด (Cash payment)
- 2) การซ่อมแซม (Repair)
- 3) การหาของแทน (Replacement)
- 4) การทำให้กลับคืนสภาพเดิม (Reinstatement)

วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนทั้ง 4 วิธีนี้ ปกติจะกำหนดในกรมธรรม์ประกันภัย แต่ไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายมารองรับวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเหล่านี้ทั้งตามกฎหมายไทย

กฎหมายไทย วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจะมีการระบุเอาไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยโดยเฉพาะ ในกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยมาตรฐาน จะมีข้อความดังต่อไปนี้คือ “บริษัทยอมรับผิดเพื่อซ่อมแซมหรือจัดหาสิ่งของมาทดแทน หรือจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยตามราคาเสียหายที่แท้จริงของทรัพย์สินนั้น ในขณะที่เกิดการสูญเสียบ้างหรือเสียหายไม่เกินกว่าจำนวนเงิน ที่เอาประกันภัยไว้ ตามรายการแต่ละรายการ และเมื่อรวมกันแล้วไม่เกินจำนวนเงินเอาประกันภัยที่ระบุไว้ในตารางแห่งกรมธรรม์ฉบับนี้” นอกจากนี้ในเงื่อนไขการรับประกันภัยได้กล่าวถึงการชดใช้โดยจัดหาทรัพย์สินมาทดแทนว่า “บริษัทอาจจะเลือกทำการสร้างให้ใหม่หรือจัดหาทรัพย์สินมาแทนทรัพย์สินที่เสียหายหรือสูญหายทั้งหมดหรือส่วนใดส่วนหนึ่งแทนการจ่ายเงินชดใช้การสูญเสียบ้างหรือการเสียหายที่เกิดขึ้น” ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์ประกันภัยมีอยู่ 4 ชนิด กล่าวคือ การจ่ายเป็นเงินสด การซ่อมแซม การหาสิ่งของมาทดแทน และการสร้างให้ใหม่ แต่อย่างไรก็ตามวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเหล่านี้จะชดใช้ด้วยวิธีการใดขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้รับประกันภัยแต่ฝ่ายเดียว จึงอาจมีข้อโต้แย้งจากฝ่ายผู้เอาประกันภัยได้ว่า ตนไม่ได้รับความเป็นธรรมในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน โดยเฉพาะการซ่อมแซมหรือการทำให้กลับคืนสภาพเดิม บริษัทผู้รับประกันภัยอาจทำการไม่ดีเท่าที่ควรเพราะว่าไม่มีกฎหมายมาควบคุมการจัดการซ่อมแซมทรัพย์สินเหมือนเช่นกฎหมายอังกฤษ ได้กำหนดหน้าที่ทั้งของผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยไว้ใน Fire Prevention (Metropolis) Act 1774 ซึ่งการดำเนินการอย่างใด ๆ ในการซ่อมแซมทรัพย์สินให้อยู่ในสภาพดีดังเดิม กฎหมายได้เข้ามาควบคุมการดำเนินการเหล่านี้ทำให้ผู้เอาประกันภัยได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น จากการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยวิธีการนี้แตกต่างกับของไทยเพราะไม่มีกฎหมายควบคุมการซ่อมแซมให้กลับมีสภาพดีดังเดิม เพียงแต่กำหนดเอาไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยเท่านั้น ซึ่งแม้กรมธรรม์จะเป็นกรมธรรม์

มาตรฐานที่ทางราชการจะต้องตรวจพิจารณาอนุญาตก่อนจะใช้ได้ก็ตาม แต่โดยลักษณะของกรรมกรรมแล้วผู้รับประกันภัยเป็นฝ่ายร้ายขึ้นเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นจึงค่อนข้างจะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับประกันภัยมากกว่าผู้เอาประกันภัย ผู้เขียนจึงเห็นว่าวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนที่จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้เอาประกันภัยมากที่สุด ณ ขณะนี้คือการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยเงินสด เพราะมีกฎหมายมาตรา 877 วรรคสอง มาควบคุมกำหนดวิธีการชดใช้ไว้ นอกจากนี้ยังมีบทสันนิษฐานในการตีราคาค่าเสียหายที่เป็นคุณแก่ผู้เอาประกันภัยมากกว่าที่กำหนดไว้ในกรรมกรรมประกันภัยอีกด้วย ส่วนการซ่อมแซมหรือการทำให้ทรัพย์สินกลับคืนสู่สภาพเดิม (Reinstatement) นั้น หากมีปัญหาข้อพิพาทเกิดขึ้นระหว่างผู้เอาประกันภัยกับผู้รับประกันภัย วิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่เหมาะสมควรยึดถือหลักที่ว่าต้องให้ผู้เอาประกันภัยได้กลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุดและหากเทียบเคียงกับ Fire Prevention (Metropolis) Act 1774 แล้ว จะเห็นว่ากฎหมายให้ความคุ้มครองแก่ผู้เอาประกันภัยมิให้ถูกเอาเปรียบจากผู้รับประกันภัย ในกระบวนการซ่อมแซมทรัพย์สินที่เอาประกันภัยกล่าวคือ หากมีข้อบกพร่องอันเกิดจากการซ่อมแซมหรือในระหว่างการซ่อมแซมผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้มีได้มีการบัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมายไทย ฉะนั้นจึงควรมีการกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยไว้ให้ชัดเจนในกรรมกรรมประกันภัย และในการแก้ปัญหาค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นก็ควรยึดถือหลักที่ว่าให้ผู้เอาประกันภัยได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด

3.1.4 หลักกฎหมายที่นำมาปรับใช้กับการเรียกค่าสินไหมทดแทนของผู้เอาประกันภัยที่ได้รับผลกระทบจากการชุมนุม

- 1) หลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
- 2) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551
- 3) ลักษณะของข้อสัญญาไม่เป็นธรรม

ก) ลักษณะของข้อสัญญาไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

ข) ลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541

3.1.4.1 หลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์⁴⁵

ก) การไม่ชำระหนี้

เมื่อเกิดหนี้ขึ้นแล้ว หากลูกหนี้ชำระหนี้ไม่ถูกต้องครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ตรงตามกำหนดเวลา หนี้ระงับ ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาต่อไปว่า หนี้จะมีผลเป็นอย่างไรบ้าง แต่เพราะลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ จึงต้องพิจารณาว่าเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้เพียงใด มีสิทธิจะได้รับการชดเชยทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องอย่างไรบ้าง ตลอดจนเจ้าหนี้จะมีสิทธิเหนือทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ใดบ้าง ตลอดจนเจ้าหนี้จะมีสิทธิเหนือทรัพย์สินหรือสิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ใดบ้าง

ข) สิทธิของเจ้าหนี้โดยทั่วไป

กฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิเจ้าหนี้หลายประการ โดยกำหนดให้ลูกหนี้ต้องชำระหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้ก็มีสิทธิบังคับให้ลูกหนี้ให้ชำระหนี้ด้วยวิธีการต่าง ๆ หน้าที่ชำระหนี้ของลูกหนี้จึงเป็นของคู่กับสิทธิของเจ้าหนี้ นอกจากสิทธิหลักของเจ้าหนี้ที่จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้ยังมีสิทธิรอง เช่น สิทธิที่จะเรียกค่าเสียหาย หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องครบถ้วน ซึ่งอาจรวมถึงค่าปรับด้วย ในกรณีของสัญญาต่างตอบแทนหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้อาจไม่ชำระหนี้ตอบแทนให้ และในสัญญาบางอย่างเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ลูกต้อง เจ้าหนี้ก็อาจมีสิทธิยึดหน่วง

โดยหลักทั่วไปเมื่อเกิดหนี้ขึ้นแล้ว เจ้าหนี้ก็มีสิทธิได้รับชำระหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยปฏิบัติตามสัญญา

ในกรณีที่หนี้เกิดจากสัญญานั้น เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญา โดยตรง หากการชำระหนี้โดยตรงไม่อาจบังคับได้ ไม่ว่าจะโดยเหตุสุดวิสัยหรือโดยสภาพของหนี้ นั้นเอง เจ้าหนี้ก็อาจบังคับให้ลูกหนี้กระทำการอย่างอื่นที่มีผลใกล้เคียงกับการชำระหนี้ หรืออาจให้ลูกหนี้ชดเชยค่าเสียหาย และในบางกรณีเจ้าหนี้ก็อาจเลือกที่จะเลิกสัญญาแทนการชำระเรียกให้ชำระหนี้ก็ได้

การไม่ชำระหนี้ นอกจากจะทำให้เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้ หรือเรียกค่าสินไหมทดแทนแล้ว ในบางกรณีเจ้าหนี้อยังมีสิทธิที่จะเลิกสัญญาอีกด้วย ซึ่งเป็นสิทธิของเจ้าหนี้ว่าจะเลือกใช้อย่างไร กรณีของสัญญาหนี้ฝ่ายเดียว เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนี้ก็อาจบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ โดยตรงก็ได้หรือจะเรียกค่าเสียหายก็ได้ สำหรับกรณีของสัญญาต่างตอบแทน ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะไม่ชำระหนี้ตอบแทน มีผลเป็นการบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ซึ่งก็เป็นเพียง

⁴⁵ โสภณ รัตนากร. (2545). คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้. หน้า 87-95.

วิธีการชั่วคราวเท่านั้น ถ้าเจ้าหนี้ไม่มีความประสงค์จะผูกพันอะไรกันต่อไปต้องการหลุดพ้นจากหนี้ไปด้วย หรือเป็นกรณีที่เจ้าหนี้ชำระหนี้ฝ่ายของตนไปแล้ว ไม่อาจบีบบังคับลูกหนี้โดยการไม่ชำระหนี้ตอบแทนอีก เจ้าหนี้ก็อาจใช้วิธียกเลิกสัญญา และถ้ามีความเสียหายก็เรียกค่าเสียหายได้ด้วย

ค) สิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้

สิทธิของเจ้าหนี้ที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้นี้มีข้อควรพิจารณาว่า (1) เจ้าหนี้ได้สิทธิหรืออำนาจนั้นมาจากไหน (2) เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติชำระหนี้ได้อย่างไร หรือหน้าที่ของลูกหนี้มีอย่างไร

(1) อำนาจของเจ้าหนี้

มาตรา 194 วางกฎหมายว่า ด้วยอำนาจแห่งมูล เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิจะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้... คำว่า “มูลหนี้” ในที่นี้หมายถึง “มูลแห่งหนี้” หรือที่มาหรือบ่อเกิดแห่งหนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่สัญญา แต่ความจริงแล้วสัญญาเป็นแต่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ลูกหนี้ ซึ่งมีผลให้ลูกหนี้ต้องชำระหนี้

(2) หน้าที่ชำระหนี้ของลูกหนี้

เนื่องจากเจ้าหนี้มีอำนาจหรือสิทธิที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ลูกหนี้จึงมีหน้าที่ที่จะต้องชำระหนี้ให้ตรงตามสิทธิของเจ้าหนี้คือ

- 1 ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ซึ่งอาจเป็นการกระทำ ด่วนเป็นการกระทำ
- 2 ลูกหนี้ต้องชำระหนี้โดยตรง (ป.พ.พ 208)
- 3 ลูกหนี้ต้องชำระหนี้ให้ตรงตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ มิฉะนั้นลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบใช้ความเสียหาย (ป.พ.พ 215)

ง) สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน

ทำนองเดียวกับที่ได้กล่าวมาแล้วในหลักเกี่ยวกับความรับผิดชอบของลูกหนี้ ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบในการไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องครบถ้วน ก็ต่อเมื่อลูกหนี้เป็นผู้ก่อเหตุ หรือเป็นกรณีที่ละโทษลูกหนี้ได้ ถ้าการไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องครบถ้วนเกิดขึ้นโดยเหตุสุดวิสัยหรือเกิดขึ้นโดยพฤติการณ์ซึ่งลูกหนี้ไม่มีส่วนต้องรับผิดชอบ ลูกหนี้ก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายอย่างใดไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบก็ต่อเมื่อลูกหนี้มีส่วนผิด

3.1.4.2 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ. 2551⁴⁶

1. ขอบเขตของคดีผู้บริโภค

1) “คดีผู้บริโภค” หมายความว่า

(1) คดีแพ่งระหว่างผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค หรือตามกฎหมายอื่น กับผู้ประกอบการธุรกิจซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

(2) คดีแพ่งตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าไม่ปลอดภัย

2) ความหมายของผู้บริโภค

ตามมาตรา 3 ของ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคฯ “ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และให้หมายความรวมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย

(1) ผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 หมายความว่า ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบการธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการ และหมายความรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบการธุรกิจโดยชอบแม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม

3) ความหมายของผู้ประกอบการธุรกิจ

ตามมาตรา 3 ของ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคฯ “ผู้ประกอบการธุรกิจ” หมายความว่า ผู้ประกอบการตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยด้วย

(1) ผู้ประกอบการตามมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 หมายความว่า ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้า หรือผู้ให้บริการ และหมายความรวมถึงผู้ประกอบการกิจการโฆษณาด้วย

2. ผู้มีอำนาจฟ้องคดี

1) ผู้บริโภค คือ ผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 และผู้บริโภคที่เป็นผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551

⁴⁶ ชนกร วรปรัชญากุล. (2552, มิถุนายน – กันยายน). “พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค: เปิดมิติใหม่ในการคุ้มครองผู้บริโภค.” *วารสารร่วมพฤษภ*, 27 (3).

2) ผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค ประกอบไปด้วยคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค สมาคมที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค และมูลนิธิที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภครับรองตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค

3) ผู้ประกอบธุรกิจ ผู้ประกอบธุรกิจก็สามารถฟ้องคดีผู้บริโภคได้ เช่นเดียวกันโดยฟ้องผู้บริโภคเป็นจำเลยต่อศาลในคดีแพ่งซึ่งพิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการบริโภคสินค้าหรือบริการ

3. ศาลที่จะฟ้องคดี

1) กรณีผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภคเป็นโจทก์

ผู้บริโภคหรือผู้มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้บริโภค สามารถฟ้องผู้ประกอบธุรกิจต่อศาลที่ผู้ประกอบธุรกิจมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาล หรือต่อศาลที่มูลคดีเกิดขึ้นในเขตศาล

2) กรณีผู้ประกอบธุรกิจเป็นโจทก์

ในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจจะฟ้องผู้บริโภคเป็นคดีผู้บริโภค ให้ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิเสนอคำฟ้องต่อศาลที่ผู้บริโภคมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตศาลได้เพียงแห่งเดียว

3.1.4.3 ลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

สัญญาที่ไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นเนื่องจากคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้อาศัยความได้เปรียบกว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งทำให้ขาดความสมดุลในการปฏิบัติการชำระหนี้ตามสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย⁴⁷ ความไม่เท่าเทียมกันในระหว่างคู่สัญญาที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจ ความรู้ทางเทคโนโลยีที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นอย่างมาก สัญญาจึงเกิดขึ้นโดยขาดอำนาจการต่อรองและการเจรจาตกลงกันอย่างแท้จริง⁴⁸ สัญญาที่ไม่เป็นธรรมคู่สัญญาฝ่ายที่ได้เปรียบจะกำหนดข้อสัญญาที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองเกินสมควร โดยเฉพาะในสัญญาธุรกิจซึ่งได้มีการจัดทำเป็นสัญญาสำเร็จรูปปัจจุบันมีการใช้อย่างแพร่หลายทั้งที่เกี่ยวกับการค้าระหว่างภาคเอกชนด้วยกันหรือระหว่างรัฐกับภาคเอกชน สัญญาธุรกิจเป็นข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการทางธุรกิจการค้าโดยบุคคลคนเดียว หรือกลุ่มบุคคลเป็นคณะไม่ว่าจะเป็นด้านพาณิชย์กรรมหรืออุตสาหกรรม ซึ่งเริ่มแต่กระบวนการก่อตั้งองค์การทางธุรกิจการค้าเนินกิจการทางธุรกิจและสิ้นสุดองค์การทางธุรกิจ โดยมีที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ กฎหมายแพ่ง กฎหมาย

⁴⁷ ดารารพร ภิระวัฒน์. (2538). *กฎหมายสัญญา: สภาพใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม*. หน้า 48.

⁴⁸ Beale H, Inequality of Bargain Power. (1982). "Journal Legal Study 1986." *Havard Law Review*, 6 (1). pp. 741-801.

พาณิชย์ กฎหมายมหาชน กฎหมายระหว่างประเทศ ตลอดจนจารีตประเพณีทางการค้า ซึ่งมีมากจนยากที่จะกำหนดขอบเขตได้และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และเหตุการณ์ในทางธุรกิจ สัญญาธุรกิจประเภทที่ได้มีการนำมาใช้ในทางธุรกิจอย่างกว้างขวาง และมีผลกระทบต่อประชาชน เป็นอย่างมากจะได้แก่สัญญาสำเร็จรูป จึงมีความจำเป็นที่กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจะต้องเข้าไปให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนผู้บริโภคไม่ให้เกิดความเสียหายเปรียบต่อผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้ขายร่างสัญญานั้นแต่ฝ่ายเดียว ดังนั้นการศึกษาลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรมจึงต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาสัญญาสำเร็จรูปด้วย

เนื่องจากการตกลงทำสัญญาธุรกิจในปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของสัญญามาตรฐาน (Standard Form Contract) หรือ สัญญาสำเร็จรูป (Adhesion Contract) ไม่ว่าจะเป็นการทำธุรกิจการค้าประเภทใด การประกันภัย การขนส่ง การธนาคารพาณิชย์ การซื้อขาย การทำธุรกิจบริการไม่ว่าการท่องเที่ยว โรงแรม การทำสัญญา จะมีร่างข้อสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ล่วงหน้าเป็นจำนวนมาก ที่จะใช้กับบุคคลที่จะเข้ามาเป็นคู่สัญญาในภายหลัง ลักษณะนี้ผู้ที่เข้ามาเป็นคู่สัญญาในภายหลังจะอยู่ในลักษณะจำยอมต้องรับเอาสภาพบังคับตามนั้น ๆ โดยไม่สามารถต่อรองแก้ไขได้ ดังนั้น นักกฎหมายทุกประเทศต่างสนใจต่อปัญหาของรูปแบบการทำสัญญาประเภทนี้ว่าจะหาวิธีป้องกันความเสียหายที่จะเกิดสภาพบังคับขึ้นแก่คู่สัญญาที่จำต้องเสียเปรียบกับการต้องเข้ามารับเอารูปแบบของสัญญามาตรฐาน หรือสัญญาสำเร็จรูปกันอย่างไร

สัญญาสำเร็จรูปอาจอยู่ในรูปของสัญญาปกครองหรือสัญญาธุรกิจก็ได้ขึ้นอยู่กับคู่สัญญาว่าเป็นบุคคลประเภทใดและวัตถุประสงค์เกี่ยวกับเรื่องใด สัญญาสำเร็จรูปถูกนำมาใช้แพร่หลายทั้งภาครัฐและเอกชนเพราะมีความสะดวกในการที่จะนำออกใช้ สภาพบังคับของสัญญาสำเร็จรูปเมื่อโดยเปรียบเทียบกับสัญญาทั่วไปแล้ว อาจมีความแตกต่างกันในแง่ที่มองเห็นได้ว่าเป็นการควบคุมหรือบังคับเอาแก่คู่สัญญาฝ่ายที่เป็นผู้บริโภคมากกว่า ซึ่งจะทำขึ้นเป็นหนังสือเป็นแบบที่ร่างและพิมพ์ขึ้นล่วงหน้า เนื้อหาของแบบดังกล่าวจะครอบคลุมข้อสัญญาที่เป็นรูปแบบมาตรฐานของข้อตกลงโดยฝ่ายผู้ประกอบการจะเป็นผู้ยกร่างสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียวและมีลักษณะข้อสัญญาเป็นไปแนวที่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ประกอบการแต่เพียงฝ่ายเดียวทำให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบในข้อสัญญาที่ได้ทำขึ้นนั้น ๆ อยู่เสมอ

ลักษณะสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามบทบัญญัติกฎหมาย ในปัจจุบันมีกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ฉบับที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2541 มีรายละเอียด ดังนี้

ก) ลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540

การพิจารณาลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามกฎหมายฉบับนี้อาจพิจารณาได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

(1) คู่สัญญาต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนด

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ดังที่บัญญัติในมาตรา 4 วรรคแรกว่า “ข้อตกลงในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ หรือ ในสัญญาสำเร็จรูป หรือ ในสัญญาขายฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น” บทบัญญัตินี้ในมาตรานี้ใช้บังคับได้ในเฉพาะในสัญญา 3 ประเภทเท่านั้น คือ

1) สัญญาระหว่าง ผู้บริโภค ผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ (ไม่จำกัดว่าต้องเป็นสัญญาสำเร็จรูป)

2) สัญญาสำเร็จรูป

3) สัญญาขายฝาก ดังนั้นคู่สัญญาที่เป็นบุคคลตามที่กฎหมายกำหนดได้แก่

ก. ผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ

ผู้บริโภคตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 3 ได้บัญญัติคำนิยาม“ผู้บริโภค ไว้หมายความว่า ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ซื้อ ผู้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้กู้ ผู้เอาประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สิน บริการหรือประโยชน์อื่นใดโดยมีค่าตอบแทนทั้งนี้ การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปโดยมิใช่เพื่อการค้าทรัพย์สินบริการ หรือประโยชน์อื่นใด และให้หมายความรวมถึงผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันของบุคคลดังกล่าวซึ่งมิได้กระทำเพื่อการค้าด้วย”

คำนิยามนี้แม้จะให้ความหมายของผู้บริโภคไว้อย่างกว้างขวางแต่ก็ไม่รวมถึงบุคคลดังต่อไปนี้⁴⁹

ก) ผู้ขายสินค้าหรือบริการ เช่น ชาวไร่ชาวนาที่ทำสัญญาขายผลิตผลการเกษตรของตนให้แก่พ่อค้าคนกลาง

ข) ผู้ซื้อสินค้าหรือบริการหรือประโยชน์อื่นใดเพื่อนำไปขายต่อ หรือนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าเพื่อขายต่อไปโดยตรง

⁴⁹ จรัญ ภัคศิธนากุล. (2540). *สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540*. หน้า 11-12.

ค) ผู้ที่ได้สินค้า บริการหรือประโยชน์อื่นใดมาโดยไม่มีค่าตอบแทน
 ง) ผู้ที่ทำสัญญาในฐานะผู้ค้าประกันนี้ให้แก่ผู้บริโภคโดยกระทำเป็นการค้าของคุณ
 ความหมายผู้บริโภคตามกฎหมายนี้ แตกต่างจากความหมายของผู้บริโภค ตาม
 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งจะหมายถึงเฉพาะผู้ซื้อสินค้าหรือผู้ได้รับบริการจาก
 ผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอ หรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือ
 รับบริการ และหมายรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบ แม้มิได้เป็น
 ผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม (มาตรา 3)

ผู้ประกอบธุรกิจการค้า หรือวิชาชีพ ตามนิยามศัพท์ ในมาตรา 3 ให้ความหมายว่า
 “ผู้เข้าทำสัญญาในฐานะผู้ขาย ผู้ให้เช่า ผู้เช่าซื้อ ผู้ให้กู้ ผู้รับประกันภัย หรือผู้เข้าทำสัญญาอื่นใดเพื่อ
 จัดให้ซึ่งทรัพย์สิน บริการ หรือ ประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้การเข้าทำสัญญานั้นต้องเป็นไปเพื่อการค้า
 ทรัพย์สิน บริการ หรือประโยชน์อื่นใดนั้นเป็นทางค้าปกติของตน” จึงยังไม่ถือเป็นผู้ประกอบธุรกิจ
 การค้าหรือวิชาชีพตามพระราชบัญญัตินี้แม้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้บริโภคก็ไม่ทำให้สัญญาที่
 ทำในกรณีนี้ได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้า
 หรือวิชาชีพแตกต่างจากความหมาย “ผู้ประกอบธุรกิจ” ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค
 พ.ศ. 2522 ซึ่งได้ให้ความหมายแคบกว่าว่าหมายถึง “ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาใน
 ราชอาณาจักรเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้าหรือผู้ให้บริการและหมายความรวมถึง
 ผู้ประกอบกิจการโฆษณาด้วย”

ข. คู่สัญญาฝ่ายที่กำหนดสัญญาสำเร็จรูปกับฝ่ายที่มีได้เป็นผู้กำหนด

คู่สัญญาตามความหมายนี้มีได้จำกัดว่าจะต้องเป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบ
 ธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพเท่านั้น แต่ให้ความสำคัญว่าจะต้องเป็นคู่สัญญาที่ทำสัญญากันขึ้นโดยใช้
 สัญญาสำเร็จรูปเป็นสำคัญ

ค. ผู้ขายฝากกับผู้รับซื้อฝาก

คู่สัญญาขายฝากกับผู้รับซื้อฝากตามความหมายในบทบัญญัตินี้จะถือตามความหมายใน
 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 491 ซึ่งได้บัญญัติว่า “อันว่าขายฝากนั้นคือสัญญาซื้อ
 ขายซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินตกไปยังผู้ซื้อโดยมีข้อตกลงกันว่าผู้ขายอาจไถ่ทรัพย์สินนั้นคืนได้” โดย
 มิได้จำกัดว่าจะต้องตกเป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพเนื่องจาก
 กฎหมายมีเจตนารมณ์ควบคุมกรณีการทำสัญญาขายฝากโดยทั่วไปมิให้มีการกำหนดค่าสินไถ่
 ในจำนวนที่สูงเกินสมควรซึ่งถือว่าเป็นการเอาเปรียบอย่างมาก

(2) ลักษณะของข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 วรรคแรกได้บัญญัติว่า “ข้อตกลงในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ หรือในสัญญาสำเร็จรูป หรือผู้ซื้อฝากได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น” บทบัญญัติมาตรานี้ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าข้อสัญญาใด ๆ ที่จะถือว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่จะต้องพิจารณาจากลักษณะข้อสัญญานั้น ๆ ว่าเป็นการได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรหรือไม่ และในบทบัญญัติมาตราเดียวกันในวรรคสามได้บัญญัติขยายความหมายความว่า “ข้อตกลงที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติ เป็นข้อตกลงที่อาจถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง” และได้มีบทบัญญัติกรณีตัวอย่างที่ถือว่าเป็นการได้เปรียบไว้ 9 กรณี อย่างไรก็ตามในการพิจารณาว่า ข้อสัญญาเป็นการได้เปรียบแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งแม้จะพิจารณาได้ตามหลักดังกล่าวแล้วแต่การจะเป็นกรณีได้เปรียบถึงขนาด ที่ทำให้ไม่เป็นธรรมแก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้นั้นจะต้องเป็นกรณีที่ได้เปรียบเกินสมควรด้วยจึงจะถือได้ว่าเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

ในการพิจารณาว่าข้อสัญญาใดจะมีลักษณะเป็นการได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควรจนถือว่าเป็นสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้นั้น อาจจัดแบ่งได้เป็น 5 ประการที่สำคัญ ดังนี้

1) สัญญาที่มีข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดความรับผิดชอบ

ลักษณะข้อยกเว้น หรือข้อจำกัดความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจการค้าในสัญญาซึ่งจะถือเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมแบ่งได้เป็น 3 กรณี ดังนี้⁵⁰

กรณีหนึ่งเป็นข้อยกเว้น หรือจำกัดความรับผิดชอบที่เกิดจากการผิดสัญญา (Exemption Clause) ซึ่งเป็นกรณีตัวอย่างข้อตกลงที่ถือได้ว่าได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 วรรคสาม (1) และเป็นไปตามหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญาที่คู่สัญญาฝ่ายผิดสัญญาย่อมต้องรับผิดชอบต่อคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น อาจถูกฟ้องบังคับให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามสัญญาให้ชดใช้ค่าเสียหายหรือให้ชำระดอกเบี้ยในกรณีของหนี้เงิน แต่หลักทั่วไปดังกล่าวนี้มีข้อยกกฎหมาย ที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้นคู่สัญญาจึงสามารถยกเว้น หรือจำกัดความรับผิดชอบนั้นให้ผิดแผกแตกต่างไปจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวได้ ทั้งมิใช่กรณีที่กฎหมายห้ามไว้ชัดแจ้ง หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบนี้จึงมีผลผูกพันและใช้บังคับได้เว้นแต่จะถึงขนาดไปตกลงยกเว้นความ

⁵⁰ แหล่งเดิม. หน้า 54.

รับผิดชอบที่เกิดจากกลฉ้อฉลหรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของตน จึงจะเป็น โฆษณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 373⁵¹

กรณีที่สอง เป็นกรณีข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดในความชำรุดบกพร่องหรือการรอนสิทธิในทรัพย์สินที่ส่งมอบให้แก่ผู้บริโภครวมตามสัญญาระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 6 ว่า “สัญญาระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพที่มีการชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์สินให้แก่ผู้บริโภคร่วมจะมีข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพเพื่อความชำรุดบกพร่องหรือเพื่อสิทธิไม่ได้เว้นแต่ผู้บริโภคร่วมได้รู้ถึงความชำรุดบกพร่องหรือเหตุแห่งการรอนสิทธิอยู่แล้วในขณะทำสัญญา ในกรณีนี้ให้ข้อตกลงยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดนั้นมีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น”

กรณีที่สาม เป็นข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดเพื่อการละเมิดหรือผิดสัญญาในความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรืออนามัยของผู้อื่น ๆ ดังที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 8 ว่า

“ข้อตกลง ประกาศหรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดเพื่อละเมิดหรือผิดสัญญาในความเสียหายต่อชีวิต ร่างกายหรืออนามัยของผู้อื่น อันเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ตกลง ผู้ประกาศ ผู้แจ้งความ หรือของบุคคลอื่นซึ่งตกลง ผู้ประกาศ หรือผู้แจ้งความต้องรับผิดชอบด้วย จะนำมาอ้างเป็นข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดไม่ได้

ข้อตกลง ประกาศ หรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อยกเว้น หรือจำกัดความรับผิดในกรณีอื่นนอกจากที่กล่าวในวรรคหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นโฆษณา ให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรม และพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น”

2) สัญญาที่มีข้อกำหนดให้ผู้สัญญาฝ่ายหนึ่งปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตามสัญญา หรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาในระยะเวลาที่ล่าช้าได้โดยไม่มีเหตุอันสมควร

ข้อตกลงให้สิทธิที่จะปฏิบัติ หรือ ไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อหนึ่งข้อใดหรือไม่ปฏิบัติตามสัญญาในระยะเวลาที่ล่าช้าได้ โดยไม่มีเหตุอันสมควรเป็นข้อตกลงที่มุ่งเอาเปรียบกัน โดยให้สิทธิพิเศษแก่ผู้สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าว่ามีสิทธิที่จะไม่ปฏิบัติตามพันธกรณี ในสัญญาข้อหนึ่งข้อใดได้โดยไม่มีเหตุอันสมควร กรณีหนึ่งกับข้อตกลงที่ให้สิทธิที่จะล่าช้าในการปฏิบัติตามสัญญาได้โดยไม่มีเหตุอันสมควรอีกกรณีหนึ่ง

⁵¹ แหล่งเดิม. หน้า 19.

3) สัญญาที่ให้สิทธิเรียกร้องดอกเบี้ย หรือค่าปรับเกินสมควรการใช้สิทธิเรียกร้องดอกเบี้ย หรือค่าปรับเกินสมควร พิจารณาได้จากกรณีตัวอย่างข้อตกลงที่ถือว่าเป็นการเอาเปรียบ คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งตามที่บัญญัติมาตรา 4 วรรคสาม (5) (6) (8) และ (9) ได้บัญญัติดังนี้⁵²

กรณีตัวอย่าง (5) “ข้อตกลงให้สิทธิคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเรียกร้องหรือกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับภาระเพิ่มขึ้นมากกว่าภาระที่เป็นอยู่ในเวลาทำสัญญา”

กรณีตัวอย่าง (6) ข้อตกลงในสัญญาขายฝากที่ผู้ซื้อฝากกำหนดราคาสิน ใ้สูงกว่าราคาขายบวกอัตราดอกเบี้ยเกินกว่าร้อยละสิบห้าต่อปี

กรณีตัวอย่าง (8) ข้อตกลงในสัญญาบัตรเครดิตที่กำหนดให้ผู้บริโภคต้องชำระดอกเบี้ยปรับ ค่าใช้จ่าย หรือประโยชน์อื่นใดสูงเกินกว่าที่ควรในกรณีที่ผิดนัดหรือที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผิดนัดชำระหนี้

กรณีตัวอย่าง (9) ข้อตกลงที่กำหนดวิธีคิดดอกเบี้ยทบต้นที่ทำให้ผู้บริโภคต้องรับภาระสูงเกินกว่าที่ควร

4) สัญญาที่จำกัดสิทธิในการประกอบวิชาชีพ

การจำกัดสิทธิในการประกอบวิชาชีพของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้มีบัญญัติไว้ในมาตรา 5 ว่า “ข้อตกลงจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพในการประกอบอาชีพการงานหรือการทำนิติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพซึ่งไม่เป็น โฆษะ แต่เป็นข้อตกลงที่ทำให้ผู้ถูกจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพ ต้องรับภาระมากกว่าที่จะพึงคาดหมายได้ตามปกติให้มีผลบังคับได้เพียงเท่าที่เป็นธรรม และพอสมควรแก่กรณีเท่านั้น

ในการวินิจฉัยข้อตกลงตามวรรคหนึ่งทำให้ผู้ถูกจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพต้องรับภาระมากกว่าที่พึงคาดหมายได้หรือไม่ให้พิจาระห์ถึงขอบเขต ในด้านพื้นที่และระยะเวลาของการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพ ประกอบกับทางได้เสียทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายของคู่สัญญาด้วย”

5) สัญญาสำเร็จรูป

สัญญาสำเร็จรูปเป็นสัญญาประเภทหนึ่งในสามประเภทที่พระราชบัญญัติว่าด้วยสัญญาฯ ในมาตรา 4 ได้บัญญัติให้อำนาจศาลจะใช้อำนาจตรวจสอบข้อสัญญา ลักษณะข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาประเภทดังกล่าวได้และในการพิจารณาว่าสัญญาใดจะมีลักษณะเป็นสัญญาสำเร็จรูปหรือไม่จะต้องพิจารณาจากคำนิยามของสัญญาสำเร็จรูปที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 3 ว่าหมายความว่า “สัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรโดยมีการกำหนดข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะ

⁵² แหล่งเดิม. หน้า 28-33.

ทำในรูปแบบใด ซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำมาใช้ในการประกอบกิจการของตน” หรือแยกเป็นองค์ประกอบได้ 3 ประการ ดังนี้⁵³

ก. ต้องเป็นสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษร (Written Contract) ดังนั้นสัญญาที่ทำด้วยวาจา (Verbal Contract) จึงไม่สามารถเป็นสัญญาสำเร็จรูปได้ แต่ถ้าสัญญานั้นได้ทำกันเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว แม้จะมีได้มีการลงลายมือชื่อของคู่สัญญากำกับไว้ก็มีใช้ข้อสำคัญ เช่น สัญญาที่ทำผ่านเครื่องโทรสารหรืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ดังจะเห็นความข้อนี้ได้จากถ้อยคำในนิยามศัพท์ที่ว่า “ไม่ว่าจะทำในรูปแบบใด” ขยายความอยู่ด้วย

ข. ข้อสัญญาส่วนที่เป็นสาระสำคัญของสัญญาที่ทำเป็นลายลักษณ์อักษรจะต้องถูกกำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าก่อนการทำสัญญา ความเป็นสาระสำคัญของสัญญาน่าจะต้องพิจารณาจากลักษณะของสัญญานั้นโดยรวม ประกอบกับเจตนาของคู่สัญญาเป็นสำคัญ โดยอาจเทียบเคียงกับแนวการแบ่งข้อสัญญาออกเป็น Condition กับ Warranty ตามกฎหมายคอมมอนลอว์ ซึ่งศาลฎีกาของไทยนำมาใช้เป็นหลักที่จะวินิจฉัยว่าเมื่อมีการผิดสัญญาข้อนั้นแล้ว คู่สัญญาฝ่ายตรงข้ามจะมีสิทธิบอกเลิกสัญญา ได้หรือไม่ หากข้อสัญญาที่มีการฝ่าฝืนนั้นเป็นข้อที่เป็นสาระสำคัญของสัญญา (Condition) คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญาได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 387 แต่ข้อที่มีการฝ่าฝืนนั้นมีใช้ข้อที่เป็นสาระสำคัญ (Warranty) คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งก็จะใช้เป็นเหตุบอกเลิกสัญญา ไม่ได้คงได้แต่ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากฝ่ายที่ผิดสัญญาข้อนั้นเท่านั้น

ค. ข้อสัญญาที่กำหนดไว้ล่วงหน้านั้นจะต้องถูกนำมาใช้ในการประกอบกิจการ ของคู่สัญญาที่ยืนยันให้มีข้อสัญญาดังกล่าว องค์ประกอบข้อนี้จะมุ่งจะแบ่งแยกระหว่างสัญญาที่ทำในการประกอบธุรกิจการค้ากับสัญญาที่บุคคลทั่วไปทำเป็นครั้งคราว โดยจะถือว่าเป็นสัญญาสำเร็จรูปก็เฉพาะแต่สัญญาที่ทำในทางธุรกิจการค้าหรือการประกอบกิจการอื่นเท่านั้น คำว่า “ประกอบกิจการ” ในองค์ประกอบเรื่องนี้แม้จะกว้างกว่าคำว่าประกอบธุรกิจการค้า แต่ส่วนใหญ่ในทางปฏิบัติของการนำสัญญาสำเร็จรูปไปใช้ก็มักจะเป็นการใช้ในทางธุรกิจการค้านั่นเอง การที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนำข้อสัญญาที่กำหนดไว้ล่วงหน้ามาระบุไว้เป็นข้อสาระสำคัญแห่งสัญญาเพื่อใช้ในการประกอบกิจการของตน อันจะทำให้สัญญานั้นเป็นสัญญาสำเร็จรูปนั้นกฎหมายมิได้บังคับว่า จะต้องเป็นการนำมาใช้ในการประกอบกิจการตามปกติเหมือนดังที่มีอยู่ในนิยามศัพท์ของ คำว่า “ผู้ประกอบธุรกิจการค้าหรือวิชาชีพ” ดังนั้นแม้เป็นการนำมาใช้เป็นครั้งแรกในการประกอบกิจการของตน ก็อาจทำให้ข้อประกอบเป็นสัญญาสำเร็จรูปได้แล้ว

⁵³ แหล่งเดิม. หน้า 14-16.

ข) ลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 เนื่องจากมีผู้บริโภคเป็นจำนวนมากร้องเรียนต่อสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคว่า ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรมในการทำสัญญากับผู้ประกอบการกรณีการซื้อที่ดินพร้อมสิ่งปลูกสร้างผู้ประกอบการส่วนใหญ่ได้จัดทำสัญญาสำเร็จรูปโดยมีการกำหนดข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคถูกเอารัดเอาเปรียบ ถึงแม้ว่าสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคได้จัดทำแบบสัญญาดังกล่าวมาใช้ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ก็ไม่อาจบังคับได้เพราะเป็นเสรีภาพของบุคคลตามหลักแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมสัญญาซึ่งยึดถือหลักแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา และหลักแห่งเสรีภาพในการทำสัญญาซึ่งยึดถือหลักแห่งความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา และหลักแห่งเสรีภาพในการทำสัญญาโดยเคร่งครัด คือ เมื่อคู่กรณีได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมสัญญากันโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยความสมัครใจแล้ว คู่กรณีจะต้องถูกผูกพันและต้องปฏิบัติตามข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันได้อย่างเคร่งครัด แม้ว่าผลของสัญญานั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่งก็ตาม ในอดีตหลักการดังกล่าวได้รับการยอมรับว่าถูกต้องเป็นธรรมแต่ก็ต้องอยู่ภายใต้หลักแห่งความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของบุคคล

ในสภาพความจริงของสังคมปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าบุคคลมีความเสมอภาคกัน บุคคลไม่มีความเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษาสติปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่อยู่ในฐานะของผู้บริโภคย่อมไม่อยู่ในฐานะที่มีความเสมอภาคและเท่าเทียมผู้ประกอบการไม่มีอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบการ ดังนั้น เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาและป้องกันมิให้ผู้บริโภคถูกเอารัดเอาเปรียบในการทำสัญญากับผู้ประกอบการพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 กำหนดสิทธิของผู้บริโภคในด้านสัญญาขึ้น โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 35 ทวิ ถึงมาตรา 35 นว ซึ่งผู้เขียนจะขออธิบายดังนี้

1) ธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและลักษณะของสัญญา (มาตรา 35 ทวิ) การประกอบการซื้อขายสินค้าให้บริการใด ถ้าสัญญาซื้อขายหรือสัญญาให้บริการนั้นมีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ หรือที่ตามปกติประเพณีทำเป็นหนังสือ คณะกรรมการว่าด้วยสัญญามีอำนาจกำหนดให้การประกอบการซื้อขายสินค้าหรือให้บริการนั้นเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาได้

ในการประกอบการธุรกิจที่ควบคุมสัญญา สัญญาที่ผู้ประกอบการทำกับผู้บริโภคจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(1) ใช้ข้อสัญญาที่จำเป็นซึ่งหากมิได้ใช้ข้อสัญญาเช่นนั้น จะทำให้ผู้บริโภคลี้ภัยเปรียบผู้ประกอบธุรกิจเกินสมควร

(2) ห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค

ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์เงื่อนไข และรายละเอียดที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดและเพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคเป็นส่วนรวม คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจะให้ผู้ประกอบธุรกิจจัดทำสัญญาตามแบบที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดก็ได้

ปัจจุบันคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ได้จัดทำพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการกำหนดธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและลักษณะของสัญญา พ.ศ. 2542 เพื่อให้คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาถือปฏิบัติในการที่จะพิจารณากำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือบริการใดเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา และการกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขรายละเอียดของสัญญาที่ผู้ประกอบธุรกิจทำกับผู้บริโภค สาระสำคัญในพระราชกฤษฎีกาฯ ในมาตรา 3 กำหนดให้ธุรกิจที่ควบคุมสัญญาจะต้องเข้าลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) เป็นธุรกิจที่มีการใช้ข้อตกลงที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค
- 2) เป็นธุรกิจที่มีการใช้สัญญาสำเร็จรูปอย่างแพร่หลาย
- 3) เป็นธุรกิจที่ผู้ประกอบธุรกิจมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าผู้บริโภค ทั้งนี้โดยพิจารณา

จากฐานะทางเศรษฐกิจความรู้ ความเข้าใจ ความสันทัดชัดเจน

และในมาตรา 4 เป็นการกำหนดลักษณะของสัญญาต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ ดังนี้

1) ให้ผู้บริโภคทราบสิทธิและหน้าที่ของตนตลอดจนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสินค้า โดยชัดเจนตามควรแก่กรณี

2) ไม่เป็นการจำกัดหรือยกเว้นความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีเหตุผลที่สมควรเพียงพอ

3) ต้องคำนึงถึงความสุจริตในการประกอบธุรกิจ

4) ให้เยียวยาความเสียหายในเวลาอันควรในกรณีที่มีการฝ่าฝืนสัญญา

5) จัดให้มีหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของผู้ประกอบธุรกิจในเรื่องที่เป็นสาระสำคัญต่อการคุ้มครองผู้บริโภค

คณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เป็นคณะกรรมการเฉพาะเรื่องที่คณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคแต่งตั้งขึ้น โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541

ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ มีจำนวนไม่น้อยกว่า 7 คน แต่ไม่เกิน 13 คน มีวาระการดำรงตำแหน่งได้คราวละ 2 ปีทั้งนี้ กรรมการที่พ้นจากตำแหน่งอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาในส่วนของการคุ้มครอง ผู้บริโภคด้านสัญญาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2541 มีดังนี้

1) มีอำนาจกำหนดให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการใดที่สัญญาซื้อขายหรือสัญญาให้บริการนั้น มีกฎหมายกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ หรือที่ตามปกติประเพณีเป็นหนังสือเป็น “ธุรกิจที่ควบคุมสัญญา” รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขและรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของสัญญาสำหรับธุรกิจที่ควบคุมสัญญาดังกล่าวด้วย

นอกจากนี้เพื่อประโยชน์ของผู้บริโภคโดยส่วนรวม คณะกรรมการว่าด้วยสัญญายังมีอำนาจกำหนดแบบสัญญาของธุรกิจที่ควบคุมสัญญา และให้ผู้ประกอบธุรกิจจัดทำสัญญาตามแบบดังกล่าวได้ (การกำหนดหลักเกณฑ์ตามข้อ 1 นี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดโดยกฤษฎีกา)

2) มีอำนาจกำหนดให้ประกอบธุรกิจขายสินค้า หรือบริการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็น “ธุรกิจที่ควบคุมรายการในหลักฐานการรับเงิน” และกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขตลอดจนรายละเอียด เกี่ยวกับลักษณะของหลักฐานการรับเงิน สำหรับธุรกิจที่ควบคุมรายการในหลักฐานการรับเงินดังกล่าวด้วย (การกำหนดหลักเกณฑ์ตามข้อ 2 นี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดโดยกฤษฎีกา)

3) มีอำนาจกำหนดระยะเวลาโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ให้ผู้ประกอบธุรกิจส่งมอบสัญญาของ “ธุรกิจที่ควบคุมสัญญา” หรือส่งมอบหลักฐานการรับเงินของ “ธุรกิจที่ควบคุมรายการในหลักฐานการรับเงิน” ที่ถูกต้อง

4) ให้ความเห็นเกี่ยวกับ “แบบสัญญา” หรือ “แบบหลักฐานการรับเงิน” ที่ผู้ประกอบธุรกิจร้องขอ

5) ดูแลให้ผู้ประกอบธุรกิจที่ขายสินค้า หรือให้บริการ โดยให้คำมั่นว่าจะทำ “สัญญารับประกัน” ให้ไว้แก่ผู้บริโภคนั้น ต้องทำสัญญาดังกล่าวโดยทำเป็นหนังสือ ลงลายมือชื่อของผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้แทน และต้องส่งมอบสัญญานั้นแก่ผู้บริโภคพร้อมกับการส่งมอบสินค้า หรือให้บริการ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ฉบับที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2541 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับลักษณะของสัญญาที่ไม่เป็นธรรมไว้ในสองส่วนคือ

- (1) ลักษณะของสัญญาที่ควบคุมตามมาตรา 35 ทวิ วรรคสอง และ
- (2) หลักเกณฑ์การกำหนดสัญญาตามพระราชกฤษฎีกา

นอกจากอำนาจของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาที่ได้รับการแต่งตั้งในการประกาศให้การประกอบธุรกิจขายสินค้าหรือให้บริการแก่ผู้บริโภคใด ๆ เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาตามมาตรา 35 ทวิ วรรคแรกได้แล้วนั้น กฎหมายยังได้ให้อำนาจคณะกรรมการฯ ในการกำหนดลักษณะข้อสัญญาต่าง ๆ มาบังคับใช้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจที่ควบคุมสัญญาตามประกาศฯ ได้อีกแต่ทั้งนี้จะต้องเป็นไปตามลักษณะของสัญญาที่ควบคุมสองประการตามมาตรา 35 ทวิ วรรคสองและหลักเกณฑ์การกำหนดสัญญาตามพระราชกฤษฎีกาที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ในวรรคสามดังนี้

(1) ลักษณะของสัญญาที่ควบคุมตามมาตรา 35 ทวิ วรรคสอง

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ฉบับที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2541 ได้บัญญัติบังคับให้การประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาจะต้องมีลักษณะตามที่กฎหมายได้กำหนดขึ้น 2 ประการไว้ คือเป็นข้อสัญญาที่จำเป็นต้องใช้ซึ่งหากไม่ใช่ข้อความนั้นจะทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบ ผู้ประกอบการธุรกิจเกินสมควรและต้องไม่มีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมดังที่บัญญัติในมาตรา 35 ทวิ วรรคสอง สาม และสี่ ดังนี้

มาตรา 35 ทวิ วรรคสอง บัญญัติว่า “ในการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาที่ผู้ประกอบการทำกับผู้บริโภคจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ใช้ข้อสัญญาที่จำเป็นซึ่งหากมิได้ใช้ข้อสัญญาเช่นนั้น จะทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบ ผู้ประกอบการเกินสมควร

2) ห้ามใช้ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้บริโภค⁵⁴

(2) หลักเกณฑ์การกำหนดสัญญาตามพระราชกฤษฎีกาฯ

พระราชกฤษฎีกาที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ลักษณะของสัญญาในธุรกิจที่ควบคุมสัญญาตามที่มาตรา 35 ทวิ ไว้ได้แก่พระราชกฤษฎีกาหลักเกณฑ์และวิธีการในการกำหนดธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและลักษณะสัญญา พ.ศ. 2542 ซึ่งได้บัญญัติหลักเกณฑ์ของลักษณะสัญญาให้คณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ใช้เป็นหลักในการพิจารณาขอร่างข้อสัญญาของสัญญาที่จะใช้บังคับในการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาในแต่ละประกาศฯ ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 4 ของพระราชกฤษฎีกาฯ ดังนี้

“มาตรา 4 การกำหนดลักษณะของสัญญาต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1) ให้ผู้บริโภคทราบสิทธิและหน้าที่ของตนตลอดจนข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ โดยชัดเจนตามควรแก่กรณี

⁵⁴ ไพโรจน์ อารักษา. (2543). *ครบเครื่องเรื่องการค้าคุ้มครองผู้บริโภคด้านสัญญา*. หน้า 60-61.

2) ไม่เป็นการจำกัดหรือยกเว้นความรับผิดชอบของผู้ประกอบธุรกิจในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ โดยไม่มีเหตุที่สมควรเพียงพอ

3) ต้องคำนึงถึงความสุจริตในการประกอบธุรกิจ

4) ให้เยียวยาความเสียหายในเวลาอันสมควรในกรณีที่มีการฝ่าฝืนสัญญา

5) จัดให้มีหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของผู้ประกอบธุรกิจในเรื่องที่เป็นสาระสำคัญต่อการคุ้มครองผู้บริโภค

6) ต้องไม่เป็นการเพิ่มภาระเกินควรแก่การประกอบธุรกิจ”

ในการพิจารณาออกประกาศกำหนดธุรกิจใดเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญาและกำหนดข้อสัญญาใด ๆ มาบังคับใช้ในธุรกิจที่ควบคุมสัญญานั้น คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคที่ได้รับผลกระทบโดยตรงเสียก่อน โดยคำนึงถึงขอบเขตและสภาพปัญหา เช่น การจัดสัมมนา การประชุม หรือให้ประชาชนทั่วไปแสดงความคิดเห็นในการนี้ จะรับฟังความเห็นจากหน่วยงานของรัฐองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคด้วยก็ได้ตามที่บัญญัติในมาตรา 5 ของพระราชกฤษฎีกา

2) ลักษณะของข้อสัญญาที่ถูกควบคุมตามประกาศของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาแยกตามประเภทธุรกิจ

ปัจจุบันคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาได้มีประกาศให้มีธุรกิจต่าง ๆ ต้องเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา 7 ประเภท ดังนี้

(1) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจขาย ก๊าซหุงต้มที่เรียกเงินประกันถึงก๊าซหุงต้มเป็นธุรกิจที่ควบคุมรายการในหลักฐานการรับเงิน พ.ศ. 2542

(2) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542

(3) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจควบคุมสัญญา พ.ศ. 2543

(4) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจขายห้องชุดเป็นธุรกิจที่ควบคุม พ.ศ. 2543

(5) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2543

(6) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจให้กู้ยืมเงินเพื่อผู้บริโภคของสถาบันการเงินเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2544

(7) ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจให้เช่าซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2544

3.2 หลักการเรียกค่าสินไหมทดแทนของกฎหมายต่างประเทศของผู้เอาประกันภัย

3.2.1 ขอบเขตและหลักการเรียกค่าสินไหมทดแทนของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา

3.2.1.1 ค่าสินไหมทดแทนเพื่อจำนวนวินาศภัยอันแท้จริง

ขอบเขตของความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนกรณีนี้ ต้องมีความเสียหายหรือสูญหายหรือสูญเสียแก่วัตถุที่เอาประกันภัย ทั้งนี้ไม่ว่าสาเหตุแห่งความเสียหายจะเกิดจากสาเหตุเดียวหรือหลายสาเหตุ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงข้อความในกฎหมายและตัวกรมธรรม์ประกอบกัน และแยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ

- 1) วินาศภัยต้องเกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัย
- 2) วินาศภัยที่แท้จริงโดยอาศัยหลักสาเหตุใกล้ชิด

1. วินาศภัยต้องเกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัย ปัญหาการพิจารณาขอบเขตความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยกรณีแรกนี้คือ มีวินาศภัยเกิดขึ้นแก่วัตถุที่เอาประกันภัยแล้วหรือยัง เพราะความเสียหายของวัตถุที่เอาประกันภัยบางครั้งตามความรู้สึกของบุคคลทั่วไปอาจเห็นว่าวัตถุที่เอาประกันภัยได้สูญหายหรือเสียหายไป แต่หากพิจารณาถึงข้อความในกฎหมายและข้อความในกรมธรรม์ประกันภัยอาจถือว่ายังไม่มีความเสียหายแก่ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยก็ได้ ดังนั้นจึงต้องศึกษาก่อนว่า มีวินาศภัยเกิดขึ้นอย่างแท้จริงแก่วัตถุที่เอาประกันภัยแล้วหรือยัง การศึกษาจะศึกษาจากหลักเกณฑ์ของกฎหมายอังกฤษ หลักกฎหมายสหรัฐอเมริกา เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายและคำวินิจฉัยของศาลไทย เพื่อนำมาปรับใช้แก่ข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นซึ่งจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้ง 2 ฝ่าย

ตามกฎหมายอังกฤษ

สัญญาประกันภัยส่วนใหญ่ที่เป็นสัญญาเพื่อการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นคือสัญญาที่ผู้รับประกันภัยตกลงจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัย เมื่อมีวินาศภัยที่ตนรับเสี่ยงไว้เกิดขึ้น ซึ่งแตกต่างกับสัญญาประกันชีวิตและสัญญาประกันอุบัติเหตุ ที่กำหนดให้จ่ายเงินเป็นจำนวนแน่นอนเมื่อมีเหตุการณ์ตามที่ระบุไว้ในกรมธรรม์เกิดขึ้นแต่ไม่ใช่สัญญาเพื่อการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน จึงนำหลักเกณฑ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวกับหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน อาทิ เช่น หลักการรับช่วงสิทธิ (Subrogation) หลักการเฉลี่ย (Contribution) และหลักเรื่องซากทรัพย์สิน

(Salvage) มาใช้ในสัญญาประกันชีวิตและสัญญาประกันอุบัติเหตุไม่ได้⁵⁵ ในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนหากผู้รับประกันภัยไม่จ่ายเป็นเงินสดก็ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ประโยชน์เท่าเทียมกันเป็นการตอบแทนความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับ⁵⁶ เช่น การซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหาย หรือการนำสิ่งของมาทดแทนหรือการสร้างใหม่ เป็นต้น

การชดเชยค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยตามหลักทั่วไปแล้วถ้าไม่มีข้อความกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ผู้เอาประกันภัยจะต้องได้รับความเสียหายจากวินาศภัยภายในเวลาที่มีการเสี่ยงภัยอยู่นั้น⁵⁷ และสัญญาเพื่อการชดเชยค่าสินไหมทดแทนนี้ ความผูกพันของผู้รับประกันภัยในการที่จะจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยสำหรับความเสียหายที่ได้รับจากเหตุการณ์ที่ผู้รับประกันภัยจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนจึงขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และความเสียหายต้องเกิดภายในระยะเวลาที่คุ้มครองตามกรมธรรม์⁵⁸ ซึ่งต้องเป็นความเสียหายหรือสูญเสียแก่วัตถุที่เอาประกันภัยไว้⁵⁹ ความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยที่ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เอาประกันภัยมีทั้งความรับผิดชอบในความเสียหาย, สูญเสีย หรือสูญหาย ที่เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยทั้งก่อนและภายหลังจากการเกิดวินาศภัย ดังนั้นจึงแบ่งการพิจารณาออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

- (1) ความเสียหายหรือสูญหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย
- (2) ความเสียหายในผลประโยชน์ที่เกิดภายหลังวินาศภัย

(1) ความเสียหายหรือสูญหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย กรณีนี้ต้องพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดอยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์หรือไม่ จึงต้องพิจารณาหาสาเหตุที่แท้จริงของการเกิดวินาศภัยก่อน เพื่อความสะดวกในการศึกษา หากจำนวนวินาศภัยที่เกิดขึ้นจริง จะแบ่งประเภทของการประกันภัยออกเป็น 2 ประเภท คือ การประกันอัคคีภัยและการประกันภัยการขนส่งทางบกและทางทะเล และพิจารณาเฉพาะหลักเกณฑ์ของการกำหนดความเสียหายที่เป็นหลักเกณฑ์ทั่วไป ดังนั้นหลักเกณฑ์การกำหนดความเสียหายที่เป็นลักษณะเฉพาะของการประกันภัยทางทะเลซึ่งไม่ได้นำมาใช้ในการประกันวินาศภัยชนิดอื่น จึงจะไม่กล่าวไว้ในที่นี้

⁵⁵ M. O. Saville. (1983). *Chitty on Contract*. p. 808.

⁵⁶ คดี Department of Trade and Industry v. St. Christopher Motorish Association (1974) All ER. 395, T.M. Stevens, Stevens & Borrie's. (1978). *Element of Mercantiles Law*. p. 557.

⁵⁷ Michael Parkington. (1981). *MacGillivray and Parkington on Insurance Law*. p. 399.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Raoul Colinvaux. (1984). *The Law of Insurance*. p. 69.

การประกันอัคคีภัย การชดใช้ของผู้รับประกันภัยจะต้องมีวินาศภัยอันเกิดจากสาเหตุที่รับประกันภัยไว้ หากเกิดจากเหตุอื่นผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบแม้ว่าจะมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยก็ตาม ซึ่งศาลอังกฤษได้ตัดสินวางหลักไว้ในคดี *Austin v. Drewe*⁶⁰ ข้อเท็จจริงมีว่า โรงงานน้ำตาลได้เอาประกันอัคคีภัยสำหรับสต็อกสินค้าและเครื่องมือของโรงงาน โรงงานนี้มีลักษณะเป็นอาคาร 8 ชั้น ชั้นล่างจะมีเตาส่งความร้อนไปยังชั้นต่าง ๆ ของอาคาร ปกติตอนกลางคืนโรงงานจะปิดฝาเหล็กที่ท่อปล่องที่มีไฟลุกอยู่ เพื่อจะเก็บความร้อนเอาไว้ใช้ในตอนเช้า เวลาที่เขื่อน้ำตาลก็ยังคงมีความร้อนอยู่ไม่ต้องสิ้นเปลืองเชื้อเพลิงมาก เมื่อติดไฟขึ้นก็จะร้อนระอุ เขื่อน้ำตาลได้ทันที ปรากฏว่าในวันรุ่งขึ้นคนงานลืมเปิดปล่องเพื่อให้ความร้อนระบายออกไปเวลาที่เขื่อน้ำตาล มิฉะนั้นแล้วจะร้อนเกินไปทำให้ความร้อนมีอุณหภูมิสูงกว่าระดับปกติทำให้เกิดความเสียหายแก่โรงงานในขณะทำการผลิตอยู่ชั้นบนสุดของอาคาร ในโรงงานเต็มไปด้วยควันกับประทุไฟเล็กน้อย แต่ไม่มีเปลวไฟเกิดขึ้นที่ปล่องและไฟก็ไม่ได้เกิดขึ้น ศาลวินิจฉัยว่าความเสียหายของน้ำตาลเนื่องมาจากความร้อนอันมีอุณหภูมิสูงกว่าปกติทำให้น้ำตาลเสียหาย มิได้เกิดจากภัยที่รับเสี่ยงซึ่งเป็นภัยที่ต้องเกิดจากไฟ และไฟในความหมายนี้ต้องมีลักษณะมีการติดเชื้อเปลวไฟขึ้นมาแล้วเปลวไฟนั้นเป็นเหตุให้ทรัพย์สินเสียหาย แต่กรณีนี้เกิดจากความร้อนสูงมากจนเกินขนาด ความเสียหายของน้ำตาลจึงไม่ใช่ความเสียหายอันเกิดจากไฟ ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบเพราะมิใช่เกิดจากภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยง เช่นเดียวกับคดี *Everett v. London Assurance*⁶¹ โจทก์ได้เอาประกันอัคคีภัยบ้านของตนไว้ ต่อมาคืนปีนของโรงงานทำดินปืนซึ่งตั้งอยู่ห่างจากบ้านของโจทก์ประมาณครึ่งไมล์ได้เกิดระเบิด บ้านของโจทก์ไม่ได้ติดไฟจากการระเบิด แต่หน้าต่างแตกเสียหายและฐานรากของอาคารเกิดความเสียหายจากความกดของอากาศซึ่งมีสาเหตุมาจากการระเบิด ศาล *Common Plea* ตัดสินว่า ความเสียหายไม่ได้เกิดจากไฟที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์เพราะอาคารนั้นไม่ได้เสียหายจากการถูกไฟไหม้

จากคำพิพากษาทั้งสองที่ยกมาจึงกล่าวได้ว่า ตามหลักกฎหมายอังกฤษความเสียหายของทรัพย์สินจากการประกันอัคคีภัยนั้นจะต้องปรากฏว่ามีการจุดติดไฟขึ้น (*Ignite*) ไม่ว่าจะที่ตัววัตถุที่เอาประกันภัยหรือในสถานที่ที่วัตถุนั้น ๆ ตั้งอยู่ ความร้อนหรือการเดือดของน้ำที่ไม่ได้เกิดจากการจุดติดของไฟไม่ถือว่าเกิดจากอัคคีภัย และการจุดติดของไฟไม่จำเป็นต้องเกิดจากความตั้งใจให้เกิดขึ้น⁶² ไฟตามกรมธรรม์ประกันภัยอัคคีภัยนี้หมายถึงไฟที่เกิดขึ้นเห็นได้ธรรมดา ๆ⁶³ เมื่อมีการจุด

⁶⁰ (1816) 4 Camp. 360, Michael Parkington. Op.cit. p. 778.

⁶¹ (1865) 19 C B N S 126, E.R. Hardy Ivamy. (1984). *Fire and Motor Insurance*. p. 68.

⁶² E.R.Hardy Ivamy. (1978). *Halbury's Law of England*. p. 321.

⁶³ Raoul Colinvaux. Op.cit. p. 379.

คดีไฟในวัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดถือว่ามีความเสียหายเกิดขึ้นโดยไฟแล้ว⁶⁴ สาเหตุที่ทำให้เกิดไฟขึ้นตามปกติแล้วไม่จำเป็นต้องคำนึงถึง นอกจากผู้รับประกันภัยจะอ้างว่ามาจากเหตุที่ขกเว้นหรือเกิดจากการกระทำของผู้เอาประกันภัยที่เจตนาจะทำลายทรัพย์สินที่เอาประกันภัย แต่ถ้าไฟเกิดจากความประมาทผู้รับประกันภัยยังคงต้องรับผิดชอบ⁶⁵ เช่น ในคดี Harris v. Poland⁶⁶ ผู้เอาประกันภัยได้ซ่อมแซมชนบทและเครื่องเพชรไว้ในเตาผิง เพื่อป้องกันการถูกขโมย ต่อมาผู้เอาประกันภัยจุดไฟในเตาด้วยความปลั่งผลอ ทำให้ทรัพย์สินที่ซ่อนไว้เสียหายผู้รับประกันภัยปฏิเสธความรับผิดชอบโดยอ้างว่าไม่อยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์เพราะความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับนั้นเนื่องจากเอาทรัพย์สินไปซ่อนไว้ในเตาซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินได้ ศาลตัดสินโดยวางหลักไว้ว่า ภัยที่รับประกันภัยไว้นั้นจะรวมถึงภัยที่เกิดขึ้นโดยความไม่ตั้งใจแล้วก่อความเสียหายหรือสูญหายแก่ทรัพย์สินนั้นด้วยผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบ

ถ้าทรัพย์สินเกิดลุกไหม้ขึ้นมาเอง (Spontaneous combustion) เนื่องจากลักษณะพิเศษหรือความบกพร่องในตัววัตถุนั้น ความเสียหายนี้จะไม่ครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย แต่เมื่อมีสิ่งอื่นไปติดไฟเข้า ถือว่าทรัพย์สินนั้นเกิดความเสียหายภายในความหมายของกรมธรรม์แล้ว เช่น การเกิดสันดาปขึ้นกับกองหญ้าแล้วทำให้ไฟลุกไหม้ขึ้นเป็นต้น⁶⁷ การเกิดการลุกไหม้ขึ้นในตัวเองนี้ถือเป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบประการหนึ่งของผู้รับประกันภัยซึ่งกำหนดไว้ในกรมธรรม์สำหรับกฎหมายไทยได้กำหนดไว้ในมาตรา 879 วรรคสอง

การประกันอัคคีภัยนอกจากความเสียหายจะเกิดจากไฟยังมีความเสียหายอื่นที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากไฟ ผู้รับประกันจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วย เช่น

(1) ความเสียหายอันเกิดจากควัน ถ้าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยติดไฟขึ้นด้วยความไม่ตั้งใจ และได้มีความเสียหายอันเกิดจากควันไฟผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายเช่นนี้โดยถือว่าเป็นสาเหตุใกล้ชิดอันเกิดจากไฟ⁶⁸

(2) ความเสียหายที่เกิดจากไฟไหม้ทรัพย์สินข้างเคียง ไม่จำเป็นที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดไฟไหม้ขึ้นเอง หากทรัพย์สินอื่นเกิดไฟไหม้ขึ้นแล้วมาติดทรัพย์สินที่เอาประกันภัย

⁶⁴ Michael Parkington. Op.cit. p. 778.

⁶⁵ E.R. Hardy Ivamy. Op.cit. p. 321.

⁶⁶ (1941) 1 K.B. 462, John Birds. (1982). *Modern Insurance Law*. p. 181.

⁶⁷ Raoul Colinvaux. Op.cit. p. 380.

⁶⁸ คดี The Diamond (1906) p. 282, Michael Parkington. Op.cit. p. 779.

เช่น กำแพงที่ติดไฟล้มลงมาทับทรัพย์สินที่เอาประกันภัย หรือความเสียหายที่เกิดจากน้ำดับเพลิง เหล่านี้ถือว่าเป็นความเสียหายที่เกิดจากไฟภายใต้กรมธรรม์ประกันอัคคีภัยแล้ว⁶⁹

(3) ความเสียหายที่เกิดจากฟ้าผ่า ถ้าฟ้าผ่าเป็นผลทำให้เกิดเปลวไฟขึ้น ความเสียหายที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นความเสียหายจากไฟ แต่ความเสียหายที่เกิดจากฟ้าผ่าโดยปราศจากการติดไฟ ไม่ถือเป็นความเสียหายจากไฟ อย่างไรก็ตาม ในกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยมักจะรวมเอาความเสียหายที่เกิดจากฟ้าผ่ามาอยู่ในความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยด้วย⁷⁰

(4) การระเบิด ความเสียหายของทรัพย์สินที่เกิดจากการระเบิดมีข้อยุ่งยากพอสมควร เนื่องจากกรมธรรม์ประกันภัยมีข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยว่าไม่รับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดจากการระเบิด แต่พฤติการณ์ของคดีที่เกิดขึ้นมาบางครั้งการระเบิดมีสาเหตุจากการติดไฟขึ้น (Ignite) หรือเมื่อมีการระเบิดขึ้นแล้วเกิดไฟไหม้อันเป็นผลมาจากการระเบิดครั้งนี้ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบหรือไม่ ศาลอังกฤษได้วางหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ไว้ว่า ถ้าในกรมธรรม์ประกันภัยไม่มีข้อความกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบสำหรับความเสียหายที่เกิดจาก

(ก) การระเบิดที่มีสาเหตุมาจากไฟ เช่น การจุดไม้ขีดไฟตกลงไปในกองดินปืน ซึ่งถือว่าเป็นความเสียหายที่ไม่ไกลเกินกว่าเหตุ

(ข) ไฟที่เกิดตามขึ้นมาจาก การระเบิด⁷¹

ถ้าการระเบิดเป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบในกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยจะต้องพิจารณาว่าการระเบิดมีสาเหตุจากไฟหรือไม่ ถ้ามีถือว่าเป็นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายอันเกิดจากไฟ ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ⁷²

ถ้ากรมธรรม์คุ้มครองเฉพาะการระเบิดและยกเว้นความรับผิดชอบอันเกิดจากไฟไหม้ กรมธรรม์จะไม่คุ้มครองไฟที่เป็นผลมาจากการระเบิด แม้ว่าการเกิดไฟไหม้จะเป็นผลมาจากการระเบิดก็ตาม⁷³ อนึ่ง มีข้อสังเกตว่าในกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยสมัยก่อนจะยกเว้นความรับผิดชอบของ

⁶⁹ Ibid. p. 780.

⁷⁰ คดี Gordon v. Rimington (1807) 1 Camp 123. Ibid.

⁷¹ Raoul Colinvax. Op.cit. p. 381.

⁷² Ibid.

⁷³ คดี Abasand Oils v. boiler Inspection Co. (1949), 65 T.L.R. 713 (PC). Ibid.

ผู้รับประกันภัย ถ้าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยถูกไฟไหม้ซึ่งเป็นผลมาจากการระเบิด⁷⁴ ดังนั้น เมื่อเกิดการระเบิดขึ้นก่อนและทำให้ไฟไหม้ถือว่าไม่อยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย⁷⁵

จากการศึกษาหลักเกณฑ์ความเสียหายอันเกิดจากอัคคีภัยศาลอังกฤษได้ยึดถือหลักที่ว่าผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัย จะต้องมีการติดไฟขึ้น (Ignite) และจะต้องมีความเสียหายแก่ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยเนื่องจากการเกิดไฟไหม้ หากไม่มีการติดไฟไหม้ขึ้นแล้ว แม้ทรัพย์สินจะเกิดความเสียหายเพราะความร้อนการกระทบกระแทก การระเบิดก็ตาม กรณีนี้ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบเพราะถือว่าไม่มีความเสียหายอันเกิดจากภัยที่รับเสี่ยงแต่อย่างใด

การประกันวินาศภัยชนิดอื่น ๆ ความเสียหายความสูญเสียชีวิต หรือความสูญหายของทรัพย์สินหรือวัตถุเอาประกันภัย นอกจากจะเกิดวินาศภัยที่ทำให้ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยถูกทำลายเสียหายอันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของวินาศภัยแล้ว การที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดการสูญเสียชีวิตถือว่ามิใช่วินาศภัยอันผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้เช่นกัน

ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไม่จำเป็นที่จะต้องถูกทำลายเสียหายเพียงอย่างเดียว การที่ทรัพย์สินสูญหายไป หรือผู้เอาประกันภัยไม่สามารถจะเข้าครอบครองทรัพย์สินที่เอาประกันภัยได้ ถือได้ว่ามิใช่วินาศภัยเกิดแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยนั้น ๆ แล้ว จะพบได้มากในการประกันภัยเพื่อความสูญหายของทรัพย์สิน การประกันภัยทางทะเล และการประกันภัยการขนส่งเป็นต้น

ความสูญหายของทรัพย์สินนั้นตามหลักกฎหมายอังกฤษถือว่า ถ้าวัตถุที่เอาประกันภัยสูญหายไปหรือไม่ปรากฏให้เห็นเมื่อระยะเวลาผ่านพ้นไปพอสมควรแล้ว ผู้เอาประกันภัยได้ค้นหาแต่ไม่พบ และการที่วัตถุที่เอาประกันภัยจะกลับคืนมาสู่การครอบครองของผู้เอาประกันภัยเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนหรือเป็นไปได้ ถือว่าวัตถุที่เอาประกันภัยสูญหายแล้ว⁷⁶ การพิจารณาว่ามีความสูญหายแก่วัตถุที่เอาประกันภัยแล้วหรือยัง ศาลจะพิจารณาถึงพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในคดีเป็นสำคัญ เช่น คดี *Holme v. Payne*⁷⁷ สร้อยคอของผู้เอาประกันภัยหายไป ค้นหาอย่างไรก็ไม่พบผู้รับประกันภัยจึงชดใช้ให้ด้วยการเปลี่ยนสร้อยคอเส้นใหม่ หลายเดือนต่อมาผู้เอาประกันภัยพบว่า สร้อยคอตกอยู่ในเสื้อคลุม กรณีนี้ศาลถือว่าทรัพย์สินนั้นเกิดความสูญหายไปแล้ว ผู้รับประกันภัยถูกผูกมัดด้วยข้อตกลงที่จะต้องเปลี่ยนสร้อยคอเส้นใหม่ให้และผู้เอาประกันภัยจะเก็บสร้อยคอเส้นเดิมไว้ไม่ได้

⁷⁴ คดี *Rd Hooley Hill Rubber and Chemical Co. Ltd. (1920) 1 D.B. 257, E.R. Hardy Ivamy. Op.cit. p. 324.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *John Birds. Op.cit. p. 192.*

⁷⁷ (1930) 37 L.I.L.R. 41. *Ibid.*

ต้องส่งคืนให้แก่ผู้รับประกันภัยในฐานะเป็นซากทรัพย์ คดีนี้ศาลตัดสินให้ผู้รับประกันภัยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัย เพราะถือว่าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยสูญหายไปแล้ว ถ้าผู้เอาประกันภัยทราบว่าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอยู่ที่ใด แต่ยังไม่สามารถนำกลับมาได้โดยทรัพย์สินนั้นอยู่ในสภาพที่ปลอดภัยและอยู่ในความครอบครองของตัวแทนของผู้เอาประกันภัย แม้ว่าผู้เอาประกันภัยยังไม่สามารถให้ส่งทรัพย์สินมาให้แก่คนใด ถือว่าทรัพย์สินมิได้สูญหาย ศาลอังกฤษได้วางหลักไว้ในคดี *Mitsui v. Mumford*⁷⁸ ข้อเท็จจริง ปรากฏว่าเจ้าของท่อนซุงได้เอาประกันความเสียหายของท่อนซุงจากภัยสงคราม ต่อมาท่อนซุงเหล่านั้นไม่สามารถนำออกมาจากดินแดนของศัตรูได้ เนื่องจากภูมิประเทศไม่อำนวยแต่ท่อนซุงนั้นยังอยู่ในความครอบครองของตัวแทนในดินแดนศัตรู ศาลตัดสินว่าผู้เอาประกันภัยยังไม่ได้รับความเสียหาย ผู้รับประกันภัยจึงไม่ต้องรับผิด คดีนี้ศาลพิจารณาพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นว่าผู้เอาประกันภัยสูญเสียการครอบครองทรัพย์ที่เอาประกันภัยไปหรือยัง หากยังไม่ถือว่าความสูญหายเกิดแก่ทรัพย์สินนั้น

การที่ผู้เอาประกันภัยสูญเสียการครอบครองทรัพย์สินที่เอาประกันภัยนั้นจะต้องพิจารณาข้อเท็จจริงว่าผู้เอาประกันภัยได้รับความเสียหายจากการที่ทรัพย์สินนั้นสูญหายและเป็นภัยที่รับประกันภัยต้องรับผิดหรือไม่ เช่น คดี *Webster v. General Accident Fire and Life Ass.*⁷⁹ โจทก์ถูกบุคคลอื่นหลอกลวงว่าจะซื้อรถจึงได้ส่งมอบรถให้บุคคลนั้นไป ต่อมาบุคคลนั้นได้นำไปขายทอดตลาดในนามของตนเอง โจทก์ทราบว่ารถนั้นอยู่ที่ใครและได้พยายามเอารถกลับคืนมาแล้วแต่ไม่เป็นผล ผู้พิพากษา Parker ถือว่าโจทก์ผู้เอาประกันภัยได้รับความเสียหายจากการที่ทรัพย์สินของตนได้สูญหายไปจากการครอบครองเพราะการที่จะนำทรัพย์สินกลับคืนมานั้นเป็นเรื่องไม่แน่นอนแล้ว ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน แต่ในคดี *Eisinger v. General Accident*⁸⁰ โจทก์ขายรถให้บุคคลอื่นไปและมีการชำระราคาารถเป็นเช็ค ต่อมาเช็คนั้นขึ้นเงินไม่ได้ ดังนี้ถือว่าไม่ได้เกิดความเสียหายใด ๆ แก่รถที่เอาประกันภัย เป็นเพียงความเสียหายที่เกิดจากกระบวนการซื้อขายมิใช่เกิดจากตัวทรัพย์สินเอง โจทก์ผู้เอาประกันภัยจึงไม่มีสิทธิเรียกร้องเอาจากผู้รับประกันภัยได้

สรุปแล้วการสูญหายของทรัพย์หรือวัตถุที่เอาประกันภัย จะต้องปรากฏว่าผู้เอาประกันภัยได้สูญเสียการครอบครองทรัพย์สินนั้นเป็นการถาวร แต่หากผู้เอาประกันภัยสูญเสียการครอบครองเพียงชั่วคราวยังไม่ถือว่าผู้เอาประกันภัยได้รับความเสียหายเพราะทรัพย์สินมิได้สูญหายไปไหน ผู้รับประกันไม่ต้องรับผิด นอกจากนี้แล้วยังต้องพิจารณาว่าผู้เอาประกันภัยได้รับ

⁷⁸ (1915) 2 K.B. 27, Raoul Colinvaux. Op.cit. p. 69.

⁷⁹ (1953) 1 Q.B. 520, John Birds. Op.cit. 13 p. 193

⁸⁰ (1953) 2 All E.R. 897. Ibid.

ความเสียหายจากการที่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยสูญหายไปอย่างแท้จริงหรือไม่ เช่น ในคดี Webster บุคคลอื่นหลอกหลวงเอารถไป ศาลตัดสินว่าอยู่ในความหมายของคำว่าสูญหาย แต่ในคดี Eisinger นั้น ศาลไม่ถือว่าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยสูญหายไปเป็นแต่เพียงเงินที่ได้หายไปเท่านั้น

กฎหมายสหรัฐอเมริกา

ความเสียหายหรือสูญหายของทรัพย์สินกรณีประกันอัคคีภัยในเบื้องต้นจะต้องพิจารณาก่อนว่าไฟที่เกิดขึ้นเป็นไฟชนิดใด กฎหมายสหรัฐอเมริกาแบ่งไฟออกเป็น 2 ประเภท คือ Hostile fires และ Friendly fires⁸¹ Friendly fires หมายถึงไฟที่เกิดหรือควรจะเป็นในสถานที่ที่ควรจะเป็น เช่นไฟที่เกิดในเตาหรือตะเกียง หากมีความเสียหายเกิดขึ้นอยู่ในที่เหล่านี้ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ⁸² สำหรับ Hostile fires หมายถึงไฟที่เกิดในสถานที่ที่ไม่น่าจะเกิด รวมทั้งที่เกิดจาก Friendly fires ที่หลุดลอดออกมาจากที่ที่มันควรจะอยู่ตามปกติด้วย⁸³ ในการพิจารณาความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย ศาลได้ใช้หลักเช่นเดียวกับอังกฤษคือต้องมีการติดไฟขึ้น ความเสียหายที่เกิดจากความร้อนจนเกิดขนาดทำให้อิฐน้ำที่อยู่ในท่อรั่วไหลออกมาข้างนอกถือว่าไม่ใช่ความเสียหายอันเกิดจากไฟ⁸⁴ ความเสียหายของทรัพย์สินซึ่งเดิมอาจมาจาก Friendly fires อาจกลายเป็น Hostile fires ได้ หากไฟที่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้ทรัพย์สินอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเกิดความเสียหายขึ้นมา หรือไฟได้ลุกลามสิ่งอื่นที่มีได้ อยู่ในเตาซึ่งอาจเกิดขึ้นโดย อุบัติเหตุหรือไม่สามารถควบคุมได้ ศาลถือว่าเป็น Hostile fire แม้กระทั่งไฟที่เกิดจากการจุดบุหรี่ หากเปลวไฟกระเด็นไปถูกพรมไหม้ถือเป็น Hostile fires ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบ นอกจากความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบอันเกิดจากการจุดติดของไฟแล้ว ยังต้องรับผิดชอบไปถึงความเสียหายที่เกิดภายหลังจากเปลวไฟ เช่น ความเสียหายที่เกิดจากควันหรือความเสียหายจากความร้อนของเปลวไฟ⁸⁵ รวมทั้งผลต่อเนื่องจากการเกิดอัคคีภัยด้วย เช่น ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายจากน้ำที่ใช้ดับไฟ หรือความพยายามที่จะขนย้ายทรัพย์สินไปไว้ในที่ที่ปลอดภัย รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการขนย้ายเหล่านี้ถือว่าเป็นความเสียหายโดยตรงอันเกิดจากไฟ อยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย⁸⁶

⁸¹ William R. Vance. (1951). *Handbook of the law of Insurance*. p. 869.

⁸² คดี Mode v. Fireman's Fund Ins. Co. 1941, 62 Idaho 270. Ibid.

⁸³ Robert E. Keeton and Alan I. Widiss. (1988). *Insurance Law*. p. 486.

⁸⁴ คดี Gibbon v. German Ins. Co, 1889, William R. Vance. Op.cit. p. 867.

⁸⁵ Ibid. p. 867.

⁸⁶ Ibid.

ความเสียหายอันเกิดจากการระเบิด ตามกรมธรรม์อัคคีภัยที่มีมาแต่เดิมนั้น ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบสำหรับความเสียหายอันเกิดจากการระเบิด⁸⁷ แต่ต่อมาในปี 1918 ได้มีการนำ New York standard fire policy มาใช้ ความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงมาจากการระเบิดถือว่าอยู่ในข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย แม้ว่าผู้รับประกันภัยยังต้องรับผิดชอบสำหรับความเสียหายที่มีเหตุมาจากไฟ อันเป็นผลมาจากการระเบิดอยู่ที่ตามภายใต้ Standard fire policy ถ้าการระเบิดเกิดขึ้นในอาคารที่กำลังเกิดเพลิงไหม้นั้น ไม่ถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย เพราะถือว่าสาเหตุของความเสียหายเกิดจากอัคคีภัยไม่ใช่การระเบิด

ความเสียหายอันเกิดจากฟ้าผ่า เดิมถือว่าผู้รับประกันอัคคีภัยต้องรับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดจากฟ้าผ่า ต่อมาภายหลังหากความเสียหายเกิดขึ้นเพราะฟ้าผ่าเพียงอย่างเดียวถือว่าไม่ครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย แต่หลักเกณฑ์นี้ได้ผ่อนคลายลงเห็นได้จาก New York standard fire policy ปี 1943 ที่ถือว่าความเสียหายอันเกิดจากฟ้าผ่าอยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย และหลักเกณฑ์นี้ได้ถือปฏิบัติในรัฐต่าง ๆ ดังนั้นความเสียหายอันเกิดจากฟ้าผ่า ตามหลักแล้วยังถือว่าอยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย⁸⁸ ซึ่งทำให้มีความคล้ายคลึงกับกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยของอังกฤษที่ให้ความคุ้มครองความเสียหายอันเกิดจากฟ้าผ่าด้วยเช่นกัน

(2) ความเสียหายในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังวินาศภัย

ตามกฎหมายอังกฤษ

ปกติแล้วการประกันภัยทรัพย์สินจะครอบคลุมเฉพาะความเสียหายที่เกิดจากตัวทรัพย์สินเท่านั้นและจะไม่คุ้มครองความเสียหายที่เกิดขึ้นในภายหลัง (Consequential loss)⁸⁹ นอกจากว่าจะมีการเอาประกันภัยเพิ่มเติมหรือเอาประกันภัยแยกต่างหากจากกรมธรรม์เดิมหรือมีข้อความกำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัยอย่างชัดเจน⁹⁰ เช่น เมื่อโรงเตี๊ยมของผู้เอาประกันภัยถูกไฟไหม้เสียหาย ผู้เอาประกันภัยไม่สามารถฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายอันเกิดจากการขาดลูกค้าและจากการให้เช่าทรัพย์สินอื่น ๆ หลักในการเอาประกันภัย ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายหลังวินาศภัยหากผู้เอาประกันภัยต้องการใช้ครอบคลุมไปถึงจะต้องมีการกำหนดไว้ในกรมธรรม์โดยถือหลักว่าการเอาประกันภัยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นภายหลังสามารถทำได้แต่ต้องมีการกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจน

⁸⁷ คดี Furbush v. Consolidate Ins. Co, 1908. Ibid. p. 873

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ John Brides. Op.cit. p. 194.

⁹⁰ M.O. Saville. Op.cit. p. 820.

ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

เช่นเดียวกันกับกฎหมายอังกฤษ ที่กรมธรรม์จะไม่ครอบคลุมความเสียหายที่เกิดขึ้น ภายหลังจากวินาศภัย กล่าวคือ ผู้รับประกันภัยจะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยเฉพาะ ความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงจากทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเท่านั้น⁹¹ แต่ถ้าผู้เอาประกันภัยประสงค์ จะเอาประกันภัยเพิ่มเติมกรณีความเสียหายอันเกิดขึ้นเนื่องมาจากการหยุดชะงักทางเศรษฐกิจ (Business interruption) ความเสียหายของค่าเช่าและผลประโยชน์สามารถกระทำได้โดยการสลัก หลังเพิ่มลงในกรมธรรม์ประกันภัยตามปกติแล้วจะพบได้ในการประกันอสังหาริมทรัพย์ของอาคารพาณิชย์ (Commercial building) เป็นต้น

2. วินาศภัยที่แท้จริง โดยอาศัยหลักสาเหตุใกล้ชิด (Proximate cause)

เหตุที่ต้องนำหลัก Proximate cause มาพิจารณาเพราะว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้ อาจเกิดจากสาเหตุหลาย ๆ สาเหตุ บางสาเหตุเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องเอาไว้ใน กรมธรรม์ประกันภัย บางครั้งความเสียหายเกิดจากสาเหตุที่ผู้รับประกันภัยได้รับเสี่ยงไว้ หรือบางที ความเสียหายเกิดจากเหตุหลาย ๆ เหตุต่อเนื่องกันมา หรืออาจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ปัญหาเรื่องสาเหตุ ใกล้ชิดจึงเกิดขึ้นมากในการวินิจฉัยว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในขอบเขตความรับผิดชอบของผู้รับ ประกันภัยที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือไม่ การศึกษาเรื่องสาเหตุใกล้ชิดจึงจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัญหาที่สำคัญเกี่ยวพันใกล้ชิดกับหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริง เพื่อจะใช้เป็นหลักพิจารณาว่าผู้เอาประกันภัยจะมีสิทธิได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือไม่ และ ผู้รับประกันภัยจะมีความรับผิดชอบมากน้อยเพียงใด

หลักกฎหมายอังกฤษ

หลักสาเหตุใกล้ชิดนี้ เป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายประกันภัย ซึ่งผู้รับประกันภัยจะรับ รับผิดชอบความเสียหายที่เป็นสาเหตุใกล้ชิดจากภัยที่คุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันภัย⁹² ผู้พิพากษา ศาลอังกฤษได้นำมาใช้ในศตวรรษที่ 19 โดยนำมาจากหลักกฎหมายโรมันจนกลายเป็นหลัก กฎหมาย Common law หลักที่ว่านี้คือหลัก Causa proxima non remota spectator ซึ่งหมายความว่า สาเหตุที่นำมาพิจารณาต้องเป็นสาเหตุใกล้ชิดไม่ไกลออกไปได้มีนักกฎหมายอธิบายลักษณะของ สาเหตุใกล้ชิดไว้ว่า ไม่ใช่เหตุแรกหรือเหตุสุดท้ายหรือสาเหตุเดียวของความเสียหาย มันเป็นเหตุที่ เด่นชัดหรือมีประสิทธิภาพหรือเป็นเหตุซึ่งบังเกิดผลขึ้น การใช้หลัก Proximate cause นี้ ไม่มีความ แตกต่างกันระหว่างกฎหมายประกันภัยทางทะเลและกฎหมายประกันวินาศภัยอื่น ๆ เนื่องจากว่า

⁹¹ Robert E. Keeton. Op.cit. p. 217.

⁹² Michael Parkington. Op.cit. p. 637.

การใช้หลักนี้ถือเอาความเห็นของวิญญูชนเป็นที่ตั้ง⁹³ ดังนั้น จึงสามารถนำหลักที่ได้พิจารณาในคดี การประกันภัยทางทะเลมาปรับใช้กับการประกันภัยทั่วไปได้ด้วย

การศึกษาเรื่องสาเหตุใกล้ชิดจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล (Causation) ประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลอังกฤษได้ตัดสินและวางหลักเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่าง เหตุและผลไปไว้ในคดี *Leyland Shipping Co Ltd. v. Norwich Union Fire Insurance Society Ltd.*⁹⁴ ข้อเท็จจริงในคดีปรากฏว่า ในขณะที่เกิดสงครามเรือที่เอาประกันภัยถูกตอร์ปิโดได้รับความเสียหาย มาก กัปตันจึงนำเรือเข้าเทียบท่าเพื่อซ่อมแซม ในระหว่างที่ซ่อมแซมยังไม่เสร็จนั้น ได้เกิดลมพายุ อย่างรุนแรงพัดเข้าทำเรือหัวหน้าทำเรือจะสั่งให้เรือออกจากท่า เรือจึงแล่นออกไปแล้วจมลงที่ ทางเข้าท่าเรือ ซึ่งตามปกติเรือที่ออกจากท่าในขณะที่มีพายุนั้นจะไม่จม แต่เนื่องจากการซ่อมเรือยังไม่ เสร็จสมบูรณ์เรือจึงจมลงเพราะพายุ นั้น ฉะนั้นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายคือภัยจากสงครามที่ เรือถูกตอร์ปิโดมิใช่ลมพายุ เมื่อภัยจากสงครามเป็นภัยที่ยกเว้นไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย ดังนั้น ผู้รับประกันภัยจึงไม่ต้องรับผิดชอบเมื่อเรือเกิดจมลง จากคำพิพากษาจะเห็นว่าศาลได้ตัดสินใจโดยอาศัย ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นมาเป็นหลักในการพิจารณาตัดสินคือ การที่เรือจมลงเพราะถูกตอร์ปิโด เหตุการณ์ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งเกิดความเสียหายไม่ได้ขาดตอน ลง แต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในที่สุดได้ก่อความเสียหายให้แก่เรือ

เนื่องจากหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าวินาศภัยที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุใกล้ชิดหรือไม่เป็นเรื่อง ที่ยุ่งยากซับซ้อนแต่ก็ได้มีผู้พยายามวางหลักเกณฑ์อย่างกว้าง ๆ เพื่อสะดวกในการพิจารณาหา สาเหตุใกล้ชิดโดยยึดเอาคำพิพากษาของศาลเป็นหลักคงต่อไปนี่คือ⁹⁵

1. ภัยที่รับประกันไว้จะต้องเกิดขึ้นอย่างแท้จริง เช่น ความกลัวว่าสินค้าจะเสียหายโดย ภัยที่เอาประกันทั้งยังไม่มี ความเสียหายเกิดขึ้น คือว่าไม่เป็นความเสียหายจากภัยที่รับประกันไว้
2. ความเสียหายอย่างอื่นที่เกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัยอันเนื่องมาจากความพยายาม บรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นถือว่าอยู่ในความคุ้มครอง เช่น ความเสียหายที่เกิดจากการฉีกน้ำหรือ ท่อดับเพลิง ถือว่าอยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันภัย
3. ไม่มีเหตุการณ์ใหม่เข้ามาแทรกแซง (Novas actus interveniens) กรณีที่จะเป็นสาเหตุ ใกล้ชิดได้ต้องเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องเป็นอันเดียวเกิดขึ้นและเป็นผลให้เกิดความเสียหายโดยไม่มี เหตุการณ์อื่นเข้ามาแทรกแซงหรือขัดขวางให้สาเหตุใกล้ชิดนั้นขาดตอนหรือสะดุดหยุดลงเช่น ถ้าในระหว่างเกิดไฟไหม้ประชาชนที่มามุงดูเพลิงไหม้ที่เกิดขึ้นใกล้เคียงกับร้านของผู้เอาประกันภัย

⁹³ Raoul Coilnvaux. Op.cit. p. 79

⁹⁴ (1918) A.C. 350, John Birds. Op.cit. p. 198.

⁹⁵ G.C.A. Dickson. (1984). *Introduction to Insurance*. p. 151.

ที่เอาประกันภัยความเสียหายของกระจกที่เกิดจากเหตุอื่น ๆ ยกเว้นอัคคีภัย ผู้ชนที่มุ่งดูไฟทำให้กระจกของร้านผู้เอาประกันภัยแตกเสียหาย ดังนี้ถือว่าความเสียหายของกระจกเกิดจากฝูงคนมิใช่เกิดจากไฟไหม้ ดังนั้น ผู้เอาประกันภัยจึงมีสิทธิได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทน

4. ในกรณีที่มีภัยหลายชนิดเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน ภัยชนิดแรกไม่ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายมากหรือน้อยจะต้องเป็นสาเหตุใกล้ชิด แม้ภัยที่ตามมาภายหลังจะทำให้เกิดวินาศภัยกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมากกว่าก็ตาม

เมื่อได้พิจารณาในเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะและหลักเกณฑ์การพิจารณาของสาเหตุใกล้ชิดแล้ว ต่อไปจะได้ศึกษาถึงความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากสาเหตุใกล้ชิดแยกพิจารณาออกได้ 2 ประเด็น คือ

(1) ความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบ

หลักของสาเหตุใกล้ชิดใช้เพื่อมุ่งหมายที่จะค้นหาว่าความเสียหายมีสาเหตุมาจากภัยที่รับประกันหรือไม่⁹⁶ กล่าวคือภัยที่เป็นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยองค์ประกอบดังนี้ คือ ภัยที่เกิดขึ้นต้องเป็นภัยที่รับประกันภัยไว้ การเกิดภัยนั้นอยู่นอกการคุ้มครองของกรมธรรม์เกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัยในลักษณะใกล้ชิด สาเหตุที่เกิดภัยและผลของความเสียหายเกิดขึ้นต่อเนื่องกัน โดยไม่ขาดตอน และในกรณีที่มีภัยหลายชนิดเกิดขึ้นภัยชนิดแรกต้องเป็นสาเหตุใกล้ชิดของภัยที่เกิดความเสียหาย สามารถแยกพิจารณาออกได้ดังนี้ คือ

ก) ภัยที่เกิดขึ้นต้องเป็นภัยที่รับประกันภัยไว้ เช่น เอาประกันอัคคีภัยไว้ ต่อมาเกิดเพลิงไหม้ที่บ้านข้างเคียงจึงต้องมีการใช้น้ำดับไฟ ถึงแม้ว่าบ้านที่เอาประกันภัยไว้จะไม่ถูกไฟไหม้แต่เกิดความเสียหายจากน้ำที่ใช้ในการดับไฟ กรณีนี้ถือว่าไฟเป็นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหาย เมื่อกรมธรรม์คุ้มครองอัคคีภัยก็ถือว่าผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบเพราะมีความเสียหายอันเป็นสาเหตุใกล้ชิดที่เกิดจากไฟ

ข) การเกิดภัยนั้นอยู่นอกการคุ้มครองของกรมธรรม์ ตามตัวอย่างแรกจะเห็นว่าความเสียหายของบ้านเกิดจากน้ำที่ใช้ดับไฟ มิใช่เกิดจากไฟอย่างแท้จริงและความเสียหายที่เกิดจากน้ำก็ไม่ได้มีการคุ้มครองตามกรมธรรม์ แต่ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบแม้เป็นภัยที่อยู่นอกการคุ้มครองตามกรมธรรม์

ค) เกิดกับวัตถุที่เอาประกันภัยในลักษณะใกล้ชิด เช่น เมื่อมีไฟเกิดขึ้น ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้ได้ถูกโยนทิ้งหรือถูกทำลายโดยประการอื่น ถือว่าความเสียหายนั้นเป็นสาเหตุใกล้ชิดที่เกิดจากไฟ

⁹⁶ E.R. Hardy Ivamy. (1979). *General Principle of Insurance Law*. p. 407.

ง) สาเหตุที่เกิดภัยและผลของความเสียหายเกิดขึ้นต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอน เช่น เกิดฟ้าผ่าอาคารในขณะที่เวลานั้นได้มีพายุพัดตึกล้มลง ศาลพิพากษาว่าไฟเป็นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหาย เพราะอันตรายที่เกิดจากไฟยังไม่ขาดตอน

จ) ในกรณีที่มีภัยหลายชนิดเกิดขึ้นภัยชนิดแรกต้องเป็นสาเหตุชิดของภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น ผู้เอาประกันภัยได้รับอุบัติเหตุจากการล่าสัตว์ในป่าภายหลังเกิดเหตุแล้วเขาไม่สามารถเดินได้จึงต้องนอนบนพื้นเปียกจนกระทั่งมีคนมาช่วยเหลือต่อมาเขาเป็นปอดบวมและถึงแก่ความตาย เห็นได้ว่าการเกิดอุบัติเหตุจนกระทั่งเป็นปอดบวมตายเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ขาดตอน เพราะฉะนั้นสาเหตุใกล้ชิดของความตายก็คือการเกิดอุบัติเหตุไม่ใช่โรคปอดบวม

(2) ความเสียหายที่ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ

เมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายขึ้นอันเนื่องมาจากสาเหตุหลาย ๆ สาเหตุ ถ้าสาเหตุใกล้ชิดที่ก่อให้เกิดภัยเป็นข้อยกเว้นที่กำหนดเอาไว้ในกรมธรรม์แล้ว กรณีเช่นนี้ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะถือว่าความเสียหายเกิดขึ้นมาจากเหตุที่เป็นข้อยกเว้นตามกรมธรรม์ บางครั้งภัยที่รับประกันภัยไว้อาจจะเป็นสาเหตุห่างไกล (Remote cause) ของวินาศภัยที่เกิดขึ้นหรือ อาจจะมีเหตุอื่นเข้ามาแทรกแซง (Intervence cause) ทำให้เหตุเดิมระงับสิ้นไป และมีความเสียหายเกิดจากเหตุใหม่ ถ้าเหตุใหม่ที่เกิดขึ้นไม่ใช่ภัยที่รับประกันไว้แล้ว ผู้รับประกันภัยก็พ้นจากความรับผิดชอบ ความเสียหายที่ผู้รับประกันไม่ต้องรับผิดชอบจึงแยกพิจารณาได้ดังนี้ คือ

ก) สาเหตุใกล้ชิดที่ก่อให้เกิดภัยเป็นข้อยกเว้นที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ข้อนี้ ถ้าพิจารณาว่าสาเหตุใกล้ชิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายว่ามาจากเหตุยกเว้นหรือไม่ ถ้ามาจากเหตุที่ยกเว้น ก็ถือว่าผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น คดี Leyland Shipping Co. Ltd. (1918) เมื่อเรือถูกตอร์ปิโดแล้วต่อมาจึงจมลงเพราะได้รับคำสั่งให้ออกจากท่าในขณะที่เรือยังรั่วอยู่ ถือว่าความเสียหายของเรือตั้งแต่เริ่มแรกมาจากถูกตอร์ปิโดอันเป็นภัยสงครามที่ยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัย และเหตุการณ์ที่เรือถูกยิงยังไม่ขาดตอนลง จึงถือว่าเรือเกิดความเสียหายเพราะถูกตอร์ปิโดมิใช่ถูกลมพายุ ดังนั้น ผู้รับประกันภัยจึงไม่ต้องรับผิดชอบ

ข) เหตุที่รับประกันภัยไว้ไม่ใช่เหตุใกล้ชิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นเพียงสาเหตุที่ห่างไกล (Remote cause) กรณีนี้เห็นได้ว่าภัยที่รับประกันไว้ไม่ใช่สาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สิน ผู้รับประกันภัยจึงไม่ต้องรับผิดชอบ เช่น เมื่อเกิดไฟไหม้กำแพงหลักจากนั้นกำแพงได้ชำรุดด้วยเหตุไฟไหม้แต่ยังตั้งอยู่ได้หลายวัน ต่อมาพายุพัดกำแพงนั้นล้มลงทับทรัพย์สินที่เอาประกันภัย ศาลพิพากษาว่าไฟไม่ใช่สาเหตุใกล้ชิดเพราะสาเหตุไฟไหม้นั้นได้ขาดตอนกับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัยแล้ว การที่กำแพงล้มลงเป็นผลโดยตรงจากการเกิดพายุไม่ใช่เกิดจากไฟ หรือเมื่อสินค้าถูกขโมยไปในระหว่างถูกขโมยเข้าตึกโจมตีทางอากาศ ดังนี้ถือว่า

สินค้าสูญหายไปเพราะถูกขโมยไม่ใช่เกิดจากการโจรตีทางอากาศ การโจรตีทางอากาศจึงไม่ใช่สาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายเป็นเพียงสาเหตุห่างไกล

ค) เกิดสาเหตุอื่นเข้ามาแทรกแซง (Intervence cause) คือขณะที่วินาศภัยกำลังดำเนินอยู่นั้นมีเหตุการณ์ใหม่เกิดขึ้นและตัดความสัมพันธ์กับเหตุเดิมเป็นเหตุแทรกแซงขึ้นมาใหม่ เมื่อมีสาเหตุใหม่เกิดขึ้นภายหลังจากภัยที่เอาประกันไว้ และก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นไม่ถือว่าความเสียหายที่เกิดมาจากภัยที่เอาประกันไว้⁹⁷ เหตุที่เกิดขึ้นนี้เป็นเหตุแทรกแซงที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุใหม่ ไม่ใช่เหตุที่เกิดขึ้นตามปกติจากภัยที่เอาประกันไว้ แต่เกิดมาจากเหตุแทรกแซงนั้น⁹⁸ เช่น เรื่องที่เอาประกันภัยทางทะเลได้วิ่งเข้าฝั่งเนื่องจากมีพายุ ทำให้เรือรอดพ้นจากการจม แต่เรือถูกเรือของชนชาติศัตรูจับถือว่าความเสียหายของเรือมาจากการถูกศัตรูจับมิใช่มาจากลมพายุ ศาลถือว่าการที่เรือจะถูกพายุนั้นได้ผ่านพ้นไปแล้ว ต่อมาเมื่อเรือถูกจับถือว่าเป็นสาเหตุใหม่ ตัดความสัมพันธ์กับสาเหตุเดิม ไม่ใช่เหตุปกติอันเกิดขึ้นได้เนื่องจากถูกพายุ เหตุที่เกิดขึ้นใหม่จึงเป็นเหตุแทรกแซง ผู้รับประกันภัยจึงไม่ต้องรับผิดชอบ

กฎหมายสหรัฐอเมริกา

ศาลจะพิจารณาเฉพาะความเสียหายที่เป็นสาเหตุใกล้ชิดและไม่ใช่สาเหตุห่างไกล เช่นเดียวกับกฎหมายอังกฤษ⁹⁹ กล่าวคือเมื่อมีสาเหตุหลายสาเหตุก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น สาเหตุเดียวเท่านั้นที่จะถือว่าเป็นสาเหตุใกล้ชิด และจะต้องปราศจากการแทรกแซงของเหตุอื่นที่เป็นเหตุการณ์ใหม่และเป็นอิสระต่อกัน ดังนั้นในการพิจารณาคดีศาลจึงใช้หลักความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ (Chain of event) เป็นสำคัญ เช่น กรรมธรรม์ให้ความคุ้มครองอาคารและเครื่องจักรอันเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากไฟ ไฟได้เกิดขึ้นที่เสาโทรเลขซึ่งตั้งอยู่ห่างจากอาคารที่เอาประกันภัย แต่ทำให้เกิดไฟช็อตในอาคารทำให้เครื่องจักรและอาคารเสียหาย ผู้รับประกันภัยโต้แย้งว่าเป็นสาเหตุห่างไกลไม่อยู่ในความครอบคลุมตามกรรมธรรม์ ศาลตัดสินว่าความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ระหว่างไฟไหม้เสาโทรเลขและความเสียหายของอาคารและเครื่องจักรไม่ได้แยกออกจากกัน ดังนั้นผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบ และในอีกคดี อาคารที่เอาประกันภัยได้รับความเสียหายเนื่องจากอาคารที่อยู่ข้างเคียงล้มลงมาทับเพราะเกิดเพลิงไหม้ โดยอาคารที่เอาประกันภัยไม่มีส่วนหนึ่งส่วนใดถูกไฟไหม้เสียหาย ศาลตัดสินว่าความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับเป็นผลโดยตรงมาจากกำแพงของอาคารข้างเคียงล้มลง อันมีสาเหตุจากอัคคีภัย ดังนี้ผู้รับประกันภัยจึงต้องรับผิดชอบ คดีนี้ศาลถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุใกล้ชิดมาจากอัคคีภัย แม้อาคารที่เอาประกันภัยจะไม่ถูก

⁹⁷ Michael Parkington. Op.cit. p. 638.

⁹⁸ E.R. Hardy Ivamy. Op.cit. p. 411

⁹⁹ William R. Vance. Op.cit. p. 867.

ไฟไหม้ก็ตาม ความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับไม่ใช่เหตุห่างไกล และไม่มีเหตุใดแทรกแซงขึ้นใหม่ ความเชื่อมโยงของเหตุการณ์ยังคงต่อเนื่องกันมา ในทำนองเดียวกันถ้าอาคารเกิดความเสียหายเนื่องมาจากแรงระเบิดของดินปืน ถือว่าความเสียหายเป็นสาเหตุใกล้ชิดอันมีสาเหตุมาจากประกายไฟ ทำให้ดินปืนเกิดระเบิดและไหม้อาคารที่เก็บดินปืนนั้น

3.2.1.2 ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความบุบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สินซึ่งได้เอาประกันภัย

ความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยในกรณีมีความบุบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเพราะการจัดการตามสมควรของผู้เอาประกันภัย ว่าผู้รับประกันภัยจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ในกรณีใดบ้าง แบ่งออกได้ดังนี้ คือ

- 1) ความเสียหายของทรัพย์สินอันเนื่องมาจากวินาศภัย
- 2) การจัดการตามสมควรเพื่อป้องกันวินาศภัย
- 3) ผลของการจัดการตามสมควรเพื่อป้องกันวินาศภัย

1) ความเสียหายของทรัพย์สินอันเนื่องมาจากวินาศภัย
การที่ผู้รับประกันภัยจะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยจะต้องปรากฏว่าได้มีวินาศภัยอันเป็นภัยที่รับเสี่ยงเกิดขึ้นและอยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันภัย

หลักกฎหมายอังกฤษ

การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยในกรณีมีความบุบสลายอันเกิดแก่ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัย เนื่องจากการป้องกันวินาศภัยมิให้เกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยตามกฎหมายอังกฤษถือว่าจะต้องเกิดวินาศภัยอันมีสาเหตุมาจากภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงไว้เกิดขึ้น ส่วนมากแล้วการกระทำการป้องกันทรัพย์สินนี้จะพบได้มากในการประกันภัยทางทะเลและการประกันอสังหาริมทรัพย์ เมื่อมีการกระทำป้องกันแล้วมีความเสียหายหรือบุบสลายจากการพยายามระงับหรือหลีกเลี่ยงภัยถือว่าความเสียหายเป็นสาเหตุใกล้ชิดอันมาจากภัยที่รับเสี่ยง แต่ถ้าวินาศภัยยังไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงหากมีการกระทำใด ๆ ต่อวัตถุที่เอาประกันภัยและเกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากความกลัวว่าภัยนั้นอาจจะเกิดขึ้นไม่ถือว่าความเสียหายมีสาเหตุมาจากภัยที่รับประกันไว้¹⁰⁰ อนึ่ง ภัยที่เกิดขึ้นจะต้องก่อความเสียหายแก่วัตถุที่เอาประกันภัยต้องเป็นภัยที่ใกล้จะถึงและมีแนวโน้มว่าจะดำเนินติดต่อยาวจนถึงวัตถุที่เอาประกันภัย ดังนั้นความพยายามที่จะปิดเป่าภัยแล้วก่อให้เกิดความบุบสลายขึ้นมา จึงถือว่าอยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันภัย¹⁰¹ และความพยายามในการระงับภัยที่เกิดขึ้นนี้จะต้องกระทำไปด้วยความสุจริต (Good

¹⁰⁰ Michael Parkington. Op.cit. p. 783.

¹⁰¹ John Birds. Op.cit. p. 195.

faith)¹⁰² โดยมีหลักว่าภัยที่เอาประกันไว้จะต้องเกิดขึ้นและใกล้จะถึงการกระทำจะต้องกระทำโดย
 จำเป็นทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายนั้น ๆ¹⁰³ เช่น ผู้เอาประกันภัยต้องทำการใด ๆ เพื่อระงับไม่ให้
 ไฟที่เกิดขึ้นลุกลามหรือต้องป้องกันมิให้แพร่กระจายออกไป ขณะเดียวกันก็ถือว่าเป็นหน้าที่ของ
 ผู้เอาประกันภัย ที่จะต้องไม่เข้าไปแทรกแซงเจ้าหน้าที่ดับเพลิงหรือบุคคลอื่น ๆ ที่กำลังช่วยดับไฟอยู่
 รวมทั้งต้องโยกย้ายทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไปไว้ในที่ปลอดภัย และกรณีการประกันอัคคีภัยนั้น
 นักกฎหมายอังกฤษบางท่าน¹⁰⁴ มีความเห็นว่าหากมีอัคคีภัยเกิดขึ้นในขณะที่กรมธรรม์มีผลบังคับถือ
 ว่าเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยที่จะต้องทำการปกป้องทรัพย์สินให้ดีที่สุดเพื่อหลีกเลี่ยงหรือ
 ปิดเป่าความเสียหายที่เกิดขึ้น สำหรับความเสียหายเช่นใดจะถือว่าเป็นภัยอันใกล้จะถึงและจะต้องมี
 การป้องกันเพื่อบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยวางหลักไว้ในคดี *Symington*
*v. Union Ins. Society of Canton Ltd.*¹⁰⁵ ข้อเท็จจริงในคดีมีว่า จุกก๊อกที่จะต้องขนส่งไปทางเรือได้
 เอาประกันอัคคีภัยไว้ในขณะระอขนถ่ายลงเรือนั้น ได้เกิดไฟไหม้ขึ้นห่างจากที่จุกก๊อกตั้งอยู่
 พอสมควร เจ้าหน้าที่ได้โยนจุกก๊อกทิ้งทะเลบางส่วน และส่วนที่เหลือได้อ่าน้ำฉีดเพื่อป้องกันการ
 ติดไฟ ศาลตัดสินว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอัคคีภัย จากคำพิพากษาของศาลจะเห็นว่า
 มีไฟอันเป็นภัยที่รับประกันไว้เกิดขึ้นและหากไม่กระทำอย่างใดลงไปอาจก่อความเสียหายแก่วัตถุที่
 เอาประกันภัยหรือทำให้ไฟแพร่กระจายออก ดังนั้นการโยนจุกก๊อกทิ้งทะเลและการฉีดน้ำรดจุก
 ก๊อกที่เหลือจึงมีความจำเป็นต้องกระทำเพื่อมิให้ไฟแพร่กระจายออกไปและผู้รับประกันภัยต้องรับ
 ผิดจากการกระทำนี้ *Scrutton L.J.* ได้วางหลักในการทดสอบกระทำนี้ไว้ว่า “เป็นความกลัวสิ่งหนึ่ง
 สิ่งใดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หรือว่าภัยที่รับประกันไว้ได้เกิดขึ้นมาแล้วและใกล้จะถึงและเป็นความ
 จำเป็นทันทีที่จะต้องหลีกเลี่ยงอันตรายโดยการกระทำนั้น ๆ หรือไม่” ซึ่งในคดีนี้ศาลเห็นว่า
 เป็นความจำเป็นที่จะต้องหลีกเลี่ยงภัยที่เกิดขึ้นมาแล้วจึงตัดสิน ให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบ หลักเกณฑ์
 ในคดี *Symington* นี้ ได้วินิจฉัยโดยเดินตามหลักในคดี *Stanley v. Western Insurance Co.*¹⁰⁶ ซึ่ง
 ผู้พิพากษา *Kelly* ได้กล่าวว่า

ข้าพเจ้าเห็นด้วยที่ว่าความเสียหายใด ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากความจำเป็นที่ปรากฏขึ้นและ
 กระทำด้วยความสุจริต เพื่อพยายามดับไฟที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นไม่ว่าทรัพย์สินจะถูกทำลายโดยน้ำที่ใช้
 ดับไฟหรือการโยนสิ่งของออกมาทางหน้าต่างหรือการทำลายบ้านข้างเคียงโดยการระเบิดเพื่อระงับ

¹⁰² Raoul Calinvaux. Op.cit. p. 380

¹⁰³ John Birds. Op.cit. p. 195.

¹⁰⁴ E.R. Hardy Ivamy. Op.cit. p. 143

¹⁰⁵ (1928) 97 L.J.K.B. 646, Michael Parkington. Op.cit. p. 783.

¹⁰⁶ (1868) L.R. 3 Ex. 71. Ibid. p. 782.

มิให้เปลวไฟลุกลามต่อไป ดังนั้นจึงถือว่าความเสียหายนั้น ๆ เกิดขึ้นอย่างชัดเจนและเป็นผลใกล้ชิดจากอัคคีภัย ถือว่าอยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์

ความเสียหายหรือความบอบสลายของทรัพย์สินที่เอาประกันภัยในข้อนี้จะต้องมีเหตุมาจากภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยง เช่น ในการประกันอัคคีภัย ความเสียหายที่มาจากเหตุเพลิงไหม้อันเป็นผลธรรมดาที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นสาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายอันเกิดจากอัคคีภัย ซึ่งความเสียหายนี้จะเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ เช่น ความเสียหายที่ได้รับจากการพยายามระงับเปลวไฟมิให้ลุกลามต่อไปโดยทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอาจจะได้รับความเสียหายจากน้ำที่ใช้ในการดับไฟ หรืออาคารอาจจะต้องถูกระเบิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ดับเพลิงโดยมีจุดประสงค์เพื่อจะป้องกันการแพร่ขยายของไฟ ความเสียหายอื่น ๆ จากความพยายามป้องกันทรัพย์สินจากไฟ เช่น ทรัพย์สินอาจถูกทำลายหรือเสียหายอันเนื่องจากการขนย้ายหนีไฟ กรณีเหล่านี้แม้ว่าทรัพย์สินจะไม่ถูกทำลายเสียหายโดยถูกไฟไหม้ก็ตามถือว่าเป็นความเสียหายอันมีสาเหตุใกล้ชิดที่เกิดจากไฟ การพิจารณาสาเหตุของความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ ถ้าผู้เอาประกันภัยเป็นผู้ก่อให้เกิดภัยขึ้นมาเองและความเสียหายที่เกิดขึ้นมีสาเหตุใกล้ชิดมาจากภัยนั้นแม้ผู้เอาประกันภัยจะกระทำการใด ๆ เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นและก่อให้เกิดความเสียหายหรือความบอบสลายแก่ทรัพย์สินก็ตาม ถือว่าผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบ¹⁰⁷ แต่หากการกระทำของผู้เอาประกันภัยเป็นเพียงเพิ่มความเสียหายในทรัพย์สินขึ้น เช่น ผู้เอาประกันภัยนำสิ่งของที่อาจจะเกิดอันตรายซึ่งอาจเป็นวัตถุไวไฟ หรือของที่ไม่มีเครื่องห่อหุ้ม เพื่อความปลอดภัยทำให้อาจเกิดอันตรายขึ้นได้ การกระทำของผู้เอาประกันภัยเป็นเพียงเพิ่มความเสียหายให้สูงขึ้นเท่านั้น มิใช่เป็นการจงใจก่อให้เกิดภัยขึ้นมา ดังนั้นจึงไม่มีผลอย่างใดต่อกรมธรรม์ประกันภัย เว้นแต่ว่าจะมีข้อห้ามมิให้กระทำเช่นนั้น เพราะถือว่าการกระทำดังกล่าวไม่ใช่สาเหตุที่แท้จริงของความเสียหาย

2) การจัดการตามสมควรเพื่อปิดป้องวินาศภัย

เมื่อมีวินาศภัยเกิดขึ้น ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัยจะต้องกระทำการอย่างใด ๆ ลงไป เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัย การกระทำนั้นต้องเป็นไปโดยสมควร

หลักกฎหมายอังกฤษ

เบื้องต้นจะต้องพิจารณาก่อนว่า ภัยที่เกิดขึ้นเป็นภัยที่ใกล้จะถึงหรือยัง ถ้าความเสียหายเกิดจากการหลีกเลี่ยงภัยที่ยังไม่เกิดขึ้นถือว่าไม่ใช่ความเสียหายมาจากภัยที่รับประกันไว้ ดังนั้นการกระทำของผู้เอาประกันภัยเพื่อป้องกันวินาศภัยนี้ ที่จะถือว่าเป็นการจัดการตามสมควรได้

¹⁰⁷ Michael Parkington. Op.cit. p. 785.

จะต้องเป็นภัยที่ใกล้จะถึง และผู้เอาประกันภัยมีความจำเป็นต้องกระทำอย่างทันทีทันใดเพื่อหลีกเลี่ยงภัยนั้น โดยใช้หลักเหตุผลตามสมควรของผู้เอาประกันภัยเป็นมาตรการพิจารณา เช่น ความเสียหายของทรัพย์สินเนื่องมาจากน้ำ การรื้อถอน เหล่านี้ถือว่าอยู่ในความครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยทั้งสิ้น หลักการจัดการเช่นนี้ก็เป็นที่ยอมรับในศาลของประเทศแคนาดา แม้ว่ากรมธรรม์จะมีข้อยกเว้นความรับผิดชอบอย่างชัดเจนก็ตาม หากมีการกระทำใด ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงภัยที่เกิดขึ้น ศาลยังตัดสินให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบอยู่นั่นเอง

การจัดการตามสมควรของผู้เอาประกันภัย อาจจะกระทำได้หลายอย่างและเมื่อกระทำไปแล้วผู้เอาประกันภัยได้รับความเสียหายก็สามารถบังคับให้ผู้รับประกันภัยรับผิดชอบได้ เพราะถือว่าความเสียหายนั้นอยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์ ดังนั้นความสูญหายหรือความเสียหายของทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไม่ว่าจะเกิดในขณะดับไฟมิให้ลุกลามหรือระหว่างการโยกย้ายทรัพย์สินเพื่อป้องกันมิให้ถูกไฟไหม้ได้มีการโยนสิ่งของลงมาจากหน้าต่าง การกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นความเสียหายตามกรมธรรม์ประกันอัคคีภัย ซึ่งผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ

การพิจารณาการจัดการตามสมควรของผู้เอาประกันภัยนี้ต้องดูเจตนาของผู้เอาประกันภัยในการหลีกเลี่ยงภัยที่เอาประกันไว้เป็นสำคัญ เช่น ในคดี Gordon v. Rimmington มีการเผาเรือที่เอาประกันภัยไว้ โดยการจงใจที่จะหลีกเลี่ยงการจับกุมของชนชาติศัตรู ศาลตัดสินว่าผู้เอาประกันภัยมีสิทธิได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนอันเกิดเนื่องมาจากไฟนั้น Lord Ellenborough ซึ่งตัดสินในคดีนี้เห็นว่า การกระทำของลูกเรือเป็นการปฏิบัติในฐานะเป็นพลเมืองดีของรัฐ เพื่อป้องกันมิให้เรือถูกชนชาติศัตรูจับถึงแม้คำตัดสินของศาลจะกล่าวถึงความเสียหายมีสาเหตุมาจากไฟก็ตาม แต่สาเหตุที่แท้จริงมาจากการไม่ต้องการให้เรือถูกจับโดยชนชาติศัตรูนั่นเอง แม้จะต้องเผาเรือทิ้งก็ตามการกระทำของลูกเรือจึงถือว่าเป็นการกระทำอันสมควร

บางกรณีการกระทำบางอย่างของผู้เอาประกันภัย อาจถือว่า ไม่เป็นการกระทำเพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นก็ได้ เช่น เมื่อเกิดโรคระบาดได้มีการเผาที่นอนหมอนมุ้งและเฟอร์นิเจอร์เพื่อป้องกันการระบาดของโรค กรณีนี้ไม่ถือว่าความเสียหายของทรัพย์สินมาจากอัคคีภัยแต่ถ้าหากการกระทำดังกล่าวมาจากคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ผู้เอาประกันภัยอาจจะมีสิทธิได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน ดังนั้นการที่ผู้เอาประกันภัยจะได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ในคดีเป็นสำคัญ

การจัดการตามสมควรนี้ หากผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติแล้ว อาจทำให้เกิดความเสียหายยิ่งขึ้นกว่าเดิม และทำให้ผู้รับประกันภัยต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ถ้าการกระทำของผู้เอาประกันภัยเป็นไปโดยจงใจ จะมีผลให้ผู้เอาประกันภัยไม่เพียงแต่ไม่มีสิทธิได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในเหตุวินาศภัยที่เกิดขึ้นครั้งนี้เท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงการไม่มีสิทธิได้รับ

ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอย่างไรก็ตามการที่จะวินิจฉัย แต่เพียงว่าผู้เอาประกันภัยมีความประมาทเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่ผู้รับประกันภัยจะปฏิเสธ ความรับผิด เว้นแต่จะมีพยานหลักฐานยืนยันได้ว่า การกระทำนั้น ๆ เกิดจากการกระทำโดยจงใจ ของผู้เอาประกันภัย ซึ่งกรณีนี้กรมธรรม์ประกันภัยจะมีการบรรจุข้อความเฉพาะให้ผู้เอาประกันภัย มีหน้าที่ดูแลรักษาและระทำการใด ๆ เพื่อให้ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมีความเสียหายน้อยลง

3) ผลของการจัดการตามสมควรเพื่อป้องกันวินาศภัย

เมื่อได้พิจารณาถึงพฤติการณ์ของการกระทำของผู้เอาประกันภัยที่จะถือว่าการกระทำ ใดเป็นการกระทำป้องกันทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอันสมควรแล้วต่อไปจะได้ว่าเพราะเหตุว่า ถ้าหากกระทำไปแล้วทรัพย์สินที่เอาประกันภัยยังเกิดความเสียหายอยู่บางส่วนหรือเสียหายทั้งหมด ผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบหรือไม่เพียงใด

หลักกฎหมายอังกฤษ

การจัดการทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมิให้เกิดวินาศภัย ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัย ที่จะต้องระทำการใด ๆ อันจำเป็นและสมควรเพื่อปิดป่าหรือหลีกเลี่ยงความเสียหายอันจะเกิดแก่ ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย หน้าที่นี้เสมือนหนึ่งเป็นการกระทำแทนผู้รับประกันภัย เมื่อกระทำไป ด้วยความสุจริตแล้ว ถ้าทรัพย์สินยังคงเสียหายอยู่อีก เช่น ความพยายามที่จะไม่ให้ไฟแพร่กระจาย ไปจึงต้องโยนทรัพย์สินที่เอาประกันภัยทิ้งลงทะเล หรือต้องโยนเฟอร์นิเจอร์ออกนอกหน้าต่าง หรือ การระเบิดทรัพย์สินอื่นบางส่วนเพื่อมิให้ไฟแพร่กระจายออกไป เหล่านี้ล้วนถือว่าอยู่ในความ ครอบคลุมตามกรมธรรม์ประกันภัยทั้งสิ้น¹⁰⁸ หลักเกณฑ์ความรับผิดของผู้รับประกันภัยในกรณี ป้องกันทรัพย์สินด้วยการจัดการอย่างใด ๆ ลงไปแล้วเพื่อจะป้องกันมิให้ทรัพย์สินเกิดความเสียหาย แม้ว่าจะกระทำไปแล้ว ทรัพย์สินนั้นยังคงเสียหายบางส่วนหรือทั้งหมดอยู่ก็ตาม ผู้รับประกันภัยยังต้อง รับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเช่นเดิม เพราะถือว่ามิวินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย อันเป็นภัยที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ประกันภัย เมื่อผู้รับเอาประกันภัยได้กระทำตามที่ตนเอง ควรต้องกระทำแล้ว ผลสุดท้ายจะเป็นประการใดก็ตาม หากทำให้ผู้รับประกันภัยหลุดพ้นจากความ รับผิดไม่ ในการจัดการตามสมควรเพื่อป้องกันความวินาศภัยหากก่อให้เกิดความบอบสลายแก่ ทรัพย์สินอื่น เช่นในคดี *Symington v. Union Ins. Society of Canton Ltd.*¹⁰⁹ จะเห็นว่าแม้ทรัพย์สิน ของผู้เอาประกันภัยมิได้เสียหายเพราะเกิดเพลิงไหม้ แต่การระเบิดทรัพย์สินข้างเคียงเพื่อมิให้ไฟ แพร่ขยายลุกลามมายังทรัพย์สินซึ่งเอาประกันภัย ศาลถือว่ายังคงอยู่ในความครอบคลุมตาม

¹⁰⁸ Raoul Colinvaux. Op.cit. p. 380.

¹⁰⁹ (1928) 97 L.J.K.B. 646.

กรรมธรรม์ประกันภัย กล่าวคือ เมื่อการกระทำนั้นเป็นการกระทำอันสมควรเพื่อป้องกันมิให้ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายแล้วผู้รับประกันภัยยังคงต้องรับผิดชอบอยู่เช่นเดิม

ตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

การป้องกันมิให้ทรัพย์สินเกิดความเสียหายจากวินาศภัย จะกำหนดไว้ในกรรมธรรม์ประกันภัย เช่น Homeowners insurance policies จะมีข้อความยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยในกรณีมีความเสียหายมาจากการเกิดอากาศเย็นจัด (Freezing) ในขณะที่บ้านว่างหรือไม่มีคนอยู่อาศัย นอกเสียจากว่าผู้เอาประกันภัยได้ดูแลอย่างดีในการเพิ่มความอบอุ่นให้แก่บ้านที่เอาประกันภัย¹¹⁰ นอกจากนี้กรรมธรรม์ประกันอัคคีภัย ก็มีเงื่อนไขกำหนดไว้ชัดเจนให้ผู้เอาประกันภัยต้องใช้เหตุผลในการป้องกันรักษาทรัพย์สิน เมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยตกอยู่ในภาวะอันตรายเนื่องจากไฟที่เกิดจากบ้านข้างเคียง¹¹¹ กฎหมายสหรัฐอเมริกาได้อุดช่องว่างของการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความบอบสลายของทรัพย์สินไว้ด้วยการกำหนดเป็นเงื่อนไขในกรรมธรรม์ ดังนั้นหากมีความเสียหายเกิดขึ้นจึงต้องพิจารณาว่าผู้เอาประกันภัยได้กระทำการใด ๆ ลงบ้างตามที่กรรมธรรม์กำหนดไว้เพราะถือเสมือนหนึ่งเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามที่กำหนดในกรรมธรรม์หากไม่ปฏิบัติผู้รับประกันภัยก็พ้นผิด ทั้งนี้เนื่องจากเงื่อนไขในกรรมธรรม์จะระบุไว้ว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นผู้รับประกันภัยจะไม่รับผิดชอบ นอกเสียจากว่าผู้เอาประกันภัยมิให้เกิดวินาศภัยถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยที่จะต้องปฏิบัติ จะละเลยไม่ได้ หากไม่ปฏิบัติผู้รับประกันภัยจะปฏิเสธความรับผิดชอบได้ แต่เมื่อปฏิบัติแล้วผลเป็นประการใดก็ตามผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้ตามความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น

3.2.1.3 ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สิน

นอกจากผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยเพื่อความบอบสลายของทรัพย์สินที่ได้เอาประกันภัยไว้ เพราะได้จัดการตามสมควรเพื่อป้องกันความวินาศภัยแล้ว ผู้รับประกันภัยยังมีหน้าที่ที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยในกรณีผู้เอาประกันภัยได้กระทำการใด ๆ ลงไปเพื่อมิให้วินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัย กล่าวคือหากผู้เอาประกันภัยต้องเสียค่าใช้จ่ายไปเพื่อรักษาทรัพย์สินที่เอาประกันภัยมิให้วินาศแล้วผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายจำนวนนี้ด้วย ค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าใช้จ่ายอันจำเป็น ซึ่งผู้รับประกันภัยจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน แบ่งออกเป็นดังต่อไปนี้

¹¹⁰ Robert E. Keeton. Op.cit. p. 541.

¹¹¹ Ibid. p. 542.

1. หน้าที่ของผู้เอาประกันภัยในการรักษาทรัพย์สิน

การดูแลทรัพย์สินมิให้เกิดความเสียหายถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับการป้องกันทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเพราะต้องการให้ทรัพย์สินรอดพ้นจากวินาศภัยที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ

หลักกฎหมายอังกฤษ

การชดเชยค่าสินไหมทดแทนที่เกิดขึ้นเพราะผู้เอาประกันภัยได้เสียค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สินมิให้วินาศภัย ในกฎหมายประกันภัยทางทะเลมีหลักอยู่ว่าผู้เอาประกันภัยสามารถได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายในการหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาความเสียหายอันเนื่องมาจากภัยที่เอาประกันภัยไว้ได้เกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยในทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอันเนื่องมาจากหลัก Sue and labour แต่ในการประกันวินาศภัยชนิดอื่นสิทธิของผู้เอาประกันภัยเช่นเดียวกันนี้มีมิได้มีการบัญญัติเอาไว้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ตามศาลอังกฤษเคยตัดสินให้ผู้เอาประกันภัยได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในการที่ได้เสียค่าใช้จ่ายเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความเสียหายอันเนื่องมาจากภัยที่เอาประกันภัยไว้ จึงเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ในเรื่อง Sue and labour ในกรมธรรม์ประกันภัยทางทะเลนี้ได้ถูกนำมาใช้ในกรมธรรม์ประกันอัคคีภัยด้วย¹¹² จุดมุ่งหมายของการนำข้อความนี้มาใช้เพื่อจะให้ผู้เอาประกันภัยกระทำการใด ๆ ที่เขาสามารถจะทำได้เพื่อจะปกป้องทรัพย์สินที่เอาประกันภัยโดยการสัญญาว่าจะชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้ผู้เอาประกันภัยสำหรับค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาทรัพย์สินที่เอาประกันภัยจากความเสียหายที่เกิดขึ้น ในการวินิจฉัยความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยอันเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายที่ผู้เอาประกันภัยต้องเสียไปนี้ ศาลอังกฤษได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่าการที่ผู้เอาประกันภัยจะได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนในเหตุนี้จะต้องมีวินาศภัยอันเป็นภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงไว้เกิดขึ้น ต้องเป็นภัยที่ใกล้จะถึงและผู้เอาประกันภัยมีความจำเป็นกระทำการทันทีทันใดเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงภัยนั้น¹¹³ ดังนั้นหากนำหลักเกณฑ์การชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความบอบช้ำอันเกิดแก่ทรัพย์สินซึ่งได้เอาประกันภัยเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สินจะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ทั้งสองประการนี้มีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน คือ ต้องการป้องกันมิให้ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายจากวินาศภัยที่เกิดขึ้นซึ่งผู้เอาประกันภัย จะต้องกระทำให้ดีที่สุดที่ต้องหลีกเลี่ยงหรือบรรเทาความเสียหายนั้น และหลักเกณฑ์ในการดูแลรักษาทรัพย์สินมิให้เกิดวินาศภัยแม้ผู้เอาประกันภัยต้องเสียค่าใช้จ่ายไปบ้างก็สามารถเรียกเอาจากผู้รับประกันภัยได้ ทำให้เห็นว่าผู้เอา

¹¹² Raoul Colinvaux. Op.cit. p. 392.

¹¹³ Michael Parkington. Op.cit. p. 784.

ประกันภัยมีหน้าที่ในการดูแลทรัพย์สิน เช่นเดียวกับการป้องกันมิให้ทรัพย์สินเกิดความวินาศเหมือนกัน เมื่อถือว่าเป็นหน้าที่และผู้เอาประกันภัยจึงต้องกระทำการให้ดีที่สุดเพื่อจะหลีกเลี่ยงหรือปิดเป่าความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น

2. ค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สินมิให้วินาศ

เมื่อผู้เอาประกันภัยกระทำการป้องกันมิให้ทรัพย์สินเกิดวินาศภัยหากการกระทำดังกล่าวต้องมีค่าใช้จ่ายใด ๆ ขึ้น ผู้รับประกันภัยต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนส่วนนี้ให้ด้วย

หลักกฎหมายอังกฤษ

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าหน้าที่ในการรักษาทรัพย์สินแม้ว่าจะมิใช่เป็นหน้าที่ที่กำหนดไว้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำโดยปริยายและศาลก็ยอมรับบังคับให้ผู้รับประกันภัยชดเชยค่าสินไหมทดแทน ซึ่งข้อสำคัญจะต้องปรากฏว่ามีภัยที่ผู้รับประกันภัยรับเสี่ยงไว้เกิดขึ้น และใกล้จะมาถึงทรัพย์สินที่เอาประกันภัยและผู้เอาประกันภัยได้กระทำการลงไปทันทีทันใด เมื่อได้กระทำลงไปแล้วหากมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นและค่าใช้จ่ายเช่นใดบ้างที่ผู้รับประกันภัยจะได้รับชดเชยขึ้นนั้นคงต้องดูพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ เช่น เจ้าของบ้านไม้ เอาประกันบ้านเนื่องจากการทรุดตัวแต่ไม่รวมส่วนที่เป็นสวน ต่อมาสวนที่อยู่บริเวณบ้านได้ทรุดต่ำลงจะทำให้ตัวบ้านพังลงมาเพราะการทรุดนั้น ทำให้ผู้เอาประกันภัยต้องสร้างกำแพงเป็นเขื่อนเพื่อป้องกันมิให้บ้านเกิดการทรุดหรือล้มลงมา การกระทำของผู้เอาประกันภัยนี้เป็นการลดเสี่ยงภัยของผู้รับประกันภัยลงด้วย ค่าใช้จ่ายส่วนนี้ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบหรือไม่ ในกรณีนี้นักกฎหมายอังกฤษเห็นว่า ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิได้รับชดเชยค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไป หรืออีกกรณีผู้เอาประกันภัยได้เอาประกันภัยบ้านของตนต่อความเสียหายอันเกิดจากการถูกน้ำท่วม ต่อมาได้มีพายุเกิดขึ้นทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้น ข้อเท็จจริงปรากฏว่าหากผู้เอาประกันภัยไม่กระทำการอย่างใดลงไป บ้านนั้นจะถูกน้ำท่วมอย่างแน่นอน ผู้เอาประกันภัยจึงได้ตัดสินใจซื้อเครื่องมือแล้วได้ทำการป้องกันมิให้น้ำท่วมบ้านเป็นผลสำเร็จ ดังนี้ผู้เอาประกันภัยจะมีสิทธิได้รับชดเชยค่าใช้จ่ายที่ตนเองเสียไปคืนจากผู้รับประกันภัยหรือไม่ นักกฎหมายอีกท่านหนึ่งก็ได้ให้ความเห็นว่า¹¹⁴ ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิจะได้รับชดเชยค่าใช้จ่ายที่เสียไปคืนได้ ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ว่าหากผู้เอาประกันภัยไม่ทำสิ่งใดลงไปเลยบ้านที่เอาประกันภัยจะได้รับความเสียหายจากภัยที่เอาประกันไว้ ผู้รับประกันภัยจึงมีความรับผิดชอบต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทน สำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นในครั้งนี้แต่อย่างไรก็ตามถ้าหากต้องการความแน่นอนว่าค่าใช้จ่ายเช่นที่กล่าวมานี้ ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ นักกฎหมายอังกฤษเห็นว่าควรจะมีการกำหนดข้อความไว้ทำนองเดียวกับ Sue and labour clause จะทำให้ผู้เอาประกันภัย

¹¹⁴ John Birds. Op.cit. p. 196.

ได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เช่นในคดี Thompson v. Montreal Ins. Co. ผู้เอาประกันภัยได้ขนย้ายของเพื่อหลีกเลี่ยงเพลิงไหม้ ศาลตัดสินว่าผู้รับประกันภัยต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่ผู้เอาประกันภัยต้องเสียไปด้วย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการตัดสินในคดี ประกันภัยทางทะเลที่เกี่ยวข้องกับ Sue and labour clause

จากหลักเกณฑ์ที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่าค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สินมิให้วินาศ ตามหลักกฎหมายอังกฤษต้องเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเนื่องจากการป้องกันมิให้ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายจากวินาศภัยที่รับประกันภัยไว้ เพราะหากผู้เอาประกันภัยไม่กระทำการใดลงไป เป็นที่เห็นได้ชัดว่าจะต้องมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยอย่างแน่นอน ดังนั้นเมื่อผู้เอาประกันภัยได้กระทำลงไปด้วยความจำเป็นและสมควรแล้วผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นดังกล่าว

หลักกฎหมายสหรัฐอเมริกา

กรมธรรม์ประกันอัคคีภัยจะกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยว่าจะไม่ครอบคลุมภัยที่เกิดจากความประมาทของผู้เอาประกันภัยในอันที่จะใช้เหตุผลตามสมควรที่จะทำ ให้ทรัพย์สินปลอดภัยและปกป้องทรัพย์สินหลักจากมีความเสียหายเกิดขึ้น และในกรมธรรม์ ประกันรถยนต์จะครอบคลุมความเสียหายแก่รถยนต์ที่เอาประกันภัย ที่ใช้ตามปกติ ถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้น ผู้เอาประกันภัยจะต้องกระทำการป้องกันมิฉะนั้นแล้วผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิ ได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ผู้เอาประกันภัยเมื่อได้ทำการป้องกันทรัพย์สินที่เอาประกันภัย หลังจากความเสียหายบางส่วนเกิดขึ้นแล้ว จะได้รับการชดใช้จากผู้รับประกันภัย สำหรับค่าใช้จ่าย อันสมควรที่เกิดขึ้นในการป้องกันทรัพย์สินนั้น โดยทั่วไปแล้วหลักกฎหมายสหรัฐอเมริกาได้มี หลักที่ว่าด้วยการหลีกเลี่ยงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Doctrine of avoidable consequence) คือถือว่าผู้เอา ประกันภัยจะได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายอันสมเหตุสมผลที่เกิดขึ้นเพื่อป้องกัน ความเสียหายที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นแล้ว หรือหลังจากเหตุการณ์ที่เอาประกันภัยไว้ได้เกิดขึ้น แม้ว่าจะไม่มีการกำหนดไว้ชัดเจนในกรมธรรม์ประกันภัยก็ตาม

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ค่าสินไหมทดแทนสำหรับค่าใช้จ่ายในการรักษาทรัพย์สิน นี้ได้กำหนดไว้ภายใต้หัวข้อ Protection of property clause ที่กำหนดขึ้นมาเพื่อมิให้ผู้เอาประกันภัย ได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากความประมาทของผู้เอา ประกันภัย แต่นักกฎหมายสหรัฐอเมริกาก็เห็นว่าข้อจำกัดความคุ้มครองนี้เป็นข้อแก้ตัวได้เพราะมี ขอบเขตไม่กว้างขวาง และความต้องการบรรเทาความเสียหายก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ ตัวอย่างที่เห็น ได้ชัดคือ การบรรเทาความเสียหายนี้ใช้ได้กับสัญญาทุกชนิด ขอบเขตหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยใน

การป้องกันทรัพย์สินจึงควรถูกใช้โดยจำกัดและไม่กระทบกระเทือนถึงหลักที่ต้องการให้ผู้เอาประกันภัยปกป้องทรัพย์สินหลักจากความเสียหายได้เกิดขึ้น

3.2.1.4 ข้อยกเว้นการชดเชยค่าสินไหมทดแทน

ข้อยกเว้นการชดเชยค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยมี 2 กรณีคือ

1. ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์

ในกรมธรรม์ประกันภัยทุกฉบับมักจะกำหนดเงื่อนไขข้อยกเว้นความรับผิดชอบไว้ในกรมธรรม์ว่าผู้รับประกันภัยจะไม่รับผิดชอบในกรณีวินาศภัยเกิดจากเหตุใดบ้าง และในบางกรณีจะกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติตามใดอย่างหนึ่งก่อนที่จะเรียกให้ผู้รับประกันภัยชดเชยค่าสินไหมทดแทน การศึกษาวิเคราะห์เฉพาะส่วนที่เป็นเงื่อนไขที่กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติจะทำให้ผู้รับประกันภัยหลุดพ้นจากความรับผิดชอบได้หรือไม่เพียงใด

หลักกฎหมายอังกฤษ

สัญญาประกันภัยปกติแล้วมักจะกำหนดข้อความหรือเงื่อนไขเอาไว้ ซึ่งจะส่งผลต่อความรับผิดชอบของผู้เอาประกันภัยได้ 2 กรณี คือ

(1) กรณีเป็นเงื่อนไขหากผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ผู้รับประกันภัยปฏิเสธความรับผิดชอบได้

(2) กรณีเป็นข้อความธรรมดา หากผู้เอาประกันภัยไม่ปฏิบัติตามจะทำให้ผู้รับประกันภัยมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้เท่านั้น¹¹⁵

เงื่อนไขที่จะทำให้ผู้รับประกันภัยพ้นจากความรับผิดชอบได้นั้นปกติแล้วมักจะเป็นเงื่อนไขที่มีผลบังคับต่อเมื่อมีความเสียหายตามที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์เกิดขึ้น ซึ่งกรมธรรม์จะกำหนดว่าผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่อย่างไรบ้าง หากละเลยจะมีผลให้ผู้รับประกันภัยหลุดพ้นความรับผิดชอบเงื่อนไขที่กำหนดหน้าที่ของผู้เอาประกันภัยไว้ว่าจะต้องปฏิบัติตามใดบ้าง ปกติแล้วจะเป็นเงื่อนไขในเรื่องดังต่อไปนี้คือ

1. ค่าเบี้ยประกันภัยต้องมีการจ่ายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
2. หนังสือบอกกล่าวและการพิสูจน์ความเสียหายต้องกระทำในเวลาที่กำหนดไว้
3. ผู้เอาประกันภัยจะต้องช่วยเหลือผู้รับประกันภัยในการตรวจสอบถึงสาเหตุและจำนวนของความเสียหาย
4. ความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยจะต้องตัดสินโดยการอนุญาโตตุลาการ

¹¹⁵ M.O.Saville. Op.cit. p. 834.

5. ความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยรายอื่นภายใต้กรมธรรม์ที่คุ้มครองความเสียหายชนิดเดียวกันจะต้องนำมาพิจารณาด้วย¹¹⁶

สำหรับการวินิจฉัยว่าข้อความใดจะเป็นเงื่อนไขหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจตนาของคู่สัญญาเป็นสำคัญ และเงื่อนไขไม่จำเป็นจะต้องกำหนดเอาไว้เป็นภาษาเทคนิคหรือจะต้องกำหนดไว้เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดโดยเฉพาะในกรมธรรม์ เงื่อนไขหากมีการกำหนดขึ้นมาแล้วถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องการให้ผู้เอาประกันภัยกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง มิฉะนั้นอาจจะทำให้ผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิได้รับชดเชยค่าสินไหมทดแทนภายใต้กรมธรรม์นั้น ๆ

การกำหนดข้อยกเว้นความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยนี้การที่จะถือว่าผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขหรือไม่ นอกจากจะต้องพิจารณาจากเงื่อนไขที่มีอยู่แล้ว ยังต้องพิจารณาพฤติการณ์ของผู้เอาประกันภัยด้วยว่า กระทำการใดลงไปอันเป็นการฝ่าฝืนเงื่อนไขที่กำหนดไว้หรือไม่ การกระทำของผู้เอาประกันภัยที่ถือว่าเป็นการผิดเงื่อนไขนี้ รวมไปถึงการที่ผู้เอาประกันภัยงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย เพราะเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้นผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่จะต้องบอกกล่าวการเกิดวินาศภัยให้ผู้รับประกันทราบโดยมิชักช้า แต่ถ้าผู้เอาประกันภัยงดเว้นการปฏิบัติคือ มิได้แจ้งให้ผู้รับประกันทราบถือว่าเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขอันกำหนดไว้ในกรมธรรม์เช่นเดียวกัน สำหรับหลักในการปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้น หากกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยจะต้องกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดผู้เอาประกันภัยก็ต้องกระทำตามนั้นและผู้เอาประกันภัยจะอ้างว่า รายละเอียดที่กำหนดไว้เป็นเรื่องไม่สำคัญไม่ได้ เช่นในคดี Robert V. Eagle Star Insurance Co. Ltd.¹¹⁷ กรมธรรม์ประกันทรัพย์สินได้กำหนดเงื่อนไขบังคับก่อนสำหรับความรับผิดชอบของผู้รับประกันภัยว่า ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดสัญญาเตือนภัยไว้ เมื่อปีศาจที่ประกอบธุรกิจ ต่อมาปีศาจเข้าไปในอาคารและได้ขโมยขนเฟอร์ (Fure) ไป ศาลตัดสินว่า ผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิได้รับชดเชยใช้ค่าสินไหมทดแทนเพราะไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์คือ ไม่ได้เปิดสัญญาเตือนภัยเมื่อออกจากอาคารไปแล้ว การกระทำผิดเงื่อนไขของผู้เอาประกันภัยนี้ตามหลักกฎหมายอังกฤษแล้วไม่คำนึงถึงสาเหตุว่ามาจากอะไร ไม่ว่าจะเป็นการกระทำโดยความตั้งใจของผู้เอาประกันภัยหรือเกิดขึ้น โดยความประมาทโดยความพลั้งเผลอจากการตัดสินใจที่ผิดพลาด หรือแม้แต่กระทั่งกระทำความผิดเท็จจริง ทำให้เงื่อนไขมีผลเกิดขึ้น ซึ่งไม่ว่าผู้เอาประกันภัยจะทำโดยสุจริตหรือน้อยถลาก็ไม่มีผลแตกต่างกันอย่างใด ผลของการกระทำผิดเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ ไม่เพียงแต่ผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิฟ้องเรียกชดเชยค่าสินไหมทดแทนยังรวมถึงตัวแทนของผู้เอาประกันภัย ทรัสต์

¹¹⁶ E.R. Hardy Ivamy. Op.cit. p. 293.

¹¹⁷ (1960) 1 Lloyd's Rep 615. p. 305.

ในกรณีผู้เอาประกันภัยล้มละลายผู้รับโอนและรวมทั้งบุคคลใด ๆ ที่ฟ้องร้องในนามผู้เอาประกันภัยด้วย แต่การกระทำผิดเงื่อนไขของผู้เอาประกันภัยนี้ ไม่มีผลถึงความสมบูรณ์ของสัญญาประกันภัยที่มีมาก่อนหน้านี้ เพียงแต่ทำให้ผู้เอาประกันภัยไม่มีสิทธิได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำที่ผิดเงื่อนไข ผู้เอาประกันภัยยังมีสิทธิจะได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นในภายหลัง ซึ่งอยู่ในระหว่างเวลาที่กรมธรรม์มีผลบังคับใช้และผู้เอาประกันภัยจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดเอาไว้ในกรมธรรม์สำหรับความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นใหม่ด้วย อย่างไรก็ตามการกระทำผิดเงื่อนไขของผู้เอาประกันภัยในกรณีนี้ผู้รับประกันภัยจะสละสิทธิ์ไม่บังคับตามที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ก็ได้ ถ้าผู้รับประกันภัยเลือกที่จะกระทำการดังกล่าวถือเสมือนว่าผู้เอาประกันภัยมิได้กระทำการใดอันเป็นการฝ่าฝืนเงื่อนไขในกรมธรรม์และการที่จะถือว่าผู้รับประกันภัยสละสิทธิ์ที่ยกข้ออ้างว่าผู้เอาประกันภัยทำผิดเงื่อนไขนั้นจะต้องปรากฏว่าผู้รับประกันภัยได้ทราบถึงข้อเท็จจริงอันเกี่ยวกับการกระทำอันผิดเงื่อนไขทั้งหมดแล้ว โดยการที่ผู้รับประกันภัยให้ผู้เอาประกันภัยทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปหรือผู้รับประกันภัยอาจจะกระทำการด้วยตนเอง และเมื่อเหตุการณ์เป็นไปเช่นนี้แล้วถือว่าไม่มีการกระทำอันผิดเงื่อนไขอีกต่อไป ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนกับผู้รับประกันภัยได้เสมือนหนึ่งไม่เคยมีการกระทำผิดเงื่อนไขแต่อย่างใด

2. ข้อยกเว้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยตามที่กำหนดในกฎหมายหากผู้เอาประกันภัย หรือผู้รับประโยชน์จงใจก่อให้เกิดวินาศภัยหรือกระทำการด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นภัยทางศีลธรรม (Moral Hazard) หลักกฎหมายทั่วไปของการประกันภัยจะไม่ยินยอมให้ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประโยชน์ได้รับการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งแม้การกระทำดังกล่าวจะมีได้กำหนดไว้ในกรมธรรม์ แต่ก็มีผลให้ผู้รับประกันภัยไม่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนรวมทั้งการที่วัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายขึ้นในตัวเอง

3.2.2 การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา
การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยในประเด็นของการตีราคาทรัพย์สินและการประเมินการพิสูจน์ความเสียหายแล้วยังต้องพิจารณาถึงจำนวนเงินที่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนรวมทั้งวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อจะได้เป็นหลักเกณฑ์การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริง เพื่อให้ผู้เอาประกันภัยกลับคืนสู่ฐานะเดิม

- 1) การตีราคาความเสียหายที่เกิดจากวินาศภัย
- 2) การประเมินการพิสูจน์ความเสียหาย
- 3) จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้

4) วิธีการชดเชยค่าสินไหมทดแทน

3.2.2.1 การตีราคาความเสียหายที่เกิดจากวินาศภัย

การคิดมูลค่าของทรัพย์สินก่อนและหลังจากวินาศภัยเกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึง
จึงแบ่งการพิจารณาความเสียหายออกเป็น

1. การตีราคาความเสียหายกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นทั้งหมด

เมื่อมีวินาศภัยเกิดขึ้นและทำให้ทรัพย์สินหรือวัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายไป
ทั้งหมดหรือสูญเสียเอกลักษณ์หรือความคงอยู่ของทรัพย์สินนั้นถือว่าทรัพย์สินนั้นเกิดความ
เสียหายทั้งหมดได้

ตามหลักกฎหมายอังกฤษ

การฟ้องร้องตามกรมธรรม์ประกันวินาศภัยนี้ถือว่าการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายแบบ
ที่ไม่ได้มีการกำหนดความเสียหายไว้ล่วงหน้า (Unliquidate damages)¹¹⁸ กล่าวคือ จำนวนที่แท้จริง
ของค่าเสียหายที่จะต้องชดเชยให้แก่นั้นไม่สามารถรู้ได้ก่อนที่มีความเสียหายเกิดขึ้น และ
การชดเชยค่าสินไหมทดแทนจะขึ้นอยู่กับชนิดของการประกันภัยประเภทต่าง ๆ เป็นสำคัญ แต่
หลักเกณฑ์ทั่วไปของการตีราคาค่าเสียหายเมื่อมีวินาศภัยเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยทั้งหมด
(Total loss) จะต้องคิดตามมูลค่าของทรัพย์สินนั้นในเวลาที่เกิดความเสียหาย¹¹⁹ กล่าวคือไม่ถือ
เอาราคาในเวลาที่ทำสัญญา แต่จะคิดตามมูลค่าในเวลาและสถานที่ที่มีความเสียหายเกิดขึ้น¹²⁰ และ
ในการกำหนดมูลค่าของทรัพย์สินนี้ที่เสียหายนั้นจะไม่มี การตีราคาความเสียหายในผลประโยชน์ที่
คาดว่าจะได้รับหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นในภายหลังหรือแม้กระทั่งความเสียหายทางจิตใจ

การที่จะถือว่าทรัพย์สินเกิดความเสียหายทั้งหมดนี้ ตามกฎหมายอังกฤษถือว่าทรัพย์สิน
นั้นต้องถูกทำลายหรือเสียหายจนสูญเสีรูปร่างของวัตถุที่เอาประกันภัยนั้น ๆ¹²¹ เช่น บ้านหลังจาก
เกิดเพลิงไหม้แล้วเหลือแต่ผนังและโครงสร้างแต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดังนั้นเป็นความ
เสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมด⁸ หรือรถยนต์ที่ถูกชนเสียหายจนไม่มีประโยชน์อย่างใดที่จะทำการ
ซ่อมแซม ถึงแม้ว่ายังมีสภาพของรถยนต์ให้เห็นอยู่ก็ตาม

¹¹⁸ C.C.A. Dickson. (1954). *Introduction to Insurance*. p. 159, คดี Jabbour V. custodian of Israeli Absentee Property (1954).

¹¹⁹ Michael Parkington. (1983). *MacGilliveray and Parkington on Insurance Law*. p. 643.

¹²⁰ Raoul Colinvaux. (1984). *The Law of Insurance*. p. 135.

¹²¹ John Birds. (1982). *Modern Insurance Law*. p. 230.

เมื่อทรัพย์สินถูกทำลายเสียหายไปทั้งหมด มาตรการที่นำมาใช้ในการตีราคากำหนดมูลค่าของความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้จะต้องไม่เกินกว่าจำนวนเงินที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์¹²² เพราะถือว่าเป็นจำนวนเงินสูงสุดที่ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบ และในการประกันอัคคีภัยมีหลักการเกณฑ์การตีมูลค่าของทรัพย์สินที่เกิดวินาศภัยไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. การตีมูลค่าของทรัพย์สินจะต้องตีตามความเสียหายที่เกิดขึ้นและเห็นได้ชัดเจน จะไม่มีการตีราคามูลค่าของทรัพย์สินอันเกิดจากผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับหรือความเสียหายอื่น ๆ ที่เกิดในภายหลัง

2. มูลค่านั้นจะต้องเป็นมูลค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินมิใช่เป็นเพียงมูลค่าที่กำหนดทางจิตใจ

3. มูลค่าของทรัพย์สินนั้นจะต้องเป็นมูลค่าของทรัพย์สินในเวลาที่เกิดอัคคีภัย ซึ่งผู้รับประกันภัยรับที่จะเสี่ยงภัยตามที่กำหนดในกรมธรรม์

4. มูลค่าของทรัพย์สินจะต้องเป็นมูลค่าในสถานที่เกิดอัคคีภัย

การตีราคาค่าเสียหายในกรณีทรัพย์สินที่เอาประกันภัย เกิดความเสียหายไปทั้งหมดนี้จะตีราคาตลาดของทรัพย์สินนั้น ในเวลาและสถานที่ที่มีความเสียหายเกิดขึ้น ซึ่งจะใช้มากในกรณีการเอาประกันภัยสินค้าเพราะการจ่ายเงินตามราคาตลาดนี้จะทำให้ผู้เอาประกันภัยสามารถที่จะซื้อทรัพย์สินที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้ ซึ่งผู้เอาประกันภัยจะได้กลับคืนสู่สถานะเดิม แต่อย่างไรก็ตามการตีราคาค่าเสียหายที่เกิดขึ้นทั้งหมดโดยใช้ราคาตลาดไม่สามารถใช้ได้ทุกกรณีเพราะราคาตลาดของทรัพย์สินอาจไม่ใช่ราคาที่แท้จริงของมูลค่าทรัพย์สินนั้นและการจ่ายค่าสินไหมทดแทนตามราคาตลาดอาจจะไม่เพียงพอแก่ผู้เอาประกันภัยที่ได้เสียหายไปก็ได้ ซึ่งผู้เอาประกันภัยอาจจะต้องการเก็บเอาไว้ใช้เป็นประโยชน์เองหรือใช้ในการประกอบธุรกิจของตน ในกรณีนี้ผู้เอาประกันภัยไม่สามารถจะใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินนั้นหรือไม่สามารถประกอบธุรกิจในทรัพย์สินนั้นได้เว้นแต่จะมีการสร้างขึ้นมาใหม่และมูลค่าของการสร้างขึ้นมาใหม่นี้อาจจะเกินกว่าราคาตลาด ดังนั้นการตีราคาทรัพย์สินที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนี้จะต้องอยู่บนพื้นฐานของราคาที่จะต้องสร้างขึ้นมาใหม่ (Reinstatement) เป็นสำคัญ

กฎหมายสหรัฐอเมริกา

ความเสียหายของทรัพย์สินที่ถือว่าเป็นความเสียหายทั้งหมดในการตีราคาการประกันอัคคีภัยนั้น หากทรัพย์สินที่คงเหลือจากการถูกเพลิงไหม้นั้นไม่เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์

¹²² E.R. Hardy Ivamy. (1978). *Halbury's Law England*. p. 336.

เหมือนเดิมได้ ก็ถือว่ามีความเสียหายแก่ทรัพย์สินนั้นขึ้นทั้งหมด¹²³ แต่ถ้าอาครนั้นยังมีบางส่วนที่เหลืออยู่ใช้ประโยชน์ได้ด้วยการซ่อมแซมที่ดี เช่นนี้ถือว่าทรัพย์สินนั้นยังไม่เกิดความเสียหายขึ้นทั้งหมด ดังนั้นในกรณีการเอาประกันภัยทรัพย์สินการที่จะถือว่าทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายทั้งหมดหรือบางส่วนจึงขึ้นอยู่กับพฤติการณ์ของคดีที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญว่าทรัพย์สินที่เกิดความเสียหายนี้สามารถซ่อมแซมใช้ประโยชน์ได้ดีดังเดิมได้หรือไม่เป็นหลักในการพิจารณาตีราคาความเสียหายว่าเกิดขึ้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน

2. การตีราคาความเสียหายกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นบางส่วน

ถ้าวินาศภัยเกิดกับทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเสียหายแต่เพียงบางส่วนมิได้ถูกทำลายลงไปหมด กรณีนี้ผู้รับประกันภัยจะต้องตีราคาความเสียหายเพื่อจะให้ผู้เอาประกันภัยกลับคืนสู่สภาพเดิมเหมือนเช่นก่อนเกิดวินาศภัย

หลักกฎหมายอังกฤษ

เมื่อทรัพย์สินที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายเพียงบางส่วน ตามหลักทั่วไปแล้วจะต้องทำให้ทรัพย์สินมีสภาพดีดังเดิมด้วยการซ่อมแซมทรัพย์สินที่ได้รับความเสียหายนั้น ดังนั้นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจึงจะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมเป็นสำคัญ ผู้พิพากษาศาลอังกฤษได้วางหลักไว้ว่า หากผู้เอาประกันภัยสามารถไปซื้อของและนำมาซ่อมแซมทรัพย์สินให้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิมได้ ราคาตลาดของทรัพย์สินนั้น (Market value) ถือว่าเป็นจำนวนเงินที่จะได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ดังนั้นจึงกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมนี้คือมาตรการในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นเมื่อทรัพย์สินถูกทำลายลงเพียงบางส่วน ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมจึงเป็นหลักในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หลักเกณฑ์เดียวกันนี้สามารถนำไปใช้ได้กรณีที่เครื่องอุปกรณ์ที่ประกอบอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของวัตถุที่เอาประกันภัยถูกทำลายไป การตีราคาความเสียหายก็จะรวมไปถึงค่าใช้จ่ายในการติดตั้งอุปกรณ์ใหม่แทนเครื่องอุปกรณ์เดิมที่เสียหายด้วย ดังนั้นจึงเห็นว่าตามหลักกฎหมายอังกฤษในกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินแต่เพียงบางส่วนภายใต้สัญญาประกันวินาศภัยที่เป็นสัญญาเพื่อการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนจะถูกประเมินตามค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นใหม่ (Reinstatement) เป็นสำคัญ

¹²³ William R. Vance. Op.cit. p. 886.

3.2.2.2 ภาระการพิสูจน์ความเสียหาย

เมื่อวัตถุที่เอาประกันภัยเกิดความเสียหายขึ้นทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วขั้นตอนต่อมาของการดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนคือต้องมีการพิสูจน์ความเสียหายว่า วินาศภัยที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากอะไร ผู้รับประกันจะต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นหรือไม่ เป็นหน้าที่ของคู่สัญญาฝ่ายใดที่จะต้องนำสืบถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น

ตามกฎหมายอังกฤษ

ตามหลักทั่วไปแล้วภาระการพิสูจน์ว่าความเสียหายมีสาเหตุมาจากภัยที่เอาประกันภัยไว้เป็นหน้าที่ของผู้เอาประกันภัย หากผู้เอาประกันภัยไม่พิสูจน์ศาลก็ต้องยกฟ้อง¹²⁴ ในการพิสูจน์ความเสียหายผู้เอาประกันภัยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดขึ้นได้อย่างไรเพียงแต่ต้องแสดงให้เห็นว่า สาเหตุใกล้ชิดของความเสียหายเป็นภัยที่เอาประกันไว้ และในการประกันภัยแบบ All risk ผู้เอาประกันภัยมีภาระที่จะต้องพิสูจน์โดยแสดงให้เห็นว่าความเสียหายเกิดขึ้นจากเหตุการณ์โดยบังเอิญ และไม่ต้องพิสูจน์ถึงขนาดว่าสาเหตุที่แท้จริงของความเสียหายเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อผู้เอาประกันภัยพิสูจน์ให้เห็นว่าความเสียหายอยู่ในความคุ้มครองตามกรมธรรม์ประกันภัยแล้ว ถ้าผู้รับประกันภัยต้องการแสดงให้เห็นว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในข้อยกเว้นความรับผิดชอบผู้รับประกันภัยก็ต้องมีภาระในการพิสูจน์ข้ออ้างของตนนี้ ซึ่งจะต้องมีหลักฐานยืนยันและหลักฐานนี้ต้องเป็นที่เพียงพอในการรับฟังของคณะลูกขุนด้วย ถ้าผู้รับประกันภัยไม่มีหลักฐานมาแสดงได้ ก็ต้องถือเอาตามพยานหลักฐานของผู้เอาประกันภัยและผู้เอาประกันภัยมีสิทธิได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามคำฟ้องของคนนั้น แต่ถ้าพยานหลักฐานของผู้รับประกันภัยที่อ้างว่าผู้เอาประกันภัยจงใจก่อให้เกิดความเสียหายรับฟังได้ ผู้เอาประกันภัยจะต้องอ้างอิงพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้ได้ว่าตนมิได้จงใจก่อให้เกิดความเสียหาย หากพิสูจน์ไม่ได้ก็ไม่มีสิทธิได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

3.2.2.3 จำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้

การดำเนินการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนของผู้รับประกันภัยเมื่อผ่านการตีราคาและการพิสูจน์ความเสียหายที่ได้รับแล้ว ต่อมาต้องมีการจ่ายเงินตามกรมธรรม์ประกันภัยไว้ในกรมธรรม์ชนิดใดซึ่งตามปกติแล้ว ในสัญญาประกันวินาศภัยผู้เอาประกันภัยสามารถเลือกเอาประกันภัยตามกรมธรรม์ที่มีอยู่ 2 ชนิดคือ กรมธรรม์แบบกำหนดค่า (Valued policy) และกรมธรรม์แบบไม่กำหนดค่า (Unvalued policy) การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยจะแตกต่างกัน

¹²⁴ E.R. Hardy Ivamy. (1984). *Fire and Motor Insurance*. p. 158.

ตามชนิดของกรมธรรม์และตามความเสียหายที่ผู้เอาประกันภัยได้รับ ดังนั้นการจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทนจึงแบ่งออกได้เป็น 2 อย่างตามชนิดของกรมธรรม์คือ

1. การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์แบบกำหนดค่า (Valued policy)

ลักษณะของกรมธรรม์แบบกำหนดค่านี้คือ คู่สัญญากำหนดจำนวนค่าสินไหมทดแทนเอาไว้ในกรมธรรม์ล่วงหน้าก่อนแล้วในขณะที่ทำสัญญาเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นก็ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนไปตามนั้น

ตามกฎหมายอังกฤษ

โดยทั่วไปแล้วสัญญาประกันภัยทรัพย์สินที่เป็นสัญญาเพื่อการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น คู่สัญญามีสิทธิเต็มที่ในการกำหนดจำนวนเงินที่แน่นอนซึ่งจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่กันในเหตุการณ์ของความเสียหายที่จะเกิดขึ้น¹²⁵ ดังนั้นจึงมีการเอาประกันภัยแบบกรมธรรม์กำหนดค่าขึ้นเพื่อความสะดวกแก่คู่สัญญาในการกำหนดจำนวนเงินที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่กัน กล่าวคือ แทนที่จะปล่อยให้เป็นที่ของศาลในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น แต่เปิดโอกาสให้คู่สัญญาตกลงราคาค่าเสียหายตามที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญาประกันภัยในกรณีมีความเสียหายเกิดขึ้นทั้งหมดแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันภัยต้องชดใช้ให้แก่กันตามจำนวนที่กำหนดไว้ แต่ถ้ามีความเสียหายบางส่วนการชดใช้ต้องเป็นไปตามสัดส่วนของความเสียหายที่เกิดขึ้น¹²⁶ จะเห็นได้ว่ากรมธรรม์ชนิดนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับประกันภัยในกรณีที่ความเสียหายเกิดขึ้นสูงกว่าจำนวนเงินที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์ แต่ฝ่ายผู้เอาประกันภัยก็อาจจะได้รับประโยชน์ถ้าความเสียหายที่แท้จริงน้อยกว่าจำนวนเงินที่ตกลงกันไว้ กรมธรรม์กำหนดค่านี้ตามปกติจะพบได้มากในกรมธรรม์ประกันภัยทางทะเลมากกว่าในกรมธรรม์ประกันภัยชนิดอื่น¹²⁷ ดังนั้นในกฎหมายประกันภัยทางทะเลของอังกฤษจึงได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับกรมธรรม์แบบกำหนดค่านี้ไว้ในมาตรา 27 (3)¹²⁸ ซึ่งใช้เป็นหลักในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่เกิดขึ้น

¹²⁵ John Birds. Op.cit. p. 239.

¹²⁶ Brain Ball and F.W. Rose. (1976). *Principle of Business Law*. p. 329.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Marine Insurance Act 1906 Section 27 (3)

“Subject to the provision of this Act, and in the absence of fraud, the valued fix by the policy is, as between the insurer and the assured, conclusive of the insurable valued of the subject intend to be insured, whether the loss be total or partial.”

2. การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์แบบไม่กำหนดค่า (Unvalued policy)

ตามกฎหมายอังกฤษ

การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามกรมธรรม์ชนิดนี้เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น จำนวนเงินที่กำหนดไว้ในกรมธรรม์นั้นไม่จำเป็นต้องถือว่าเป็นจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้แก่กัน เพียงแต่เป็นจำนวนเงินสูงสุดที่ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบเท่านั้น ผู้เอาประกันภัยจะต้องพิสูจน์ความเสียหายที่ตนได้รับและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่จะชดใช้กันไปตามนั้น ซึ่งจะต้องคำนวณค่าสินไหมทดแทนตามมูลค่าของทรัพย์สินที่เอาประกันภัยในเวลาและสถานที่ที่ความเสียหายเกิดขึ้น โดยถือเอาราคาตลาดของของสิ่งนั้นเป็นหลักในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนหรืออาจถือเอาตามค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมเป็นพื้นฐานของการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งในกรณีหลังนี้จะใช้เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นบางส่วน

3.2.2.4 วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

การชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยนั้นสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้คือ

- 1) การจ่ายเป็นเงินสด (Cash payment)
- 2) การซ่อมแซม (Repair)
- 3) การหาของแทน (Replacement)
- 4) การทำให้กลับคืนสภาพเดิม (Reinstatement)

วิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนทั้ง 4 วิธีนี้ ปกติจะกำหนดในกรมธรรม์ประกันภัย แต่ไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายมารองรับวิธีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเหล่านี้ทั้งตามกฎหมายไทยและกฎหมายอังกฤษยกเว้นแต่การ Reinstatement เท่านั้นที่บัญญัติไว้ใน Fire Prevention (Metroplis) Act 1774

1. การจ่ายเป็นเงินสด (Cash payment) กรมธรรม์ประกันวินาศภัยส่วนใหญ่มักจะกำหนดให้มีการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนด้วยเงินเพราะเป็นวิธีการที่สะดวกแก่ผู้รับประกันภัย และผู้เอาประกันภัย สิ่งที่ผู้รับประกันภัยต้องการก่อนการชดใช้ค่าเสียหายก็คือหลักฐานพิสูจน์สาเหตุของความเสียหายและขนาดของความเสียหายตามความเหมาะสมและเงินสดที่จะจ่ายให้แก่ผู้เอาประกันภัยถือเป็นมาตรการวัดความเสียหายหรือเป็นจำนวนความผิดของผู้รับประกันภัยในความเสียหายนั้น ๆ

2. การซ่อมแซม (Repair) ตามกฎหมายอังกฤษถ้าผู้เอาประกันภัยต้องการที่จะซ่อมแซมทรัพย์สินที่เสียหายจะต้องปรากฏว่ามีข้อความของผู้รับประกันภัยเกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมด้วย ถ้าไม่มีผู้รับประกันภัยอาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบในภายหลังได้ และหากผู้รับประกันภัยรับที่จะซ่อมแซมทรัพย์สินแล้ว ผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบในการซ่อมแซม

ที่ผู้รับประกันภัยทำกับผู้รับจ้างซ่อมแซมกล่าวคือ จะต้องซ่อมแซมให้ใช้การได้ดีหากบกร่องผู้รับประกันภัยจะต้องรับผิดชอบต่อผู้เอาประกันภัยด้วย

3. การหาสิ่งของมาทดแทน (Replacement) ส่วนมากจะใช้ในกรณีทรัพย์สินเสียหายซึ่งเป็นที่หายาก หรือมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวอาจจะซ่อมแซมให้คืนดังเดิมได้ยาก จึงต้องหาสิ่งอื่นมาทดแทนการ Replacement นี้ ปกติแล้วจะใช้ในกรณีพิเศษซึ่งต้องเป็นที่ยอมรับของคู่สัญญาทั้งสองฝ่าย ตัวอย่างเช่น หากเพชรที่ประดับอยู่ในแหวนของผู้เอาประกันภัยสูญหายไป วิธีการที่ดีที่สุดในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนก็คือผู้รับประกันภัยต้องหาเพชรเม็ดใหม่มาใส่แหวนให้ได้ดังเดิมนอกจากวิธีการนี้จะใช้ในการประกันภัยทรัพย์สินที่หายากแล้วยังใช้ในกรณีการประกันรถยนต์ด้วย เมื่อรถยนต์ที่เอาประกันภัยสูญหายไปผู้รับประกันภัยก็จะหารยนต์คันใหม่มาให้ ซึ่งหลักเกณฑ์นี้หากตีความกันอย่างเคร่งครัดอาจจะเห็นได้ว่าเบี่ยงเบนไปจากหลัก Indemnity เพราะมิได้มีการหักค่าเสื่อมราคาออกจากรถคันนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการชดเชยค่าสินไหมทดแทนที่อาจจะทำให้ผู้เอาประกันภัยได้รับประโยชน์บ้าง แต่อย่างไรก็ตามสิทธิในการ Replacement นี้ ปกติแล้วจะระบุไว้ในกรมธรรม์ล่วงหน้าก่อนแล้ว ซึ่งคู่สัญญาก็ตกลงที่จะปฏิบัติตามข้อความในกรมธรรม์อยู่แล้ว ดังนั้นจึงเห็นว่าคงมิได้ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้รับประกันภัยมากเกินไปนัก เพราะเมื่อผู้รับประกันภัยเลือกที่จะชดเชยค่าสินไหมทดแทนด้วยวิธีนี้คงจะคำนึงแล้วว่าจะได้เป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด ปัญหาที่ผู้เอาประกันภัยจะได้เปรียบจึงหมดไป

4. การทำให้กลับคืนสภาพเดิม (Reinstatement) คือการทำให้ทรัพย์สินที่เกิดวินาศภัยนั้นให้กลับสภาพดีดังเดิมการ Reinstatement นี้ ถือว่าเป็นการชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันภัยตามความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างใกล้เคียงที่สุด เพราะผู้รับประกันภัยต้องจัดการทรัพย์สินให้อยู่ในสภาพเดิมหรือเหมือนก่อนเกิดวินาศภัยให้มากที่สุด

3.2.3 กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวกับผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน

3.2.3.1 กฎหมายมาเลเซีย

พระราชบัญญัติประกันภัย (Insurance Act 1996) ได้บัญญัติเกี่ยวกับผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนประกันภัย ดังนี้

ความหมาย¹²⁹

(1) ผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน หมายถึงบุคคลซึ่งประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการประสานงานที่มีข้อโต้แย้ง เพื่อผู้รับประกันภัยหรือผู้เอาประกันภัย หรือบุคคลทั้งสองฝ่าย

¹²⁹ Insurance Act 1996, Article 2.

(2) การประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน หมายถึง การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการสำรวจเหตุ และรายละเอียดของความสูญเสียและจำนวนค่าเสียหายที่แท้จริง

ใบอนุญาต

(1) ใบอนุญาตให้ประกอบธุรกิจ ไม่ใช่บังคับถึง

1. ทนายความ ที่ปรึกษากฎหมาย หรือสมาชิกของวิชาชีพอื่นใดที่กระทำการหรือช่วยในการประเมินสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายประกันภัยที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติของบุคคลเหล่านี้ และไม่ได้แสดงตนออกมาว่าเป็นผู้สำรวจภัยหรือผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน

2. ผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนความสูญเสียในการขนส่งทางอากาศหรือการขนส่งทางทะเล หรือ

3. ลูกจ้างของผู้รับประกันภัยที่กระทำในทางการที่จ้าง กระทำการหรือช่วยในการเจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน ตามสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายประกันภัยที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติของบุคคลเหล่านี้ และไม่ได้แสดงตนออกมาว่าเป็นผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน

(2) การบังคับใช้ใบอนุญาต ไม่มีบุคคลใดใช้ประโยชน์จากใบอนุญาตการประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน ได้ เว้นแต่การประกอบธุรกิจเป็นบริษัท

การเป็นสมาชิกของสมาคม

ไม่มีผู้ได้รับใบอนุญาตใดประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนได้ เว้นแต่เป็นสมาชิกของสมาคมผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน โดยได้รับอนุญาตจากธนาคาร

อำนาจกำกับดูแล¹³⁰

(1) การออกใบอนุญาต

1. ให้ธนาคารเป็นผู้มีอำนาจพิจารณาการออกใบอนุญาตสำหรับการประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน

2. ให้ธนาคารเป็นผู้มีอำนาจกำหนดระยะเวลาของใบอนุญาตประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน

(2) ธนาคารสามารถจะบังคับบัญชาการสมาคมโดยตรงเพื่อได้มาหรือระงับการได้มาซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการ

บทกำหนดโทษ

(1) ผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนจะกระทำการโดยไม่ได้รับใบอนุญาตภายใต้พระราชบัญญัตินี้ไม่ได้ การฝ่าฝืนมีโทษจำคุกหนึ่งปีหรือปรับ 1,000,000 ริงกิต หรือทั้งจำทั้งปรับ

¹³⁰ Ibid. Article 22 (1).

(2) การประกอบธุรกิจโดยไม่ได้รับใบอนุญาตภายใต้พระราชบัญญัตินี้ไม่สามารถประกอบธุรกิจการเจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนได้ การฝ่าฝืนมีโทษจำคุกหนึ่งปีหรือปรับ 1,000,000 ริงกิต หรือทั้งจำทั้งปรับ

(3) การประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทนโดยไม่ได้รับอนุญาตจากธนาคารต้องระวางโทษปรับ 500,000 ริงกิต

(4) การเสนอค่าใช้จ่ายเสียหาย ผู้ได้รับใบอนุญาตสำหรับการประกอบธุรกิจผู้เจรจาตกลงค่าสินไหมทดแทน จะเสนอจ่ายค่าเสียหายโดยที่ไม่มี ความเสียหายหรือความสูญเสีย เป็นการกระทำความผิดมีโทษปรับ 100,000 ริงกิต

3.2.4 หลักกฎหมายประกันวินาศภัยของประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าและมุ่งเน้นการเปิดเสรีต่าง ๆ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจมาก ดังนั้นระบบประกันภัยของประเทศญี่ปุ่นจึงแบ่งเป็นการประกันภัยทางชีวิต การประกันภัยวินาศภัย และมีการประกันภัยทางการค้าและการลงทุนของญี่ปุ่นด้วยซึ่งเป็นสาขาหนึ่งต่างจากการประกันชีวิตและการประกันวินาศภัย ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารงานโดยตรงของรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านกระทรวงอุตสาหกรรมและการค้าระหว่างประเทศ แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวโดยละเอียดเฉพาะธุรกิจประกันวินาศภัย

3.2.4.1 การกำกับดูแลธุรกิจประกันวินาศภัย

กฎหมายที่ใช้ควบคุมธุรกิจประกันภัยของประเทศญี่ปุ่นนั้น มีทั้งการควบคุมโดยภาครัฐ และการควบคุมกำกับดูแลกันเอง ดังนั้นธุรกิจประกันวินาศภัยของประเทศญี่ปุ่นจึงมีกฎหมายหลายฉบับที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

(1) การกำกับดูแลโดยรัฐ

เดิมการประกอบธุรกิจประกันภัยต้องมีการจัดตั้งและของอนุมัติการประกอบธุรกิจต่อรัฐบาล โดยให้กระทรวงการคลังเป็นผู้กำกับดูแล และเป็นผู้อนุมัติการประกอบธุรกิจ ต่อมาในปี 1998 ประเทศญี่ปุ่น ได้ทำการเปิดเสรีทางด้านธุรกิจการเงินและปฏิรูประบบการเงินโดยเปลี่ยนระบบ จากเดิมที่เป็นการอนุมัติก็เปลี่ยนมาเป็นระบบควบคุมดูแลกำกับสถาบันการเงินแทน รวมทั้งบริษัทประกันภัยด้วย โดยเชื่อว่าธุรกิจประกันภัยเหมือนสถาบันการเงิน ด้วยเหตุปี 1997 ได้มีการยกเลิกสัญญากรรมธรรม์เพิ่มขึ้นเนื่องจากความเชื่อถือกรรมธรรม์ประกันภัยลดลงและกระทบต่อสถาบันการเงินซึ่งมีผลต่อความเชื่อถือของระบบการเงินทั้งหมดของญี่ปุ่นปัจจุบันบริษัทประกันภัย

ได้เปลี่ยนการควบคุมดูแลจากกระทรวงการคลังมาเป็นตัวแทนตรวจตราการเงิน (Financial Supervisory Agency)¹³¹

(2) การกำกับดูแลตนเอง

เนื่องด้วยการประกันวินาศภัยเป็นการดำเนินธุรกิจที่ต้องชดใช้ค่าเสียหายซึ่งเกิดจากอุบัติเหตุ เพื่อที่จะป้องกันความผิดพลาดในการที่จะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนบริษัทประกันวินาศภัยทั้งหลายจะต้องร่วมมือกันในการคำนวณอัตราเบี้ยประกันวินาศภัยในประเทศญี่ปุ่น ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้ จึงได้มีการออก “กฎหมายเกี่ยวกับหน่วยงานที่เป็นผู้กำหนดอัตราเบี้ยประกันวินาศภัย” เมื่อปี 1948 ทั้งนี้อัตราเบี้ยประกันที่จัดทำขึ้นจะต้องยุติธรรมและดำเนินการโดยหน่วยงานที่ไม่มีส่วนได้เสีย หน่วยงานหนึ่งที่ได้จัดตั้งขึ้นภายใต้กฎหมายนี้คือ “สมาคมอัตราเบี้ยประกันอัคคีภัยและประกันภัยทางทะเลแห่งญี่ปุ่น (Fire and Marine Insurance Rating Association of Japan) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการจัดทำอัตราเบี้ยประกันวินาศภัยที่สมเหตุสมผล ยังมีหน่วยงานกำหนดอัตราเบี้ยประกันวินาศภัยอื่นภายใต้กฎหมายนี้คือ “สมาคมอัตราเบี้ยประกันภัยยานยนต์แห่งญี่ปุ่น” ที่ทำหน้าที่เฉพาะดูแลประกันภัยความรับผิดของยานยนต์ซึ่งสามารถมีหน้าที่ในการคำนวณอัตราเบี้ยประกันวินาศภัยและนำเสนอต่อกระทรวงการคลังซึ่งเรียกว่า “อัตราเบี้ยสมาคม”¹³²

3.2.4.2 กฎหมายเฉพาะในการควบคุมธุรกิจประกันวินาศภัย

เนื่องด้วยประเทศญี่ปุ่น ได้มีการกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมธุรกิจประกันวินาศภัยหลายฉบับ และจากการเปลี่ยนแปลงการควบคุมธุรกิจประกันภัย ที่ประสบปัญหาภาวะล้มละลายของบริษัทประกันภัย จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการควบคุมดูแลองค์กรควบคุมโดยภาครัฐคือ

(1) กฎหมายธุรกิจประกันภัย (The Insurance Business Law 1998)

โดยมีการควบคุมดูแลโดยตัวแทนตรวจตราการเงิน (Financial Supervisory Agency) หรือ (FSA) โดยมีมาตรการหลักในการคุ้มครองผลประโยชน์ของผู้ถือกรมธรรม์สำหรับอุตสาหกรรมประกันวินาศภัยของประเทศญี่ปุ่น คือ ระบบการเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning System) ซึ่งหน่วยงานกำกับ (FSA) จะพิจารณาโดยดูจากระดับอัตราส่วนความมั่นคงทางการเงินเพื่อกำหนดให้บริษัทประกันวินาศภัยที่กำลังประสบปัญหาในระดับต่าง ๆ ทำการปรับปรุงการดำเนินธุรกิจของตนอย่างเหมาะสม อันเป็นการป้องกันขั้นต้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาร้ายแรงมากขึ้น และการกำหนดแผนการคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ (Policyholders Protection Scheme) เพื่อให้การ

¹³¹ ทศพร แดงธรรม. (ม.ป.ป.). “มาตรการคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันภัยในประเทศญี่ปุ่น.” *กรมการประกันภัย 21 ปี*. หน้า 91.

¹³² ไพศาล โชติไพบูลย์. (2532, กรกฎาคม-กันยายน). “สมาคมอัตราเบี้ยประกันอัคคีภัยและประกันภัยทางทะเลญี่ปุ่น.” *วารสารประกันภัย*, 32 (55). หน้า 27-33.

คุ้มครองแก่ผู้ถือกรมธรรม์ในกรณีที่บริษัทประกันภัยไม่สามารถแก้ไข ปัญหาความมั่นคงของตนได้อันเป็นมาตรการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ให้ลุกลามต่อไปซึ่งผู้เขียนจะแบ่งหัวข้อดังนี้

1) การจัดตั้งบริษัทคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์

การจัดตั้งบริษัท ตามข้อกำหนดของ กฎหมายธุรกิจประกันภัยฉบับแก้ไขซึ่งได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง โดยมีการแยกบริษัท ให้เป็นบริษัทประกันชีวิตและประกันวินาศภัยและทุก ๆ บริษัทประกันภัยจะต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกกเว้นบริษัทที่ทำการรับประกันภัยต่อ บริษัทคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันวินาศภัยแห่งประเทศไทย (Non-life Insurance Policyholders Protection Corporation of Japan) ถูกก่อตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1998 อันเป็นผลมาจากการแก้ไข Insurance Business Law เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถือกรมธรรม์แทนการใช้กองทุนคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ Policyholders Protection Fund for Non-Life Insurance Companies ซึ่งก่อตั้งขึ้นในเดือนเมษายน 1996 โดยบริษัทจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่บริษัทที่ประสบปัญหาความมั่นคง และในเดือนมิถุนายน 2000 ได้มีการแก้ไข Insurance Business Law อีกบางส่วนเพื่อเพิ่มเติมขอบเขตและวิธีการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ Take Over กรมธรรม์ประกันภัยของ Failed Insurance Companies ไว้เองและเพื่อให้เงินกู้แก่บริษัทประกันภัยที่ต้องหยุดการจ่ายค่าสินไหมชดเชยอันเป็นผลมาจากปัญหาเงินสด ดังนั้นวัตถุประสงค์ของบริษัทคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันวินาศภัยคือให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถือกรมธรรม์ด้วยการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับธุรกิจประกันวินาศภัย¹³³

2) มาตรการคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันภัย

เนื่องจากปี 1987 ธุรกิจประกันภัยได้มีการยกเลิกกรมธรรม์ประกันภัยเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากความเชื่อถือของผู้ถือกรมธรรม์ประกันภัยลดลง จึงได้มีการคุ้มครองคือ

ก. การคุ้มครองลูกค้าด้านระบบการเงินในปีค.ศ. 1971 ในส่วนแผนการคุ้มครองลูกค้าในตลาดการเงินของญี่ปุ่นได้มีการก่อตั้งบริษัทเงินฝากขึ้น (Deposit Insurance Corporation) เมื่อต้องการฝากเงินธนาคารและในปี ค.ศ. 1998 ได้จัดตั้งกองทุนคุ้มครองนักลงทุนเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยของนักลงทุน และบริษัทคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันภัย คุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ประกันภัยตามลำดับ

¹³³ ศิริส ปุษยะนาวิน. (ม.ป.ป.). “ระบบการเตือนภัยล่วงหน้าและแผนการคุ้มครองผู้ถือกรมธรรม์ของประเทศไทยญี่ปุ่น.” 26 ปี กรมการประกันภัย. หน้า 159.

ข. เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมคุ้มครองผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัย (Appendix 182) ตามกฎหมายธุรกิจประกันภัยฉบับใหม่ ที่ใช้บังคับในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1996 ได้มีการจัดตั้งกองทุนคุ้มครองผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัย แต่ไม่ได้ให้บริษัทเข้าร่วมกองทุน ดังนั้นในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1998 จึงได้จัดตั้งบริษัทคุ้มครองผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัยขึ้น ซึ่งบริษัททุกบริษัทในญี่ปุ่น ต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกตามการบังคับใช้ของ กฎหมายธุรกิจประกันภัยฉบับปฏิรูป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายปฏิรูประบบการเงิน โดยได้รับอนุมัติจาก Diet (องคกร) ในเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. 1998 เมื่อมีการจัดตั้งบริษัทขึ้น กองทุนป้องกันผู้ถือกรรมธรรม์ประกันภัยก็เป็นอันยกเลิก

ค. มาตรฐานของเงินกองทุน (Appendix 3) มาตรฐานของเงินกองทุนได้กำหนด ไว้ในกฎหมายธุรกิจประกันวินาศภัยฉบับใหม่ ซึ่งมีผลใช้บังคับเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1996 (7) สัดส่วนของเงินกองทุน คือสัดส่วนระหว่างจำนวนเงินกองทุนทั้งหมดซึ่งประกอบไปด้วยกองทุนเงินสำรอง ต่อจำนวนความเสี่ยงทั้งหมดที่มีโดยมีการคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะเป็นการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามสัญญาประกันภัยสัดส่วนของเงินกองทุนที่สูงกว่า 200 เปอร์เซนต์แสดงว่าเงินกองทุนของบริษัทมากกว่าจำนวนความเสี่ยงหมายความว่าบริษัทไม่มีปัญหาในการดำเนินงาน โดยบริษัทประกันภัยจะยื่นเอกสารในการคำนวณสัดส่วนของเงินกองทุนภายใน 4 เดือนหลังจากปิดบัญชีประจำปีต่อนายทะเบียนของตัวแทนตรวจตราการเงิน (Commissioner of Financial Supervisory Agency) และรายการที่แสดงต่อสาธารณชนก็จะจะเป็นไปตามกฎหมายธุรกิจประกันภัยฉบับใหม่ที่บัญญัติไว้ซึ่งมีผลบังคับใช้ในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1998¹³⁴

3) การควบคุมธุรกิจประกันวินาศภัย

เนื่องด้วยธุรกิจประกันวินาศภัย ของประเทศญี่ปุ่นที่ผ่านมาประสบปัญหาการล้มละลายเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและระดับการเงินของประเทศ และยังส่งผลให้ประชาชนขาดความเชื่อถือ FSA ได้ทำการทบทวนแนวทางการกำกับและออกมาตรการตรวจสอบภายนอกที่ทำการของบริษัทประกันภัย (Off-Site Monitoring) และจัดให้มีระบบการเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning System) เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2546 โดยกำหนดระดับความมั่นคงทางการเงิน ไว้ที่ 200 เปอร์เซนต์ กล่าวคือหากบริษัทมี Solvency Margin Ratio มากกว่าหรือเท่ากับ 200 เปอร์เซนต์ จะถือว่าเป็นบริษัทที่ขาดความมั่นคงและทางการจะดำเนินการตามขอบเขตอำนาจที่มีเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาในขั้นต้น อย่างไรก็ตามหาก FSA เห็นสมควรก็อาจจะจัดให้มี Off-Site Monitoring และ Early Warning System สำหรับบริษัทที่มี Solvency Margin Ratio มากกว่าหรือเท่ากับ 200 เปอร์เซนต์ก็ได้

¹³⁴ ทศพร แกลงธรรม. เล่มเดิม. หน้า 92-96.

ก. การตรวจสอบภายนอกที่ทำการของบริษัทประกันภัย (Off-Site Monitoring) เนื่องจากปัจจัยหลักของความสำเร็จในการฟื้นฟูบริษัทประกันภัยที่ประสบปัญหาคือการตรวจพบและแก้ไขปัญหาตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก ดังนั้น FSA จึงจัดให้มี Off-Site Monitoring เพื่อให้สามารถทราบสถานะของบริษัทผ่านการตรวจสอบและวิเคราะห์รายงานทางการเงินและความเสี่ยงต่าง ๆ โดยจะมีการส่งผลการตรวจสอบ พร้อมทั้งเข้าพบผู้บริหารของบริษัทและให้บริษัทกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาได้เองโดยอิสระ

ข. มาตรการเตือนภัยล่วงหน้า (Early Warning Measures) มาตรการแก้ไขปัญหาล่วงหน้าโดยอ้างอิงระดับความมั่นคงของบริษัทซึ่งพิจารณาจาก Solvency Margin Ratio ถูกกำหนดไว้ใน Paragraph 2. Article 132 ของ Insurance Business Law ซึ่งกำหนดให้ FSA สามารถสั่งการให้บริษัทปฏิบัติตามมาตรการแก้ไขปัญหาได้เมื่อเห็นสมควร นอกจากนี้บริษัทที่ผ่านเกณฑ์ Solvency Margin Ratio ก็จะต้องพยายามรักษาและพัฒนาระดับความมั่นคงของตนอย่างต่อเนื่อง¹³⁵

ค. การควบคุมด้านตัวแทน ระบบการตลาดของธุรกิจประกันวินาศภัยประเทศญี่ปุ่นแบ่งเป็น 2 แบบคือ ระบบที่ผ่านตัวแทน และระบบการขายโดยตรง โดยจะพบในการประกันภัยอุบัติเหตุส่วนบุคคล โดยมีกฎหมายควบคุมตัวแทนที่สำคัญคือ ตัวแทนจะต้องจดทะเบียนกับกระทรวงการคลังโดยแยกแต่ละประเภทของการประกันภัย ตัวแทนจะต้องไม่ลดหรือคืนเบี้ยประกันภัยจากเงินของตนเอง ตัวแทนจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย คำสั่งหรือข้อบังคับ ในกรณีที่พบว่าตัวแทนฝ่าฝืนข้อบังคับตามกฎหมายเกี่ยวกับควบคุมตัวแทน กระทรวงการคลังอาจจะสั่งให้ตัวแทนหยุดดำเนินการชั่วคราวหรืออาจจะยกเลิกใบอนุญาตประกอบการ ในการเก็บเบี้ยประกันภัยจากลูกค้า ตัวแทนจะต้องแยกออกจากบัญชีทรัพย์สินของตนเอง และจะต้องส่งเบี้ยประกันภัยให้บริษัทภายในระยะเวลาที่กำหนด และตัวแทนจะต้องทำสมุดทะเบียนแสดงรายรับและรายจ่าย ของเบี้ยประกันภัยที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งด้วย โดยคุณสมบัติส่วนบุคคลของตัวแทนนั้นจะต้องผ่านการสอบของสมาคมประกันวินาศภัยญี่ปุ่นหลังจากการผ่านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอบรม¹³⁶

(2) กฎหมายเกี่ยวกับอัตราเบี้ยประกันวินาศภัย (Non-Life Insurance Rating Organization of Japan)

Rating Bureau ของประเทศญี่ปุ่น ที่มีชื่อย่อ ๆ ว่า NLIRO (ชื่อเต็มคือ Non Life Insurance Rating Organization of Japan) NLIRO คือหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งในการรองรับกับการเปิดเสรีธุรกิจประกันภัยของประเทศญี่ปุ่น โดยทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางเสนอแนะอัตรา

¹³⁵ ศิริส ปุษยะนาวิน. เล่มเดิม. หน้า 154-155.

¹³⁶ กมลวรรณ กิริติสมติ. (2533, กรกฎาคม- กันยายน). “ระบบตัวแทนประกันวินาศภัยในประเทศญี่ปุ่น.” *วารสารประกันภัย*, 13 (51). หน้า 21.

เบียประกันวินาศภัย (อัตราเต็มมาตรฐาน กับ อัตราต้นทุนอ้างอิง) ที่เหมาะสมแก่ตลาดและเป็นหน่วยงานกลางหน่วยงานเดียวของญี่ปุ่นที่ทำหน้าที่เป็นธนาคารข้อมูล (Data bank) ด้านประกันวินาศภัย โดยรวบรวมข้อมูลกรรมธรรม์และสินไหมของการประกันภัยประเภทต่าง ๆ ที่ได้จากบริษัทสมาชิกมาไว้เพื่อวิเคราะห์สถิติในภาพรวมของตลาดประกันวินาศภัยญี่ปุ่นและคิดวิเคราะห์อัตราเบียประกันภัยเพื่อนำเสนอต่อ FSA หรือ Financial Services Agency ของญี่ปุ่นและบริษัทประกันภัยที่เป็นสมาชิก อัตราเบียประกันภัยทั้งหมดที่ NLIRO คิดวิเคราะห์ออกมาได้นั้นตามกฎหมายทาง NLIRO จะต้องส่งให้ FSA พิจารณาเห็นชอบก่อนการประกาศใช้ซึ่งที่ผ่านมา FSA ให้ความไว้วางใจและเห็นชอบต่ออัตราเบียประกันภัยที่ NLIRO นำเสนอตลอดมา อย่างไรก็ตาม NLIRO ยังมีการทบทวนอัตราเบียประกันภัยที่นำเสนอออกไปเป็นระยะ ๆ ว่ามีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของตลาดในขณะนั้น หรือว่าควรจะมีการปรับปรุงหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้ NLIRO จัดทำเป็นรายงานเรื่องนี้ปีละครั้งส่งให้กับ FSA ด้วย FSA ในฐานะที่เป็นผู้ให้ความเห็นชอบต่ออัตราเบียประกันภัย จึงนับเป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ NLIRO เป็นกลไกสำคัญในการช่วยเหลือเรื่องอัตราเบียประกัน และแน่นอนว่าก็ทำให้ NLIRO เป็นหน่วยงานที่บทบาทต่อภาครัฐกิจประกันวินาศภัยของญี่ปุ่นอย่างมาก¹³⁷

¹³⁷ ISSN 1905-1166. (2549, มกราคม - มีนาคม). “ตาม ไปดู NLIRO.” *จดหมายข่าว*, 1 (2). หน้า 6-7.